

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Tomáš G. Masaryk z pohledu teorie
mezinárodních vztahů**

Jan Linhart

Plzeň 2023

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní vztahy

Studijní obor mezinárodní vztahy – Politika v EU

Diplomová práce

**Tomáš G. Masaryk z pohledu teorie
mezinárodních vztahů**

Jan Linhart

Plzeň 2023

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů literatury.

Plzeň, duben 2023

.....

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucímu této práce prof. ing. Petru Drulákovi, Ph.D. za jeho odbornou pomoc, užitečné rady, ochotu a čas, který obětoval pro kontrolu této diplomové práce.

ÚVOD	1
MASARYK JAKO POLITICKÝ MYSLITEL	6
MASARYKOVA FILOSOFIE.....	8
MASARYK A POLITIKA	9
MASARYK A MEZINÁRODNÍ VZTAHY	11
MASARYKOVA TÉMATA A POJMY	13
PRVNÍ VELKÁ DEBATA	16
DEBATA MEZI REALISTY A IDEALISTY	16
DEFINICE A ATRIBUTY: REALISMUS A IDEALISMUS.....	17
TYPOLOGIE MEZIVÁLEČNÉHO IDEALISMU A SYSTÉM KRITÉRIÍ	18
<i>Alfred Zimmern</i>	25
<i>Leonard Woolf</i>	27
<i>Philip Noel-Baker</i>	29
<i>Henry N. Brailsford</i>	31
<i>Arnold Toynbee</i>	33
REALISMUS.....	35
<i>Edward H. Carr</i>	36
<i>Reinhold Niebuhr</i>	38
MASARYKOVA KONCEPCE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ	42
MASARYKOVA FILOSOFICKÁ VÝCHODISKA.....	43
MASARYKOVA KONCEPCE MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ A JEJÍ VÝVOJ	45
MASARYK PŘED VÁLKOU	47
<i>Historický kontext České otázky a Naší nynější krize</i>	47
<i>Téma války a revoluce v České otázce a Naší nynější krizi</i>	48
<i>Vzájemná závislost mezi národy</i>	50
<i>Ontologie</i>	51
MASARYK ZA VÁLKY	51
<i>Historický kontext Nové Evropy</i>	51
<i>Teorie světové války a dichotomické dělení aristokracie proti demokracii</i>	52
<i>Změna politických ideálů nebo jen změna podmínek?</i>	54
MASARYK PO VÁLCE	57
<i>Historický kontext Světové revoluce a její vztah k předchozím dílům</i>	57
<i>Světová válka je světovou duchovní revolucí</i>	58
<i>Vzájemná závislost a mezinárodní spolupráce</i>	59
ZÁVĚR KAPITOLY.....	60
MASARYK JAKO IDEALISTICKÝ MYSLITEL	62
MASARYK A IDEALISTIČTÍ MYSLITELÉ.....	63

<i>Norman Angell</i>	63
<i>Alfred Zimmern</i>	65
<i>Arnold Toynbee</i>	66
<i>Masaryk a idealistický institucionalismus (Woolf, Brailsford a Noel-Baker)</i>	67
MASARYK A REALISTIČTÍ MYSLITELÉ	68
<i>Edward H. Carr</i>	69
<i>Reinhold Niebuhr</i>	69
ZÁVĚR	72
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	75
RESUMÉ	0
PŘÍLOHY	0

Úvod

Tato diplomová práce je zaměřena na Tomáše Garrigua Masaryka a jeho teoretickou práci. Klíčové budou jeho politické ideje, v rámci nichž budu pozorovat vývoj Masarykových myšlenek tvořících jeho paradigma mezinárodních vztahů. Hlavním úkolem této práce je zasazení Tomáše Garrigua Masaryka jakožto politického myslitele do kontextu teorie mezinárodních vztahů. S tím se pojí také období, v němž Masaryk svá díla zabývající se politikou a mezinárodními vztahy napsal. Na mysli mám období, jež nazýváme první velkou debatou o mezinárodních vztazích, která symbolizuje začátky formování tohoto studia. Tato debata se odehrává na pozadí myšlenek, jež jsou tradičně dělené na dvě protichůdné tradice, idealismus a realismus.

První kapitola této práce bude věnována dosavadní literatuře, která Masaryka vykresluje jako politického myslitele. Masarykovými myšlenkami se dosud zabývala již velká řada děl zaměřená na různorodá odvětví a témata, které Masarykova celoživotní filosofická práce zahrnovala. Mezi velkou škálu témat, jimž se Masaryk věnoval, můžeme zařadit literaturu, otázky filosofické, sociální, náboženské, ekonomické a politické. Každé téma se v tomto ohledu prolínalo a nejde je rozdělit striktně od sebe. V této kapitole se však zaměřím zejména na to, jakým způsobem různí autoři Masarykovy myšlenky interpretovali a jestli tato bibliografie vytváří nějaký jasný obrázek o Masarykově pojetí mezinárodní politiky, na níž je tato práce zaměřená. Součástí odpovědi na tuto otázku také zmíním, jací autoři ovlivnili Masarykovu filosofii a politickou koncepci. Součástí této otázky bude také zjistit, byl-li Masaryk někdy srovnáván s ostatními mysliteli mezinárodních vztahů, či samotnými tradicemi první velké debaty o mezinárodních vztazích. Tato práce vychází ze zjištění, že ačkoliv existují jisté interpretace Masarykova paradigmatu mezinárodních vztahů, které v podstatě splývá s jeho pojetím domácí politiky, nebyla doposud zveřejněna žádná práce, která by se zabývala zařazením Masaryka do rámce teorie mezinárodních vztahů a první velké debaty, přestože se publikace jeho politickým myšlením, tedy i koncepcí mezinárodní politiky, zabývají. Dílčí otázkou je také to, jestli byl Masaryk ve své koncepci konzistentní. Zdroje by tak měly ukazovat na skutečnost, že Masaryk svou koncepci částečně upravoval a jeho původní myšlenky ne vždy korelovaly s politickou realitou.

Cílem následující kapitoly bude vytvořit určitou rekonstrukci první velké debaty o mezinárodních vztazích, s jejímiž názorovými proudy budu Masaryka porovnávat. Dílčím přínosem této kapitoly bude mimo jiné rozkrytí jistého zkreslení, které tradiční dělení na realismus a idealismus představuje. V této kapitole ukážu, jak je idealistická tradice v tomto období různorodá a není tak zcela správné autory, kteří jsou k idealistické tradici řazeni, považovat za názorově jednotné. V rámci této problematiky představím jistou typologii, respektive ukážu, jak jednotlivé koncepty mezinárodních vztahů vypadaly. Popíšu, co bylo hlavním tématem každého konceptu a jaké představy měli autoři o válce a míru, což je klíčové téma této debaty a mezinárodních vztahů obecně. V tomto ohledu budou velkou roli hrát otázky týkající se podoby mezinárodního systému, významu moci a morálky, významu institucí, institucionalizace mezinárodního společenství, rostoucí mezinárodní vzájemné závislosti a kosmopolitismu. Kapitola rozkryje skutečnost, v níž se jednotliví myslitelé liší v otázce moci a překonání hierarchického postavení států v mezinárodním systému, kdy část autorů zastává stanovisko konzervativnější, zatímco další část radikálnější. Další klíčové dělení přináší téma vlivu anarchie a jejího překonání, v němž rozhoduje představa o povaze států a způsob změny. V tomto směru můžeme autory rozdělit na liberalisty a institucionalisty.

Úkolem této kapitoly tedy bude identifikovat, co tvořilo jádro přístupu těchto myslitelů k mezinárodní politice, jejich základní koncept a pohled na základní otázku studia mezinárodních vztahů a této debaty, jíž je válka, mír a mezinárodní spolupráce¹. Výsledkem této kapitoly by měla být identifikace přístupů jednotlivých autorů, u nichž budu pozorovat podobnosti a rozdílnosti v rámci jednotlivých kritérií vyplývajících z této debaty. Otázky se budou věnovat dominantní ontologii, přístupu k možnosti pokroku v mezinárodních vztazích, roli morálky, příčinám konfliktů a válek, způsobu mírového

---

¹ Určitý problém v tomto ohledu tvoří také jistá dvojakost v koncepcích těchto autorů i patrné změny zapříčiněné revizí jejich koncepcí. Na oba problémy se ovšem budu snažit v textu upozornit. Práce bude zaměřena výhradně na jejich klíčový koncept, podle něžž budu určovat i jejich pozici v první velké debatě.

pokroku, důvodům ke spolupráci, významu nadnárodních institucí a otázce kosmopolitní vlády.

V této kapitole se budu věnovat osmi různým autorům a jejich koncepcím mezinárodních vztahů. Idealistickými autory, kterým se v této kapitole budu věnovat, jsou Norman Angell, Alfred Zimmern, Leonard Woolf, Philip Noel-Baker, Henry Noel Brailsford a Arnold Toynbee. Základním zdrojem, podle něhož jsem autory vybral, je kolektivní monografie *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Idealism Reassessed*, jejímiž editory jsou David Long a Peter Wilson. Všem idealistům zmíněným v této práci, s výjimkou Brailsforda, tato kniha věnuje zvláštní kapitolu, v níž je rozebrán jejich přínos do studia mezinárodních vztahů. Každý autor by měl být dostatečně specifický a náhled do jejich paradigmat by nám měl dobře ukázat, v čem je první debata rozmanitá a pojem idealismus abstraktní.

V rámci první velké debaty samozřejmě nemůžu opomenout autory, které řadíme k realistické tradici. V rámci realismu tak rozeberu paradigma Edwarda H. Carra, který v podstatě první debatu pojmenoval a který ve své práci jednotlivé strany této debaty sám definuje. Posledním autorem, kterým se budu zabývat, bude americký teolog Reinhold Niebuhr, který má s Masarykem společnou silnou vazbu k teologii a křesťanské víře.

V následující kapitole se budu věnovat filosofickým a politickým myšlenkám T. G. Masaryka, které dohromady tvoří jeho koncepci mezinárodních vztahů. Tato kapitola bude vycházet z premisy, že Masarykovy myšlenky můžeme rozdělit do tří různých období, v nichž Masaryk o mezinárodních vztazích smýšlí odlišně. Toto rozdělení vychází z kritiky, že Masarykův přístup k politice se od 90. let do první světové války změnil, jak například popsal Jaroslav Werstadt, z umírněného reformátora na radikálního státníka (Šolle 1992: 42–43). Tato období rozdělím podle historické události v podobě světové války, která změnila jak podmínky, tak i Masarykovo postavení. První období, nazvané jako *Masaryk před válkou*, pojímá Masaryka jako myslitele a Rakousko-Uherského politika, jehož teorii nejlépe vystihují dva texty z 90. let 19. století, jimiž jsou spisy *Česká otázka* a *Naše nynější krize*. Druhým obdobím, *Masarykem za války*, budu popisovat Masarykovy ideje formované během válečného stavu v exilu, které popsal ve svém národním programu v knize *Nová Evropa*, jež sloužila jako zdroj českého válečného

programu zahraniční propagandy (Masaryk 2014: 7). Třetí období představí *Masaryka po válce* a jeho názory sepsané po vzniku první republiky, v níž stanul jako československý prezident. K této poslední etapě se váže Masarykův poslední velký spis, jímž je *Světová revoluce*, kterou doplním o Masarykovy myšlenky prezentované v *Hovorech s T. G. Masarykem* od Karla Čapka.

Ke každému z těchto období, představím formu Masarykovy koncepce mezinárodních vztahů a vypíšu, jakým způsobem se jeho myšlenky liší, v čem se vyvinuly či je-li v jeho myšlenkách nějaký rozpor. Zároveň bude tato kapitola klíčovým východiskem pro zasazení Masarykových myšlenek do první velké debaty o mezinárodních vztazích. Nejprve v rámci *České otázky* představím filosofická východiska Masarykova přístupu včetně ideálu humanity, která je klíčovou metafyzikou jeho politického myšlení. Představím, že humanita vycházející z historicko-náboženské myšlenky vývoje dějin hraje v Masarykově politickém myšlení klíčovou roli, podle které Masaryk formuje rovněž ideál lidského jednání, státního systému i způsob vývoje ve vztazích mezi státy a národy. V neposlední řadě představím také praktický rozměr Masarykova přístupu, který se projevuje například v otázce reformy a revoluce, která nám taktéž pomůže ukázat vývoj Masarykovy koncepce, která světovou válkou přechází z umírněné myšlenky mravních zásad a přirozených práv k více radikální představě o demokratickém míru a právu na sebeurčení až k myšlence o způsobu a potřebě mezinárodní spolupráce.

V každém období vyhodnotím jednotlivá kritéria, která se týkají cíle a dílčích výzkumných otázek této diplomové práce. Součástí bude také zhodnocení, příkláněl-li se Masaryk více k analýze idealistické nebo k ontologii materialistické. Přestože to není vždy v rámci tohoto období jednoznačné, ukážu na základě principů humanitních a pojetí demokracie, proč Masaryka můžeme za ontologického idealistu považovat. Na otázku ontologie pak budou navazovat další otázky, které koncipují kapitolu věnující se debatě mezi idealisty a realisty. Zodpovězení těchto kritérií bude klíčové pro zasazení Masaryka do kontextu teorie mezinárodních vztahů.

Tím se budu zabývat v poslední kapitole. V ní budu v první řadě Masarykovy myšlenky o mezinárodních vztazích klasifikovat v rámci tradičního dělení na realisty a

idealisty a popíšu proč můžeme Masaryka považovat za idealistického myslitele. Posléze se zaměřím na komparaci s koncepcemi autorů představených v kapitole o první velké debatě. Klíčovou roli budou hrát základní předpoklady o podobě a fungování mezinárodní politiky, jež dále ovlivňují i náhled na roli morálky či materiálních aspektů, odůvodnění války a podmínky mezinárodní spolupráce. Na základě těchto aspektů určím, kde Masaryk svým přístupem v této debatě stál, s jakými přístupy měl více společného a s jakými naopak nikoli. Určení těchto podobností a odlišností nám pomůže zodpovědět hlavní výzkumnou otázku a cíl této diplomové práce, jímž je Masarykova pozice v rámci první velké debaty a jeho příspěvek do formujícího se studia mezinárodních vztahů. Ukážu, že Masaryk se svou myšlenkou dějinného pokroku směrem k humanitě a později konceptem podobným demokratickému míru se přibližuje konceptu Alfreda Zimmerna, přestože ne všechny představy, včetně důležité myšlenky koncertu velmocí, měli autoři společné. Masaryk by se nedal označit za konzervativního ani radikálního idealistu a jeho představa spolupráce se shoduje více s liberalistickým přístupem než institucionalistickým.

Masaryk jako politický myslitel

Tomáš Garrigue Masaryk byl předmětem mnoha publikací, které reflektují jeho široký filosofický záběr a rozmanitost témat, jež se v jeho dílech objevují. Masarykovy myšlenky zasahovaly několik oblastí. V první řadě bych chtěl zmínit, že většina knih zaměřujících se na Masarykovu osobu jsou velmi četné biografie, které mají ovšem různý přesah do Masaryky filosofie. To je jistý důkaz o tom, že při popisu Masarykovy osobnosti se nelze obejít bez vykreslení jeho názorů na témata jako náboženství, demokracie, národ či socialismus. Masarykovi texty se tak dají zkoumat z pohledu několika možných vědeckých oborů jako je filosofie, sociologie, ekonomie, politologie či teologie. Do všech těchto oblastí Masaryk svými myšlenkami zasahoval. Je to samozřejmě dáno také jistou provázaností těchto oborů. V literatuře o Masarykovi je možné se dočíst odkud čerpal inspiraci pro své myšlenky, jací myslitelé ovlivnili jeho vlastní vize či vůči jakým tradicím a myslitelům se Masaryk myšlenkově vymezoval. V rámci těchto inspirací jsem v žádné publikaci nenarazil na přímé spojení Masaryka a nějakého myslitele teorie mezinárodních vztahů.

Některé knihy jsou pro tuto práci méně podstatné, tam můžeme zařadit například biografie zaměřující se výhradně na Masarykův život a které nemají ambici čtenáři blíže představit Masarykovu filosofii. Takovým díly jsou většinou stručnější biografie, byť i ty v rámci popisu Masarykovy politiky musely do svého obsahu alespoň stručně zahrnout Masarykovy myšlenky o světové válce či právu na sebeurčení. Takovou knihou je například biografie Františka Emmerta *T. G. Masaryk: Myslitel a státník* (Emmert 2017: 93–97). Jiným případem je kniha *Masarykova abeceda* od Jaroslava Dreslera, která necílí na obsažení celé komplexnosti Masarykových myšlenek a je spíše selektivní encyklopedicky strukturovanou knihou, kde autor představuje Masarykův postoj k určitým konceptům a politickým otázkám. Autor většinou vybírá pouze jednu či dvě citace, pomocí nichž demonstruje Masarykovo paradigma (Dresler 1990). Díky této skutečnosti se ono vysvětlení jeví poněkud vágně a navíc v knize, dle mého názoru, dominují témata kritiky marxismu, v čemž se možná promítal autorův vlastní zájem.

Literatura se zaměřuje na nejrůznější otázky od Masarykova přínosu do studia sociologie, přes Masarykův vztah k Rusku, vztah k marxismu, vztah k filosofii a

náboženství, vztah k jednotlivým zemím a národům, po pro tuto práci důležitý Masarykův přínos do studií politologie, státovědy, mezinárodních vztahů. Masarykův přínos k sociologii je popsán v antologicky sestavené knize *Constructive Sociological Theory: Forgotten Legacy of Thomas G. Masaryk* editované Woolfolkem a Imber, která popisuje vývoj Masarykova přístupu včetně odporu vůči šovinistickému nacionalismu a teokracii. Nyklův článek *T. G. Masaryk's The Spirit of Russia: between Positivism, Axiology and Orientalism* popisuje spíše skrze negativní postoj vůči ruské kultuře a náboženství Masarykovu kritiku teokracie (Nykl 2020: 101–105).

Publikace zaměřené na Masarykův vztah k určité národnosti, náboženství či zemi jsou obvykle pro účely pochopení koncepce mezinárodní politiky příliš popisné a nereflektují jasně Masarykovu filosofii jako takovou. Nejlépe dokáží přispět k představě Masarykova pojetí národnosti (Sedláček 1988: 485) (Skilling 1992: 140–144). Mezi texty, které se dotýkají tématu mezinárodních vztahů spíše okrajově jsou i texty zaměřené například na židovskou otázku. Takovým dílem přispěl například Hillel J. Kieval či Miloš Pojar, který i tak popisuje uplatnění Masarykova principu rovnosti a solidarity i v této otázce (Pojar 2019: 61–65). Kievalův text se zaměřuje výhradně na problematiku vztahů českého národa a židovské otázky (Kieval 1990: 303).

Český teolog Ctirad V. Pospíšil se ve svém obsáhlém biografickém díle zaměřuje na Masarykův postoj k náboženství a jeho vliv na pojetí politických otázek. Masaryka popisuje jako náboženského člověka, jehož hlavními charakteristikami byly pevně následované principy spravedlnosti, pravdy a opravdovosti, jež si ovšem do jisté míry domýšlel a uváděl v praktické myšlenky (Pospíšil 2018: 118–121). Přesto prokazuje, že Masaryk „na rovině obsahu víry... křesťanem nebyl” (tamtéž: 134). Vzhledem k *Otázce sociální* si Pospíšil všímá Masarykovy kritiky marxismu z hlediska materialistického pošlapávání hodnot a jeho „demolice” etiky. Rovněž popisuje podobnost mezi Masarykovými výtkami směrem k marxismu a ekonomickému liberalismu, jejichž ztráta duchovna a „víra v profit” vedou k neštěstí (tamtéž: 199–202). To nám sice přiblíží Masarykův idealistický a duchovně-mravní pohled, avšak komplexnější pohled na jeho pojetí mezinárodních vztahů nepřináší.

Masarykova filosofie

Důležitými publikacemi jsou texty zabývající se problematikou Masarykovy filosofie. Emanuel Rádl byl pravděpodobně prvním Masarykovým polemikem a kritikem, který jeho myšlenky rozebral ještě před začátkem války. Rádl upozornil na Masarykovu tendenci adresovat své myšlenky přes osobu někoho jiného (Patočka 2003: 77–79). Těmito osobami byly zejména Palacký, Havlíček a Herder. Rozvádí také myšlenky Kollárovy, Dobrovského, Kantovy, Dostojevského a dalších (Masaryk 1990) (Patočka 1991: 65, 81). Masaryk je navíc často spojován i s filosofickými vlivy Platóna, Huma, Comta, Rousseaua, Tocquevilla či Milla (Hain 2006: 46–61). Tocqueville a Mill často bývají zmiňováni v rámci Masarykovy ideje demokracie, zatímco Rousseau, Kant a Herder bývají často zmiňováni v rámci idejí humanitních (Syllaba 1992: 12–14) (Zátka 2017: 248–253). Z Huma, Comta a Milla také Masaryk čerpá svůj objektivismus (Svoboda 2017: 296–303).

Na Rádlův postřeh o Masarykově rozporuplném objektivismu navazuje Patočka ve svých textech *Tři studie o Masarykovi* (Patočka 1991: 34). Patočka kriticky popisuje nejednotnost a neujasněnost Masarykovy filosofie. Vysvětluje, že na jednu stranu Masaryk vychází z Comtova pozitivismu, avšak na stranu druhou je Masarykovým východiskem subjektivistické pojetí lidské morální individuality. Tento epistemologický rozpor Patočka nazývá „mírným racionalismem“ a dodává, že Masaryk se dostává k těmto metafyzickým přesvědčením „tuchou“ a nikoliv důkladným filosofickým bádáním (Patočka 1991: 49–52). Tímto, či obdobným termínem si Masarykovu „syntézu“ subjektivismu s objektivismem zvykli nazývat i další autoři. Stojka, jenž Patočkovy studie shrnuje ve své kapitole v knize *Česká otázka a dnešní doba*, upozorňuje na rozpor v Masarykově politickém myšlení, kdy Masaryk pojímá demokracii jako určité pozitivistické vyústění dějin, avšak její podoba se odvíjí od mravní povahy lidské skutečnosti a osobní odpovědnosti (Stojka 2017: 345–348). Patočka jde navíc ve svém rozboru dále a upozorňuje například na Masarykův mylný výklad Kanta či titanismu, jako subjektivistické krize v hledání životní opory (Patočka 1991: 96–98). Tyto myšlenky, na rozdíl zmíněnému filosofickému rozporu Masarykova „mírného objektivismu“, nejsou stěžejním zájmem této práce, přestože s ní také souvisí.

Masaryk byl taktéž kriticky rozebírán ze strany materialisticky zaměřených historiků Josefa Pekaře a Zdeňka Nejedlého. Podle Bednáře liberálně-konzervativní Pekař a marxisticky smýšlející Nejedlý nemohli jednoduše přijmout Masarykovu idealisticko-duchovní a nerevoluční koncepci (Bednář 1996: 178–181). Další ze starších prací věnující se Masarykově filosofii napsal Josef Král v roce 1947. Ten stejně jako Patočka upozorňuje na jistý „synergismus“ Masarykova objektivismu a subjektivismu, avšak oproti výše zmíněným autorům zůstává vesměs nekritický (Král 1947: 6–8). Král ve svém obecně zaměřené knize představil například Masarykovu kritiku Hegelovy dialektiky, či marxismu. Pro tuto práci jsou však přínosnější spíše jeho statě o eticky založené a stále se rozvíjející demokracii, změně světového systému postaveného na morálních zásadách a odpovědnosti nebo také Masarykově sociologickém pluralismu při pohledu na otázku války (tamtéž: 90–93). Masaryk podle Krále vnímal válečnou krizi stejným způsobem jako krizi sebevražednosti, kdy evropská společnost zažívá rozpor mezi objektivizací a subjektivizací. V případě Světové války upozorňuje na rozpor mezi humanitně založenými demokraciemi a militaristicko-imperialisticky založenými teokraciemi (Král 1947: 120).

Masarykovými myšlenkami se zabýval také Erazim Kohák, který popsal Masarykovu filosofii jako osvícenskou s výrazně konzervativními pozitivistickými kořeny. Popsal, že Masaryk navázal na osvícenské kantovské myšlenky o možnosti modernistického progresu obsaženém v hesle „volnost, rovnost, bratrství“ a schopnosti člověka se učit dobru. Kohák zdůrazňuje, že Herderovo spojení citu a rozumu bylo pro Masarykovu filosofii klíčové (Kohák 2010). Masarykovu filosofii pak rozebral ještě například Milan Machovec či Emanuel Rádl. Milan Machovec například vyzdvihoval roli Karla Havlíčka Borovského, jenž podle něj nejvýrazněji rozšířil demokratické ideály na našem území a na něhož se speciálním citem Masaryk odkazuje v *České otázce* (Machovec 2005: 49). Machovec také zdůrazňuje Masarykův cit pro demokracii a pravdu, které musí být chráněny před extremismem (tamtéž: 54–55).

Masaryk a politika

V publikacích, které se zabývají Masarykovými politickými myšlenkami se objevují nejčastěji témata humanity a náboženské otázky a Masarykova pojetí demokracie a

aristokracie. Ty tak tvořili ústřední body Masarykova přístupu. Masarykovo pojetí mravnosti, jak popsal Zátka, úzce souvisí s jeho vztahem k náboženství, které pak následně formuje jeho další názory. Pro Masaryka byla humanita stejně jako pro Kanta metafyzikou nadřazenou politice, ekonomii, právu, kultuře i vědě (Zátka 2017: 242).

Humanita, která pro Masaryka byla tím smyslem dějin, byla středobodem Masarykova přístupu k politickým otázkám na jakékoliv rovině. Masarykovo pojetí humanity a filosofickou náuru v odlehčeném duchu demonstroval například Houška na Masarykově rozboru postavy „Hloupého Honzy“ během jedné z jeho univerzitních přednášek, v níž spatřuje aspekty humanity, jimiž je střídmost, pracovitost a solidarita (Houška 2007: 64–65). V podstatě to samé, byť s hlubším filosofickým vysvětlením, popsal Miloslav Bednář v rámci tzv. „náboženské demokracie“, která je „výzvou k jednotícímu a individuálně nezastupitelnému citu života a světa“, jež vede ke svědomitosti, rovnosti a jednotnosti (Bednář 1996: 118–121). Bednář poukazuje na Masarykovu inspiraci u Augusta Comta a popisuje, že právě z ní plyne také Masarykova kritika materialismu, racionalismu (tamtéž: 151, 198–199).

Masarykovo pojetí demokracie jako humanitního státního režimu popsal i publicista a historik Robert W. Seton-Watson. Pro Setona-Watsona, jehož s Masarykem dohromady svedla otázka jižních slovanů, byl Masaryk symbolem boje za nezávislost ve slovanských zemích východní Evropy. V roce 1916 pak začali společně publikovat politický týdeník *The New Europe* a společnými silami prosazovali mezi „spojenci“ program vytvoření demokratických států ve střední a východní Evropě na základě principu sebeurčení (Kane 2022: 3–5). Seton-Watson popsal Masaryka jako filosofa, jenž ovlivnil generace dalších a dokázal, že politika má stát na mravních základech a nikoli pouze „na obratném a bezskrupulózním přizpůsobení se okolnostem okamžiku“ (Seton-Watson 1919: 393). Seton-Watson vydal hned řadu publikací, v nichž o Masarykovi referuje či se jím zabývá.

To, jaký vliv měla na představu o demokracii Masarykova inspirace v Palackého pojetí duchovně-mravního smyslu českých dějin, popisuje v kapitole v rámci kolektivní monografie *Česká otázka a dnešní doba* Jan Zouhar (2017: 137). Význam humanity, tedy morálky a právní spravedlnosti, na formu státu popsal ve své státopisné knize také Radan

Hain (2006: 42–44). Jeho kniha je přínosná spíše pro obor státního práva, avšak autor interpretuje také Masarykovy názory na stát, revoluci, demokratické instituce a ideové hodnoty. Hain podrobně popisuje vývoj Masarykových postojů a zaměřuje se zejména na dilemata okolo otázek federalizace a osamostatnění mnohonárodnostního československého státu (tamtéž: 175–190). Masarykův postoj ke státnímu režimu a demokracii popisuje také Robert Kvaček. Autor popisuje význam demokracie, který byl pro Masaryka i důležitým aspektem v mezinárodních vztazích (Kvačka 2017: 113). Masaryk vnímal, že demokracie by se měli aktivně bránit autokraciím a stejně tak bránit vzniku a rozvoji autoritativních či absolutistických systémů v mezinárodním systému (Machovec 2005: 42–44).

Masaryk a mezinárodní vztahy

Stejnou věc popisuje i kniha Marka Bankowicze *Masarykova teorie demokracie*, v níž popisuje Masarykův pohled na boj mezi aristokratiemi a demokratiemi, víru v pokrok, pozitivní pojetí „mezinárodní dělby práce“, tedy vzájemné závislosti, víru ve spolupráci mezi demokratiemi i jeho filosofický pozitivismus (Bankowicz 2021: 11–12, 41–42, 99–103). Dobrý vhled na Masarykovu koncepci mezinárodních vztahů přináší článek autorky Josette Baer. Ta představuje Masarykovu vizi Evropy. Zmiňuje jeho geopolitický pohled na střední Evropu jako na nárazníkové pásmo mezi Východem a Západem, jako to prezentoval v *Nové Evropě* (Baer 2000: 210). Dále se článek zaměřuje na Masarykovu vizi rovnoprávné Evropy složené z demokratických národních států a založené na principu humanity, jež „zajišťuje lidská práva a vytváří vhodné prostředí pro liberální tržní hospodářství“ (tamtéž: 214). Článek se taktéž dotýká otázky nadnárodnosti, již Masaryk pojímá jako důležitou, ale pouze v případě, že se jedná o dobrovolnou kooperaci demokratických a suverénních států (tamtéž: 218–219). Autorka také upozorňuje na skutečnost, že bez pochopení Masarykova osobního pojetí „historie, procesuality a času“ není možné definovat jeho vize mezinárodních vztahů. Autorka navíc zdůrazňuje vliv Herderova „romantismu“ (tamtéž: 220–221).

Na Herderův vliv nezapomněl poukázat ani Bednář (1996: 170). Bednář vysvětluje Masarykovo propojení individuálního mravního svědomí a univerzalistického pluralitního konsensu. Tyto předpoklady podle Bednáře vedly Masaryka k představě

demokraticky-mravních základů jeho představy Evropské integrace (tamtéž: 175–180). Souhrnně tak Bednář představil Masarykovy filosofické předpoklady a inspirace, které ho vedly k jeho představě o politickém uspořádání států a mezinárodního systému. Pons poukazuje na význam demokratického principu národní suverenity, která vede ke sjednocení Evropy (Pons 1992: 20).

Sborník z konference nazvané *T. G. Masaryk a myšlenka evropské jednoty*, jehož součástí je i Ponsův výše zmíněný text, předkládá několik výkladů Masarykova přístupu k politice a mezinárodní spolupráci. Autoři se zabývají například Masarykovými společnými východisky s Tocquevillem a Millem, od nichž přejímá demokratické myšlenky rovnosti, spravedlnosti a svobody, které ovšem nejsou pouze součástí politické organizace, ale celé společnosti, z níž mají tyto hodnoty vycházet (Syllaba 1992: 12–14). Dále sborník rozebírá mezinárodní přesah národní otázky a právo na sebeurčení, Masarykovu myšlenku federace, změnu politiky během války a další již zmíněná témata. Sborník rozebírá také vývoj Masarykova přístupu, jímž se budu v této práci zabývat.

V rámci kritiky Masarykova teoretického a praktického přístupu vyvstávají dva odlišné názory. Kanadský historik, politolog a bohemista Harold G. Skilling napsal v 90. letech biograficky orientovanou knihu *T. G. Masaryk: Against the Current, 1882–1914*. Kniha je zaměřena zejména na sociální témata, jimiž se Masaryk zabýval. Kniha se snaží Masaryka představit ve světle jeho filosoficko-teoretických myšlenek a praxe. Skilling nachází rozpor v četných protichůdných názorech a čínech, ve změně podmínek, za nichž se Masaryk tématy zabývá a dále také rozporuplnou osobností Masaryka, v jehož práci se mísí racionalita s přesvědčením, skepse s vírou a realismus s idealismem (Skilling 1994: 173–177). Celkově je Skillingova kniha přímočarým a věcným zdrojem pro pochopení základních údajů o Masarykově životě a vizích. Opačný názor zastal Šolle, který tvrdil, že Masaryk svůj přístup neopustil a pouze reagoval na změnu podmínek. Zároveň poukazuje na skutečnost, že jiní autoři vnímali předválečného Masaryka jako jinou politickou osobnost, než Masaryka za války (Šolle 1992: 45–46). Touto tematikou se zabývá také například Hain, který ukazuje, jak se pro Masaryka v rámci světové války zvýšil význam národnostního principu (Hain 2006: 184–186).

Jistý rozpor tvoří i otázka Masarykova vlivu na vznik Československa. Andrea Orzoff či Zbyněk Zeman upozorňovali, že Masarykova role ve vytvoření samostatného československého státu je často nepřiměřeně zveličována a měl by být brán větší ohled na kontext První světové války (Tatinec 2014: 67). Na stejnou věc upozorňují i další autoři, v tomto případě Pithart, kteří zdůrazňují Masarykovu nízkou politickou popularitu v období před válkou, přičemž vítězství spojenců ve válce vytvořilo jistou „iluzi“ zásluh Masarykových předválečných aktivit (Skilling 1994: 173). Na druhé straně jiní autoři, například Zdeněk Mahler či Bohumil Sláma, tvrdí, že na Masaryka se nezaslouženě zapomíná a že je třeba si jeho odkaz v cestě k rozkvětu naší společnosti řádně připomínat. Za jedním z nejvelebivějších komentářů stojí Donald Lowrie, autor první anglicky psané biografie o Masarykovi, jenž Masaryka v roce 1930 popsal jako „největší osobnost žijící dnes na naší planetě“ (Tatinec 2014: 66–67).

Masarykova témata a pojmy

Významnou součástí Masarykova pojetí mezinárodní politiky tvoří téma Masarykova dichotomického pohledu na podobu mezinárodního systému, respektive na aktéry, kteří ho tvoří. Ten se projevuje dichotomickým rozdělením na absolutistické monarchie, respektive aristokracie, a svobodné demokracie, založené na principech morality. Toto je také téma, které je minimálně zmíněno ve většině ze zde zmíněných publikací. Masaryk v tomto ohledu dochází v podstatě ke stejnému závěru, ke konceptu „demokratického míru“, jako Immanuel Kant ve své studii *K věčnému míru*. V tomto díle Kant píše, že je-li „vyžadován souhlas občanů státu při rozhodování, zda má být válka nebo ne, pak není nic přirozenějšího, než že budou s tím, aby se pustili do tak zlé hry, velmi otálet“ (Kant 1999: 17) (Baer 2000: 219). K Masarykovu vnímání světa také patří názor, že demokracie by se měli aktivně bránit autokraciím a stejně tak bránit vzniku a rozvoji autoritativních či absolutistických systémů v mezinárodním systému (Machovec 2005: 42–44).

Další významnou součástí, obsaženou v textech o Masarykovi, je role morálky a etiky, jež se promítá jak v institucích domácích, mezinárodních vztazích, tak ale také lidech samotných. Tento předpoklad bude pro zařazení Masarykovy koncepce do kontextu teorie mezinárodních vztahů klíčový. Do určité míry se jím zabývali taktéž téměř všichni autoři referující o jeho přínosu pro svět vědy, ovšem z různých perspektiv.

Toto téma tedy silně rezonuje díky jeho důležitosti také v pohledu na Masaryka skrze jeho vize mezinárodních vztahů. Pojetí mravnosti úzce souvisí s jeho vztahem k náboženství, které pak následně formuje další názory. Pro Masaryka byla humanita stejně jako pro Kanta metafyzikou nadřazenou politice, ekonomii, právu, kultuře i vědě (Zátka 2017: 242). Masaryk mravní principy uplatňoval i na ideál řádu národního i mezinárodního, který se měl projevovat rovností a solidaritou mezi občany i mezi státy samotnými (Bednář 1996: 131). Autoři, jak bylo zmíněno výše, velmi často poukazují na rozkol v Masarykově výkladu náboženství a z něj vyvozené mravnosti a humanity. Asi nejvýznamnější je v tomto ohledu výše zmíněná Patočková studie.

Dalším tématem odvíjejícím se od humanismu, je Masarykova interpretace práva na sebeurčení a nacionalismu. Masaryk v právu na sebeurčení viděl perspektivu kýženého pokroku, jehož směrem by se měla vydat celá Evropa, respektive celý svět. Rád bych ještě zmínil, že přestože byl Masaryk zastáncem práva přirozeného, tak se jasně vymezoval vůči jakýmkoliv formám nacionalismu šovinistickému a xenofobnímu (Pick 1992: 61–62). Právě v principu práva na sebeurčení a uznání svobody malých a slabých národů viděl Masaryk progres směrem k humanitě, která dále přirozeně povede k integraci mezi těmito demokratickými, svobodnými a rovnoprávnými státy. „Národnostní princip mu byl současně principem mezinárodním” (Opat 1992: 32). Ona přirozenost spočívala v jistém realistickém, deterministickém Masarykova pohledu na svět, kdy vycházel z předpokladu, že slabí a vykořisťovaní budou vzhledem ke své bezpečnosti dobrovolně spojovat (tamtéž: 34).

Tyto otázky jsou vesměs dobře popsané a vysvětlené v několika publikacích, jak v české, tak i cizojazyčné literatuře. Autoři nám v těchto textech poměrně dobře a srozumitelně dokáží představit a vysvětlit, jakým způsobem Masaryk nahlížel na mezinárodní vztahy a předkládají tak vlastní interpretace Masarykova pojetí mezinárodních vztahů. Co jsem ovšem v těchto textech nenalezl, je představení Masarykova konceptu mezinárodních vztahů uvedeného do kontextu první debaty o mezinárodních vztazích, do níž by ho bylo možné na základě obsahu jeho myšlenek zařadit. V následující kapitole tedy představím významné proudy a myšlenky jednotlivých autorů, kteří v rámci první debaty do studia mezinárodních vztahů přispívali a vysvětlím náležitě rozdíly mezi jejich přístupy. Díky tomuto rozřazení budu mít

možnost Masaryka po komplexnějším představení jeho koncepce mezinárodních vztahů, porovnat s jednotlivými tezemi idealistických a realistických učenců a zařadit ho tak do kontextu první velké debaty o mezinárodních vztazích.

První velká debata

Debata mezi realisty a idealisty

Předtím, než se začnu zabývat konkrétní typologií idealismu, je třeba představit v jakém kontextu se idealismus formoval a v čem první velká debata spočívala. Přestože je samotné označení první velká debata mezi učenici mezinárodních vztahů poměrně zažité, představuje diskutabilní téma. Označujeme tak učenecký spor, jenž následoval počátek formování a institucionalizaci studií mezinárodní politiky, při němž, dle tradičního výkladu, došlo k rozdělení disciplíny do dvou základních paradigmat (Drulák 2003: 47–48). Označení těchto paradigmat se váže na dominantní dílo meziválečného období Edwarda H. Carra pojmenované *The Twenty Years Crisis*, publikované koncem 30. let těsně před vypuknutím Druhé světové války. Byla to právě tato Carrova publikace, díky níž se uchytilo pejorativní označení utopismus². Díla a myšlenky autorů, kteří byli do této kategorie zařazeni, tak byly popisovány jako „nepraktické, mylné a nepozemské“, proti nimž stál „praktický, pravdivý a světový“ pohled realismu (Wilson 1998: 8–10).

Samotné rozdělení na tyto dvě kategorie je do jisté míry problematické. Peter Wilson tvrdí, že debata neprobíhala pouze mezi těmito dvěma skupinami, ale probíhala rovněž také mezi „realisty“ mezi sebou nebo z důvodu, že například poslední kapitola Carrovy Dvacetileté krize lze také považovat za „utopickou“, tak také jako debatu mezi utopisty samotnými (tamtéž: 7). Další problém představuje rozdělení do těchto dvou konkrétních paradigmat a jejich pojmenování. Nehledě na pejorativnost označení utopismus či idealismus, na níž jsem již upozornil, se jedná také o možný problém záměny s významem idealismu jak ho známe z filosofického pojmosloví. V období první debaty se ovšem ontologie v podstatě neřešila a myslitelé, jak ukáže tato kapitola, oba ontologické přístupy většinou kombinovali. Většina „idealistů“ však upřednostňovala spíše materialistický přístup k poznání principů mezinárodních vztahů a tak může být

---

² Později se používal spíše název idealismus. V této práci se budu držet dnes běžnějšího a méně pejorativního označení idealismus.

termín idealisté zavádějící (Ashworth 2006: 292–293). Označení idealismus vychází z politického idealismu, kterým popisujeme politické přesvědčení, že zahraniční politika států by měla být tvořena a praktikována na základě ideologie a hodnot. Idealismus ve filosofii, respektive v sociální teorii, usiluje o poznání skrze myšlenky, jež považuje za významnější než materiální skutečnost (Wendt 1999: 96). Politický idealismus, tak oproti tomu popisuje zejména směr, v němž je uplatňován předpoklad, že politika bude vykonávána na základě normativních, mravních přesvědčení (Herz 1950: 60–61).

Definice a atributy: realismus a idealismus

Idealismus můžeme, jak se tradičně nabízí, vnímat jako směr, který stojí jako protiklad realismu. Na toto dichotomické rozdělení však mnozí odborníci poukazují jako na přílišné a nepřesné zkreslení (Wilson 2003: 4–6). Realismus je možné samovolně chápat jako tradici, v níž je stát vnímán jako hlavní, unitární a racionální aktér mezinárodních vztahů, jehož zájmy v anarchickém mezinárodním prostředí překračují do konfliktu se zájmy ostatních států (Crawford 2005: 5). Takovýto způsob jednání je zapříčiněn nesourodostí dominantního národního zájmu států, jímž je národní bezpečnost (Herz 1950: 158). Právě nesourodost a neměnnost základních zájmů států je klíčové východisko dělící realisty od idealistů.

Naprosto zásadním znakem idealistické tradice je přesvědčení o možnosti progresu, který může vést k vytvoření takových podmínek a řešení, že se státům podaří překlenout jejich egoistické zájmy a mezinárodní systém se promění na prostředí vhodnější pro společnou prosperitu a spolupráci (tamtéž: 158). Idealisté se tak od realistů liší především určitou optimistickou vizí mezinárodní spolupráce, respektive vírou ve slučitelnost či koordinaci národních zájmů, vedoucí ke světovému míru. (Ashworth 2006: 300–301). Právě z představy o pozitivním vývoji mezinárodních vztahů vychází Wilsonova „širší definice“ idealismu, který definuje jako stálou doktrínu či směr, jehož klíčovým atributem je optimistické přesvědčení, že anarchickou povahu mezinárodního systému lze překonat a vytvořit kosmopolitnější a harmoničtější světový řád (Wilson 2011: 332–333).

Užším pojetím ozačuje Wilson směr dominující v meziválečném období, tedy na začátku formování teorie mezinárodních vztahů, mezi jehož klíčové prvky patřilo upozorňování na rostoucí význam interdependence mezi státy, myšlenka jednoty lidstva a návaznost na internacionalistický experiment v podobě Společnosti národů (tamtéž: 332–333). Ashworth dodává, že idealismus rozhodně nemůže být považován za jednotné paradigma a zároveň upozorňuje na problém, že způsob, jakým se později zvyklo referovat o idealistech, se vymyká atributům idealismu v období první velké debaty (Ashworth 2006: 299–303). Idealismus tak představuje pestrou paletu paradigmat, přístupů a témat, které si pro účely této práce žádají důkladnější zpracování a přesnější typologické rozčlenění.

Typologie meziválečného idealismu a systém kritérií

Nejprve bych rád představil typologii idealismu, již vytvořil David Long a Peter Wilson, kteří společně stanovili určité kategorie a kritéria, podle nichž vybral autory do svého díla *Thinkers of the Twenty Years' Crisis*. Těmito kritérii ovšem, jak v úvodu knihy autoři zmiňují, neměli ambici vytvořit jasnou, komprehensivní typologii idealismu a to kvůli jeho značné rozmanitosti (Wilson 2003: 20). Dle jejich zmíněných kategorií myslitele rozdělují na autory konzervativní, kam podle nich spadá například David Davies či Alfred Zimmern a autory radikální, kam zařazují Leonarda Woolfa nebo také J. A. Hobsona, jehož myšlenky vychází z podobných předpokladů, jako koncepce H. N. Brailsforda, který bude v této práci zahrnut (Sylvest 2004: 414).

Další rozdělení určili autoři podle toho, jakým způsobem si myslitelé představovali podmínky spolupráce. Vymezují tak autory, kteří k těmto otázkám přistupovali skrze myšlenky liberalismu a autory, kteří anarchii chtěli překonat pomocí vytvoření funkční nadnárodní organizace. Do dříve zmíněné skupiny řadí Normana Angella a J. M. Keynesa a do druhé zmíněné Leonarda Woolfa a Davida Mitranyho. Dále zmiňují přístup „mír skrze právo“, kam spadá Philip Noel-Baker. Dále „mír skrze prosperitu“, kde jako příklady zmiňují J. A. Hobsona a J. M. Keynesa. Jako poslední rozdělení zmiňují dělení na autory zabývající se spíše dílčími otázkami a autory pojímající mezinárodní vztahy z globálního hlediska, což je přístup typický například pro Arnolda Toynbeeho (Wilson 2003: 20). Skrz tuto četnost kategorií můžeme pozorovat,

jak je problematické vytvořit jednoznačnou typologii meziválečného idealismu a to vezmeme-li navíc v potaz, že jednotliví autoři nebyli vždy ve svém přístupu zcela kohezivní a jejich úvahy nebyly jednotné či komplexní. Parametry, které Long a Wilson představily jsou dobrou pomůckou pro orientaci v jednotlivých koncepcích, musíme si ovšem vysvětlit, co tato kritéria znamenají.

Z velkého počtu idealistických autorů, jsem vybral několik z nich tak, abych na jejich přístupu k výzkumu mezinárodních vztahů mohl představit jejich odlišná východiska a odlišné vize ideálního mezinárodního systému. Kromě klíčových konceptů, o nichž zmínění autoři psali, se při jejich popisu zaměřím na to, jestli autoři skutečně věřili v možnost pokroku a překonání válek v mezinárodních vztazích, na to jakým způsobem vnímali lidskou přirozenost a roli morálních hodnot či otázku politických systémů, spolupráce a institucionalizace. Tímto v podstatě dokážu poukázat na důvod, proč jsou tito autoři považováni za idealisty, ale zároveň prokážu, že v těchto otázkách se samotní idealisté liší.

Konzervativní přístup se pojí se skutečností, že jak Davies, tak Zimmern, své koncepcie mezinárodních vztahů postavili na předpokladech víceméně realistických, jež obohatili o své idealistické vize. Realismus se v jejich idejích o Společnosti národů projevuje zejména v zachování principu rovnováhy moci po vzoru koncertu velmocí, na němž byla postavena jejich představa institucionalizace mezinárodní spolupráce (Davies 1932: 80) (Porter 2003: 72–75). Zimmern se dá z důvodu myšlenky zachování velmocenské praxe koncertu velmocí označit jako konzervativní myslitel. Oproti tomu radikální myslitelé přišli s návrhy daleko utopičtějšími a jejich představy o novém systému se často setkávaly s představou o vytvoření určité kosmopolitní mezinárodní vlády překonávající mezinárodní anarchii a nesoulad zájmů, což šlo ruku v ruce s radikální změnou světového systému a mezinárodních pravidel (Sylvest 2004: 419) (Wilson 2015: 396–397). Radikálnější idealisté tak věřili v možnost vytvoření určité mezinárodní vlády, která by dohlížela na dodržování mezinárodního pořádku a disponovala donucovacími prostředky zajišťujícími mezinárodní mír. Tyto myšlenky do jisté míry souvisely s představou o zastaralosti národního cítění, které mělo být nahrazeno kosmopolitním světoobčanstvím (Lamb 2011: 489–490).

Další dělení je spjato zejména s podobou mezinárodní spolupráce. Část autorů zastávala spíše liberalistické pojetí mezinárodních vztahů založené na vzájemné závislosti mezi státy, která měla omezovat tradiční význam moci a vést k míru (Long 2003: 314). Této vzájemnosti a ekonomické prosperitě tak přikládali větší význam než autoři, kteří se soustředili více na nutnost vytvoření nadnárodních institucí, které měli na stabilitu a mír dohlížet. Dělení mezi liberalismem a institucionalismem nás vede k dalším kritériím, z nichž asi nejdůležitější je důvod, který autoři přikládali motivaci států ke spolupráci a vůbec funkci, jak taková spolupráce má vypadat. Institucionalisté se více soustředili na pravidla a autoritu, již nadnárodní instituce přináší. Pro institucionalisty jsou nadnárodní instituce zárukou morálky a spravedlnosti, zatímco pro liberalisty to byla spíše měnící se podstata mezinárodních vztahů.

Z Angellovy teorie vzájemné závislosti je zřejmá jeho inspirace z „cobdenitské“ ekonomické teorie, díky níž prokazuje všeobecnou výhodnost liberalizace obchodu ke kterému státy postupně směřují a který je garancí a nevýhodností mocenské politiky (Long 2003: 314). U Angella můžeme říct, že naplňuje předpoklady liberalismu, ale v rámci rozdělení na konzervatismus a radikalismus nelze přímo zařadit do jedné či druhé skupiny. Zimmermannův přístup k otázkám míru a spolupráce především z pohledu morálky a významu domácích institucí a na základě mezinárodní vzájemnosti naznačuje jeho liberalistický přístup (Rich 2003: 86). Na druhou stranu ovšem jeho konzervativní představa vlády koncertu velmocí svědčí o prvcích institucionalismu. Pro institucionalisty, narozdíl od liberalistů, většinou absence nadnárodní instituce znamená jedinou záruku spolupráce. Institucionalisté se tak soustředí více na vliv nadnárodní autority a motivaci ke spolupráci vnímají většinou jako potřebu této silné nadnárodní instituce.

Konzervativnější institucionalista byl Noel-Baker, který byl specifický svým úzkým zaměřením na posilování mezinárodního práva vedoucího ke kompletnímu odzbrojení. Navíc jeho představa souvisela i s jistou dohodou mezi státy a byl tak nejmírnějším z institucionalistů (Noel-Baker 1978: 9) (Lloyd 2003: 35–36). Woolf svou kritiku směřuje k většímu důrazu na nezbytnost funkční institucionalizace mezinárodního systému v podobě jeho „mezinárodní vlády“, jež zahrnuje myšlenky blízké jak Zimmermannově konzervativismu, tak Noel-Bakerově víře v možnost nastavení silného

mezinárodního práva, tak také k populární myšlence kosmopolitizace společnosti (Wilson 2003: 128–135). Brailsford, byl zastáncem světové centralizace, překonání národní suverenity a vytvoření kosmopolitní demokratické federace. Brailsford je také jediným zde zmíněným autorem, který považoval kapitalistický systém jako přímou příčinu válek. Ve své kritice i řešení je tak rozhodně nejradikálnějším myslitelem (Leventhal 1973: 81–83) (Lamb 2011: 489–490). Touha po řádu nastaveným nějakou vyšší autoritou, popřípadě právem, je také znakem větší náklonnosti k ontologickému materialismu.

Zvláštní případ v porovnání s ostatními tvoří Toynbee, jehož přístup se zakládá především na ontologii idealistické, díky níž usoudil, že kolísavá lidská morálka vede k válkám, ale zároveň by mezinárodní řád mohl být nastolen pouze v rámci společné identity a mezinárodní solidarity (Navari 2000: 293–294). To ovšem nakonec vyhodnotil jako nepravděpodobné. Proto se Toynbee později ve své práci přiklání k řešení, že pokud není možné vytvořit světový řád na vzájemnosti a solidaritě, měl by být vytvořen silou. Toynbee tak stojí na samotném pomezí mezi idealismem a realismem, podobně jako tzv. anglická škola (Brewin 2003: 291) (Hall 2003: 389).

Myslitelé realismu Carr a Niebuhr představují se od idealistů liší již zmíněnou skepsí ohledně pokroku a významu moci z důvodu nesouladu zájmů a nepřekonatelnosti anarchie. Carr se především snažil poukázat na problém přílišného a nereálného idealismu a na realitu mocenské politiky. Niebuhr je specifický jednak svou vírou, která mu dodává také jistou morální motivaci najít přes svou skepsi důvod, proč mezinárodní politika nemusí být jen bojem o moc. Odpověď nachází v problematice, k níž vede hegemonie a to je jistá forma mocenského egoismu. Niebuhrova koncepce mezinárodní politiky je tak o jistém balancování mezi rovnováhou moci a morální politikou. Určitý kompromis je také správnou politikou i pro Carra, ten ovšem podobu tohoto kompromisu v podstatě nespécifikuje.

Tabulka, v níž se se budu snažit co nejlépe shrnout každého autora tak bude tvořena sedmi oddělenými body, které vyplývají jak z typologie Longa a Wilsona, tak také ze samotné debaty mezi realisty a idealisty. Zvláštním kritériem bude *ontologie*, již se autoři příliš nezabývali, ale zároveň je aspektem jejich myšlení, který by nám mohl

pomoci lépe zařadit Masaryka do této debaty. Ten totiž, narozdíl od většiny idealistů, jak jsem ukázal v úvodu kapitoly, byl ve své koncepci jednoznačným idealistou i po stránce ontologické. Její určení bude ovšem spíše přibližné, protože v podstatě všichni myslitelé první velké debaty oba přístupy kombinují. Odpověď na tuto otázku tak musí být vnímána spíše ve smyslu převládajícího ontologického přístupu. Dalším bodem tabulky bude, zda myslitel věřil v možnost *pokroku* v mezinárodních vztazích. Třetím bodem bude jestli autor přikládal nějakou roli *morálce*. Následující body budou zaměřené na předpoklad *válečné příčiny* a aspekty *vedoucí k míru*. Poslední tři body se budou týkat myšlenky mezinárodnosti a spolupráce a budou rozděleny na *motivaci států spolupracovat*, *vliv mezinárodních institucí* a myšlenku *kosmopolitismu* a mezinárodní vlády.

Norman Angell

Jako prvního popíšu nejvýznamnějšího, respektive nejcitovanějšího, představitele liberálního idealismu Normana Angela. Angelův pravděpodobně největší přínos do oboru mezinárodních vztahů je jeho koncept vzájemné závislosti, jež je klíčovým bodem Angelova prominentního díla *Velká Iluze* poprvé publikovaného v roce 1909. Jeho teorie vychází zejména z mechanismů ekonomické vědy. Angel je dominantní postavou liberálního myšlení v mezinárodních vztazích a je zároveň pokračovatelem teoretiků klasické ekonomie jako je Adam Smith či David Ricardo (Navari 1989: 342). Angell se naprosto vyhýbá normativním úsudkům a interdependenci předkládá a popisuje na základě toho, jak vnímal a analyzoval systém moderní společnosti, jež začíná být propojený ve většině oblastech společenského života (Angell 2014: 402–403). Pro Angela vzájemná závislost neznamovala něco, o co bylo třeba usilovat. Vzájemnou závislost Angell představuje jako moderní fenomén mezinárodní „dělby práce“, jež svými aspekty do mezinárodního prostředí přináší jisté vazby a omezení, kvůli nimž se pro jeho účastníky stává řešení sporu ozbrojeným konfliktem nevýhodným a tedy také nesmyslným a iracionálním (Navari 1989: 344) (viz „tabulka č. 1”).

Z Angellovy teorie je zřejmé, že Angell věřil v určitý dějinný pokrok. Pro něj konkrétně tím pokrokem byla vzájemná závislost států. Od ní se dále odvíjí další důležité faktory mezinárodních vztahů. Angelův koncept vzájemné závislosti je racionalistickou teorií (tamtéž: 345). Státy stávající se součástí modernizovaného světa musely výsledkem

sociální změny přejít na specializovanou výrobu, jež vedla ke světové výrobní dělbě, ke vzájemné závislosti. Vzájemná závislost se v mezinárodním systému projevuje několika způsoby, z nichž ovšem zdaleka nejdůležitější je klesající význam vojenské síly a moci (Angell 2014: 14–16).

Podstatná myšlenka Angellovy teorie je víra ve schopnost lidí činit racionální rozhodnutí, přičemž také klade důraz na význam informovanosti. Tvrdí totiž, že společnost v industriálních zemích musí projít rozsáhlou edukací, aby nebyla tak silně ovlivnitelná nacionalistickou válečnou propagandou, což je ústředním zdrojem iracionálních požadavků a iracionálního jednání (Miller 2003: 103–105). Lidé musí být učeni, že válka nemá z ekonomického hlediska smysl. Právě v tomto spočívá Angellova teorie vzájemné závislosti. Válka je podle něj nesmyslnou, protože z ní agresor nemá šanci nic získat (Angell 2014: 406–410). Angell například tvrdil, že německé mocenské soupeření nebylo opravdovým německým zájmem, protože budování vojenské síly je pro stát ekonomicky nevýhodné. Mocenské soupeření je tím pádem zájmem domnělým. Avšak jedinou možností, jak na takové jednání jiného státu reagovat, je zbrojit na obranu před ním, protože to jediné dokáže stát před takovou hrozbou ubránit (tamtéž 412–413). Z logiky nevýhodnosti a analýzy zpravidla materiálních skutečností můžeme říct, že Angell je z ontologického hlediska materialistou. Pro Angella je tak klíčové, aby státy, respektive jeho obyvatelé a všichni, co se na chodu státu podílejí, znaly cenu války, která v nově vzniklém moderním, industrializovaném systému je nevýhodná jak pro vítěze, tak i pro poražené, a proto by státy v budoucnu měly hledat nová kooperativní řešení mezinárodních sporů (tamtéž 414–416).

Angell se zároveň vymezuje vůči politickému idealismu, respektive roli morálky v politice. To spočívá v tom, že Angell svou teorii koncipoval jako výhradně racionalistickou. Angell nevidí morální rozdíl mezi “ochráncem míru” a “ochráncem války”. Tvrdí, že přestože pacifisté často poukazují na morální podstatu prosazování míru, to samé dělají i lidé hájící militarismus a zbrojení, neboť za ctnost války je považována oběť, ono utrpení je projevem humanity a morálky na obranu svého státu a spoluobčanů (tamtéž: 224). Dále Angell tvrdí, že jakkoli zarytý idealistický diskurz, včetně ideálu demokracie, zcela podléhá zkoušce materiální. Tím konkrétně odkazuje na tzv. „finální test“, jenž prokáže, zda praxe onoho ideálu „uspokojí nejširší zájmy masy

zúčastněných lidí”, tedy zda vyhoví poptávce veřejného mínění (tamtéž: 230–232). Kooperace by podle Angella měla být přirozená, protože společná prosperita je také jediným racionálním společným zájmem (tamtéž: 240–243). Proto Angell neuznával ani válečné reparace (Heilbrunn 2013: 40).

Při výzkumu nacionalismu se Angell zaměřuje na anarchický mezinárodní systém. Právě jeho anarchické podstatě přičítá negativní dopady na chování jednotek, respektive států, v mezinárodním systému. Podle Angella byla nejistota způsobená anarchickým systémem, který je jedním z klíčových důvodů vedoucím k nacionalistickému jednání. Nacionalismus byl Angellem označován opět jako iracionální jednání (Miller 2003: 111). Součástí Angellova konceptu interdependence a modernizace bylo taktéž stále silnější propojení jednotlivých skupin napříč státy. Angell popisoval efekty vzájemné závislosti na stále rostoucí homogenizaci jednotlivých skupin napříč státy a chápal nacionalismus jako jistý projev atavismu (Navari 1989: 355–356). Tvrdil, že dojde k vyostření transnacionálních konfliktů, kdy pro „německého individualistu bude důležitější bránit svou svobodu a majetek před německým socialistou a odborářem, kteří jej mohou ohrozit, než před britskou armádou, která moci nebude” (Angell 2014: 254). Tato slova jsou jasným důkazem o Angellově představě nastupujícího kosmopolitismu.

Během třicátých let se Angell více a více zaměřoval na potřebu kolektivní bezpečnosti. Jeho pohled na tuto problematiku prošel od prvního vydání Velké Iluze z roku 1909 značnou změnou (Miller 2003: 112). Angell již předtím poukazoval na vývoj rostoucí potřeby mezinárodního práva a ochranu dodržování mezinárodních smluv v důsledku interdependence, ale až se svojí nově editovanou verzí Velké Iluze z roku 1933 se stává zvučným zastáncem kolektivní bezpečnosti (Navari 1989: 350). Angell psal, že „čím jednoznačnější a veřejnější budou závazky států směřující ke kooperativní obraně, tím vzdálenější bude pravděpodobnost vzniku války” (Miller 2003: 113). Společnost národů tak podle Angella měla vliv na překonání anarchie a tím také prevenci iracionálního jednání států plynoucího zejména z nedůvěry a absence pravidel.

Angellova teorie je postavena na konceptu rostoucí vzájemné závislosti, od níž se odvíjí snížený význam moci a zbrojení, postupné převládání kosmopolitismu nad

národnostním cítěním a merkantilistickým nacionalismem, potřeba odstranění obchodních bariér a potřeba nastavení pravidel mezinárodního obchodu. Pro Angella je tak institucionalizace mezinárodních vztahů a vytvoření systému kolektivní bezpečnosti spíše efektem rostoucí vzájemnosti mezi státy, ovšem ani v tomto ohledu není ani sám Angell stoprocentní a je částečně institucionalistou v ohledu na negativní vliv anarchie.

Alfred Zimmern

Dalším významným idealistickým myslitelem první velké debaty byl Alfred Zimmern. Byl jedním z předních myslitelů zabývajících se fungováním Společnosti národů, zároveň pracoval, mimo jiné, jako přednášející na univerzitách a jako politický poradce pro zahraniční politiku (Rich 2003: 80–81). Jeho teorie je typická pro rozpoznání materiálních základů mocenských politik, které však nechápal jako přirozené či neměnné (Markwell 1986: 284). Zimmernovým prominentním dílem je kniha *Společnost národů a právní stát*, kterou vydal v roce 1936. V jeho díle převládá důraz na demokratické uspořádání a solidaritu mezi suverénními státy, které budou společně tvořit mírovou bezpečnostní instituci založenou na principu mocenské rovnováhy (viz „tabulka č. 2”).

V Zimmernových dílech je patrných několik klíčových předpokladů, z nichž nejspíš nejzásadnější je jeho, pro idealisty typická, víra v pokrok. Zimmern byl vzhledem k této věci přesvědčen, že mezinárodní společnost se právě v procesu tohoto pokroku, směrem k mírumilovnému systému, nachází (tamtéž: 280–282). Zatímco Angell svůj progresivismus opíral o racionalistickou představu interdependentního systému, ve kterém je válka všeobecně nevýhodná, Zimmernova představa stojí na výraznějších politicky idealistických, respektive morálních, předpokladech (Ashworth 2006: 293). Zimmern považoval mír za určitých podmínek za přirozenou lidskou volbu a světový pokrok vnímal jako vývoj lidského myšlení, který směřoval od konfliktu ke spolupráci a který označoval jako tzv. mezinárodní mysl (Markwell 1986: 283).

Atypičností Zimmernovy teorie je jeho realistické vnímání mocenské podstaty mezinárodních vztahů. To se promítalo zejména na jeho přístup k vytvoření systému kolektivní bezpečnosti a celkové struktuře a fungování Společnosti národů. Zimmern v tomto ohledu zastával konzervativní pozici, kdy se stavěl proti radikálním změnám, jež

měly vést k vytvoření kolektivní bezpečnosti v mezinárodním systému. Zimmer se kolektivní bezpečnost snažil vystavit na tom, co vnímal jako realistický pohled na strukturu mezinárodního systému a tím bylo udržení klíčové role světových velmocí, pro něž měla Společnost národů představovat jakousi rozšířenou konferenci po vzoru „koncertu velmocí“ (Rich 2003: 84–85). Samotná Společnost národů měla vést k hlavnímu cíli – míru. Zimmerův klíčový předpoklad tohoto progresu byla výměna mocenské politiky, za takzvanou „politiku odpovědnosti“ (Markwell 1986: 283–285). Zimmer vycházející z realistických argumentů, tvrdil, že Společnost národů nemůže být postavena na jednotné univerzální kultuře, že nemůže být centralizovaná, protože postrádá morální autoritu. „Pouze jedna myšlenka je schopna ji spojit, stát se jejím symbolem, a předat jí autoritu, kterou dosud postrádala – myšlenku Míru. Pouze Mír a Mír může vyzbrojit Společnost národů mocí velet v jediné sféře velení, která je ponechána a musí být vždy ponechána, lidské vládě“ (Zimmer 1928: 182). Zároveň Zimmer tvrdil, že mír nemůže být vynucen „shora“, ale musí být založen na nezávislosti suverénních států, kterou jim zajišťuje mezinárodní právo (Zimmer 1934: 35–37). V tomto ohledu tedy můžeme Zimmera zařadit mezi liberalisty.

Princip Zimmerovy politiky odpovědnosti je patrný již v jeho pohledu na příčiny První světové války, v nichž kritizoval zejména mocenské zájmy Německa a Rakouska bránící liberálnímu právu malým národům na sebeurčení (Rich 2003: 82–83). Zimmer kritizoval autokracie a mocenské politiky, které směřovaly k militarismu a imperialismu a nakonec k válce (Markwell 1986: 284–285). Národní cítění, pokud bylo oprostěno od šovinismu, vnímal neutrálně a zastával liberálně-nacionalistická práva malých národů, jež považoval jako protiváhu imperialismu (Rich 2003: 82). Klíčovou roli pro Zimmera ovšem hrál politický systém. Právu na sebeurčení nevěřil do té míry, že by mohlo vzniknout něco tak „absurdního“ jako „národní státy“ (Zimmer 1928: 160). Tvrdil však, že „poslední fáze“ boje s autokracií nebude o odepřených právech národům, ale spíše o prosazení spravedlivého a svobodného systému pro všechny – muže i ženy (Zimmer 1923: 124).

Demokratizace hraje v Zimmerově teorii klíčovou roli, protože pouze skrze ni vede cesta k mírumilovnějšímu mezinárodnímu systému. Změna mezinárodní politiky, jak může být patrné z výše uvedené Zimmerovy citace směřované ke Společnosti

národů, závisí na demokratické vládě skrze veřejné mínění (Zimmern 1928: 180–183). Veřejné mínění má v Zimmernových dílech zásadní význam, protože jeho morální a mírové ideály se mohou promítnout v principech, na nichž bude mezinárodní systém fungovat, pokud bude dostatečně demokratický. Prosazoval význam všeobecného školství a dalších zdrojů vzdělávání, kde se všechny generace budou moci učit demokratickým hodnotám (tamtéž: 179–180). To souviselo i s jeho pozitivním pohledem na rostoucí kulturní vzájemnost mezi státy (Rich 2003: 86). Zimmern byl přesvědčen, že alespoň v jednom aspektu zahraniční politiky může veřejné mínění, ba přímo musí, hrát vlivnou roli, a to je rozhodnutí o válce či míru (Zimmern 1928: 182). V tomto demokratickém principu Zimmern vnímal možnost souladu zájmů, solidaritu a omezení násilí mezi státy (Markwell 1986: 283). Zimmernův přístup k roli moci a mocenské rovnováze tak může být chápán jako určitá záruka, která jednou možná nebude nutná, ale v době probíhající změny by bylo nerozumné ji úplně pominout.

Leonard Woolf

Woolfův přístup k lidské přirozenosti a morálce je velmi podobný Angellově přístupu. Woolf nebyl přesvědčen o přirozeně dobré lidské povaze, věřil ovšem že přestože nejspíš nejde změnit, je možné lidskou přirozenost kontrolovat a koordinovat. V tomto směru bylo pro lidské chování klíčové prostředí a podmínky, v nichž člověk žije (Sylvest 2004: 425). Z tohoto důvodu se Woolf zabýval politickým uspořádáním států a nacionalismem. Nacionalismus pro něj znamenal jakousi zastaralou formu lidské identity, jež měla psychologickou podstatu (Villanueva 2019: 7). Woolf považoval nacionalismus za fenomén, který vzhledem ke změněným sociálním a ekonomickým podmínkám přetrvával jako iracionální jednání a způsoboval konflikty (Wilson 2015: 533–535). Jak Woolfa cituje Sylvest, „studium lidských dějin odhaluje skutečnost, že politicky je člověk zvíře, které se nikdy nepoučí ze zkušenosti” (Sylvest 2014: 425). Woolf pro tento problém našel řešení v institucionalismu (viz „tabulka č. 3”).

Nacionalismus Woolf viděl jako nejdůležitější důvod vzniku První světové války. Možnost sebeurčení ovšem vítal, proto můžeme říct, že odmítal národní šovinismus. Na válce se podílely podle Woolfa i další faktory, jež vycházely často z marxistické teorie. Jednak to bylo uspořádání „pěti nelegitimních velmocí vládnoucích proti dělnické třídě”

či kapitalistická manipulace tisku, parlamentu a politických procesů (tamtéž: 535–536) (Villanueva 2019: 8). Konfliktní národní zájmy, vycházející ze zastaralého ekonomického nacionalismu, tedy merkantilismu, byly další významnou příčinou. Ovšem změna jejich podstaty byla možná a to zejména při změně světových společenských poměrů, tedy změně institucionální (Wilson 2000: 176). Princip těchto významných změn je zřejmý z Woolfova konceptu „mezinárodní vlády“ a rostoucí vzájemné závislosti, která měla nahradit merkantilistické uvažování státníků. Woolfovy argumenty měly v podstatě pokaždé ekonomickou podstatu. Mezi jeho hlavní kritiky spadal zejména merkantilismus, myšlenka autarkie a imperialismus (Wilson 2015: 534–537).

Woolfovo nejvýznamnější myšlenkou byl jeho koncept „mezinárodní vlády“. Mezinárodní vláda pro Woolfa představovala klíčovou možnost mírového pokroku, jež by byla postavena na stabilní institucionalizaci mezinárodní vzájemné závislosti. Woolf se snažil změnit mezinárodní anarchický systém, jehož se obával a který podle něj bylo třeba překonat, aby se mohly zájmy států harmonizovat (Sylvest 2004: 418–419). Vycházel také z toho, že v moderním světě jsou bezpečnost, mír a spravedlnost univerzálně platnými hodnotami. Přesto si byl vědom, že moc a mocenská politika stále hraje v mezinárodních vztazích významnou roli (Ashworth 2006: 303). Mezinárodní vláda představovala cestu, jakou bude anarchie a mocenská politika překonána.

Mezinárodní vládou rozuměl Woolf jakékoliv formy „regulace vztahů mezi státy, národy či lidmi mezinárodní dohodou“ (Wilson 2015: 534–535). Rozpoznával tři její formy. První byla vláda velkých mocností, které se již od období koncertu velmocí scházeli v rámci konferencí, kde diskutovaly koordinaci svých zájmů s hlavním zřetelem na společném kroku, když se objeví hrozba míru (Wilson 2003: 128). Tato forma v podstatě odpovídá Zimmernově představě o fungování Společnosti národů. Druhá forma mezinárodní vlády je naopak příbuzná přístupu Noela-Bakera, ačkoliv je o něco méně ambiciózní. Woolf věřil, že dalším atributem moderního mezinárodního společenství bude optimalizace dosud vágního mezinárodního práva do té míry, že se určitá část mezinárodních sporů bude řešit různými typy rozsudků (tamtéž: 130). Poslední, třetí forma, již Woolf nazýval kosmopolitní mezinárodní vládou, se týkala stále rostoucích

neformálních styků mezinárodní veřejnosti, které vedly k homogenizaci ekonomických a sociálních otázek a potřeb, tedy celospolečenská vzájemná závislost (tamtéž: 133–134).

Všechny tyto formy souvisely s potenciálem Společnosti národů. Leonard Woolf, přestože vítal vznik Společnosti národů a její účely, vnímal, že tato její podoba není zcela dokonalou organizací a kritizoval zejména versailleské uspořádání. Tvrdil, že skutečným testem pro Společnost národů bude její účinnost v odzbrojování a využití jejího potenciálu „stát se mocným nástrojem mírové internacionalizace” (Sylvest 2004: 419). Woolf rozpoznal, že Společnost národů potřebuje efektivní nástroje a donucovací prostředky na to, aby mohla bránit anarchickému využívání národní moci (Wilson 2015: 396–397). Byl zastáncem tvrdých sankčních mechanismů, ale odmítl vytvoření „mezinárodní policejní síly”, kterou navrhoval například Lord Davies. Woolf však nikdy nepředstavil žádnou jinou alternativu podobného donucovacího nástroje (Wilson 2003: 143–144).

U Leonarda Woolfa můžeme velmi dobře spatřit jistou neuspořádanost a neucelenost, respektive značnou nekoherentnost, jeho názorů. Jeho forma mezinárodní vlády stojí jak na principu mocenské rovnováhy, spočívající v suverenitě států, tak také na silném mezinárodním právu i na koncepci kosmopolitní společnosti. Tyto ideje jsou ovšem těžko slučitelné. Zejména silná nezávislá regulující mezinárodní instituce a systém koncertu velmocí. Woolfova rozpolcenost se ukazuje i v jeho ostré kritice velmocí, jejichž mocenské postavení zároveň svou ideou první formy mezinárodní vlády respektuje.

Philip Noel-Baker

Přístup Philipa Noela-Bakera ke studiu mezinárodních vztahů byl silně poznamenán jeho celoživotní agendou, již bylo studium a optimalizace mezinárodního práva. Noel-Bakerův přístup tak lze jednoduše popsat jako „mír skrze právo” (Lloyd 2003: 25). Hlavním záměrem tohoto přístupu bylo dosažení všeobecného a úplného odzbrojení v celém mezinárodním systému, aby již nehrozilo nebezpečí válek. Noel-Baker tomuto cíli věnoval svou celoživotní práci a věřil, že mezinárodní právo může bez jakéhokoliv kompromisu nastolit mezinárodní mír (Harbottle 1982–1983: 87). Noel-Baker vítal události Locarnských dohod a zejména Briand-Kellogova paktu, o nichž tvrdil, že jsou „začátkem demilitarizace lidské společnosti” (Noel-Baker 1926: 3). Podle Noela-Bakera

byly dohody odmítající válku jako řešení sporů a nastavení správných sankčních a soudních systémů prvními dvěma kroky, které předcházely kroku nejvýznamnějšímu, jímž bylo úplné odzbrojení (Noel-Baker 1924: 274–275) (viz „tabulka č. 4”).

Noel-Baker rozeznával několik „technických” překážek stojících postupnému odzbrojování v cestě. Tyto překážky spočívaly v materiálních faktorech, kterými byly zkušenosti vojáků z proběhlé války, branná povinnost, ale zejména modernizace a vojenský potenciál komerčních produktů a strojů, například letadel (Noel-Baker 1926: 7–9). Technický problém s odzbrojováním tedy viděl v tom, aby jeho průběh neohrožoval národní bezpečnost. Noel-Bakerovy materialistické základy jeho přístupu, spočívající v určité podobě mocenské rovnováhy, jsou taktéž patrné v jeho odporu k utopickému pacifismu a appeasementu ve třicátých letech (Pugh 1980: 644). Noel-Baker byl přesvědčen, že odzbrojování musí jít ruku v ruce s arbitráží, kterou pojímal v nejširším slova smyslu a bezpečnosti, které na druhou stranu nemohou fungovat bez odzbrojování (Lloyd 2003: 35–36). S tím souvisí optimalizace mezinárodního práva, bez něhož by nemohla fungovat mezinárodní jurisdikce, již Noel-Baker přikládal nejdůležitější význam a v níž viděl ukotvení morálních hodnot moderní společnosti (tamtéž: 38). Zdokonalení mezinárodního práva tak bylo pro Noela-Bakera určitým prvním krokem k míru. Noel Baker dále apeloval na potřebu vybudování mechanismů, trestajících státy, které mezinárodní právo a všeobecné odzbrojování poruší. Velkou váhu přitom přikládal roli mezinárodních sankcí, jež podle něj měly samy schopnost zastavit konflikt již v jeho zárodku (Egerton 1983: 496).

Odzbrojování, mimo jeho finální mírový účel, považoval Noel-Baker, stejně jako například Angel či Keynes, jako cestu k ušetření národních zdrojů, které by se daly jinak využít na lepší účely (Ashworth 2009: 41–42). Noel-Baker také dbal na význam veřejného mínění, nestranných informací a celkově demokratického uspořádání státu (Millen-Penn 1995: 214). Demokracie Noel-Baker prosazoval díky svému přesvědčení, že lidská preference mírových řešení namísto válek je přirozenou volbou. Zde se projevovala Noel-Bakerova křesťanská víra, díky níž věřil, že jakmile bude vysvětlena správnost mírových řešení a nesmyslnost války, veřejnost se proti válce postaví a zavrhne ji stejně, jako zavrhl otroctví (Lloyd 2003: 47–48). Noel-Baker tak vnímal demokracii jako morálně vyšší politický režim. Ovšem jeho víra v demokratický mír nebyla tak silná

a proto svoji práci věnoval budování mezinárodního práva a institucionalizaci, což pro něj představovalo lepší záruku míru a klíčovou ochranu morální rovnosti všech států (tamtéž: 29–30). Noel-Baker je tak myslitel zabývající se především institucionalizací mezinárodní politiky na základě systému práva. Noel-Baker navíc nepředstavil příliš přesvědčivé myšlenky, kromě samotné myšlenky míru, které by vysvětlovaly motivaci států silné společné právo vytvořit a shodnout se na takto citlivých otázkách. Celá Noel-Bakerova koncepce tak stála především na určitém přání o dohodě států na odzbrojení kontrolovaném na úrovni mezinárodního práva (Noel-Baker 1978: 9).

Henry N. Brailsford

Brailsford je, společně s J. A. Hobsonem, označován jako radikálně smýšlející myslitel meziválečného období. Oba zmínění autoři vycházeli ve svých teoriích z ekonomických věd a jejich názor byl oproti ostatním zmíněným myslitelům mnohem výrazněji ovlivněn myšlenkami Karla Marxe a Friedricha Engelse. Přesto se Brailsfordova teorie nedá považovat za marxistickou, ale spíše za eklektickou „fúzi“ marxismu a liberalismu, jež je označována jako „kosmopolitní socialismus“ (Leventhal 1973: 81–83). Marxistické myšlení a ekonomická analýza ovlivnily Brailsfordovu ontologii, která byla převážně materialistická. Brailsford byl jedním z hlavních postav socialistického hnutí ve Spojeném království a věřil, že socialismus je správnou cestou ke světovému míru (Brailsford 2002: 53). Odtud vycházela jeho kritika kapitalismu, imperialismu a teorie rovnováhy moci, která podle něj sloužila jako nástroj k naplňování zájmů kapitalistů (Lamb 2011, 481–482) (viz „tabulka č. 5“).

Ve své kritice rovnováhy moci zmiňoval, že je zavádějící a slouží pouze partikulárním nikoli univerzálním zájmům. Rovnováha moci byla podle Brailsforda nástrojem, skrz nějž evropští státníci ospravedlňovali svou mocenskou politiku, která vedla k formování mocenských aliancí. Existence těchto aliancí vedla k vytvoření nepřátelského a neohebného mezinárodního systému, který dále vedl k eskalaci konfliktů (Brailsford 2002: 6–8). Válka byla podle Brailsforda za určitých podmínek racionální záležitostí, ovšem pouze pro úzkou vládnoucí třídu. Navíc zbrojení nebylo pouze výhodnou investicí z hlediska mocenského soupeření a války, ale bylo také mocným nástrojem jak získávat méně rozvinutá území aniž by nějaká válka vypukla. Brailsford

tvrdil, že praktikou mocenské rovnováhy si státy zajišťovaly udržitelnost jejich mocenského postavení a zbrojením sloužilo navíc jako nástroj exploatace méně vyspělých zemí (Lamb 483–484). Kapitalismus a princip národní suverenity podle něj bránily progresu ve společenském vývoji a přispívaly ke konfliktní povaze mezinárodního prostředí (Ashworth 2006: 306). Brailsford tedy nejen odmítal rovnováhu moci, ale ztotožňoval ji i s konceptem nacionalismu a kapitalismem, jež tak podle něj vedl ke konfliktní povaze systému.

Brailsford se zpočátku vymezoval vůči některým marxistickým názorům. Například nesouhlasil s marxistickou tezí o národnosti. Národnost pro Brailsforda nebyla sice tak významná, jako pro jiné idealistické myslitele, ale věřil, že je to důležitá součást současného světa. Právě spoluprací mezi jednotlivými národy je možné dosáhnout „plného rozvoje civilizace skrze její diverzitu“ (Brailsford 2002: 54). V meziválečném období ovšem začal národnostní princip kritizovat za jeho protichůdnost internacionalismu (Giannakopoulos 2017: 11). Odtud pochází Brailsfordův koncept kosmopolitní demokracie. Podobně Brailsford odmítl i tezi, že by státy byly pouze jednotky vykořisťování a útlaku. Brailsford mínil, že změna musí proběhnout reformou, nikoli revolucí. Podle Brailsforda mohl být stát významným aktérem změny ekonomického systému k jeho socialistické podobě (Lamb 2011: 483–485). Toto přesvědčení vycházelo z jeho představy o lidské přirozenosti, že „nejhlubší věcí v lidské povaze není soutěživost, ale společenský a kooperativní instinkt“ (tamtéž: 487).

Při pohledu na prevenci mezinárodních konfliktů se Brailsford soustředil na otázku morálky, ale byl také hlasitým podporovatelem institucionalizace mezinárodního systému. Jeho názor byl „založen na přesvědčení, že za předpokladu nahrazení kapitalistického mezinárodního řádu novým socialistickým, v němž bude státní suverenity nahrazena kosmopolitním uspořádáním, se lidská přirozenost může vyvinout takovým způsobem, že se mezinárodní spolupráce stane normou“ (tamtéž: 485). Věřil v možnost lidského progresu a významnou roli edukace společnosti. Za stěžejní ovšem Brailsford považoval sociální povahu kosmopolitní demokracie a mezinárodní spravedlnost (tamtéž: 486–487). Formu světové vlády si představoval jako federaci, v níž by si všichni světoví občané volili své zastupitele (Giannakopoulos 2017: 15). Brailsford tak byl kritikem Společnosti národů, jíž vytýkal její nedostatečný příspěvek k

mezinárodní kooperaci a míru. Podle něj v ní dominovali velké mocnosti, které skrze ni projektovaly svou moc namísto spolupráce a podpory míru. Kritizoval například sankční systém, který podle něj vedl k nežádoucím nerovnostem v systému (Sylvest 2004: 422). Brailsford tvrdil, že princip suverenity je chybný a že by suverenita měla být omezena za účelem nastolení rovnějšího mezinárodního řádu (Lamb 2011: 490). Versailleské uspořádání Brailsford kritizoval, protože podle něj národnostní fragmentace centrální a východní Evropy způsobila ekonomické problémy a nestabilitu a šla tak proti progresivní myšlence kosmopolitismu a světové centralizace (Giannakopoulos 2017: 14).

Arnold Toynbee

Arnold Toynbee, jehož nejpoblárnějším dílem je jeho zpracování historicky orientovaného konceptu civilizací v díle *Studie o Dějinách* z roku 1947, je tradičně řazen do idealistické tradice. Studie o Dějinách byla pokusem o vytvoření globální teorie o fungování světa (Kumar 2014: 815). Toynbeeho práce byla pokusem o odpoutání se od eurocentrické, respektive anglosaské, perspektivy. Toynbee navíc kladl poměrně velký důraz na roli náboženství, kultury a politických idejí, které viděl jako klíčovou hybnou sílu společenských i ekonomických poměrů (Navari 2000: 293–294) (viz „tabulka č. 6“). Po ontologické stránce tak byl Toynbee idealista.

V Toynbeeho práci je patrný v jeho liberálně založeném odporu vůči válce, otroctví a nesociálním politikám (Brewin 2003: 278–281). Klíčovým cílem Toynbeeho díla byla touha po řádu. Z tohoto důvodu se v jeho spisech objevuje myšlenka, že národní státy budou nahrazeny „světovou vládou“, přestože pochyboval o pravděpodobnosti, že se takto efektivní mašinerie zformuje (tamtéž: 285). Toynbee sice doufal v určitý pokrok, ale byl víceméně skeptický a tvrdil, že neexistují objektivní kritéria na zkoumání pokroku. Například vývoj techniky vnímal dvousečně, že „pouze zvětšuje materiální rozsah účinku dobrých a špatných činů“ (Navari 2000: 295). Pokrok v mezinárodních vztazích byl podle něj byl možný pouze změnou lidského ducha (tamtéž: 296). Podle Toynbeeho se dějinné cykly opakují, ale stále se pomalu přibližují k cíli, jímž pro něj bylo vyšší duchovno. Nacionalismus považoval za ztrátu duchovní síly a přílnutí k zbožňování národa (tamtéž: 293–294). V Toynbeeho pohled na dějiny a civilizace tak ukazuje, že po pozitivním vývoji vždy následuje určitý morální úpadek. Rozsah takového úpadku měl podle něj být

preventován vytvořením nadnárodní instituce založené na sdílené odpovědnosti a morální sounáležitosti (Lang 2011: 762).

Původně se Toynbee těšil ze Společnosti národů a věřil, že překoná mocenskou rovnováhu a ekonomickým růstem společně s upevněním mezinárodního práva povede k míru. Později byl ovšem velmi kritický k tomu, jak se politici stavěli k principu kolektivní bezpečnosti a svým závazkům vůči Společnosti národů. Tyto negativní kroky odůvodňoval lidskou špatností a hříchem. Společnost národů tak podle Toynbeeho postrádala onu morální sounáležitost (tamtéž: 762). Tento idealistický přístup později zpochybnil, když přiznal, že teritoriální spory mezi státy mohou být pro národní zájmy důležitější než kolektivní bezpečnost (Thompson 1956: 375–376). V rámci jeho práce se tak objevuje myšlenka, že státníci mají možnost rozhodnout se mezi politikou rovnováhy moci a politikou lepší, morální (tamtéž: 383–384). Toynbee tak byl přesvědčen, že způsob změny agresivní nacionalistické politiky v Evropě, spočíval v probuzení „evropského vědomí“, které by vedlo k bližší integraci a spolupráci na kontinentě (Brewin 2003: 291). V Toynbeeho teorii tak hraje velmi důležitou roli identita i morálka. Protože ale Toynbee později nevěřil v její dlouhodobé naplnění „a sužován obavami o osud civilizace dospěl k závěru, že je třeba bezodkladně ustavit světový stát a že jediný způsob, jak to učinit, je silou“ (Ditrych 2010: 141).

Realistické hledisko Toynbeeho perspektivy bylo tvořeno tím, že nevěřil, že se mezinárodní systém může stát multinacionálním společenstvím nezávislých států, nepovažoval svobodu komunit za nejvyšší hodnotu ani nevěřil v univerzální humanitní hodnoty (Brewin 2003: 297). Můžeme tedy říct, že Toynbee stál na pomyslném rozmezí mezi realismem a idealismem, přestože jeho rané práci dominoval jak idealismus ontologický, tak politický. Realismus se projevoval zejména mocenskou a materiální vizí světa spočívající v principu rovnováhy moci, přirozeném konfliktu národních zájmů, ne vždy dobré lidské povaze a neuniverzálnosti hodnot. Idealismus se u Toynbeeho projevoval zejména v podpoře kolektivní bezpečnosti, potřeby mezinárodního práva a vírou v možnost pozitivní změny, odporu k násilí i roli duchovní síly ve společnosti. Toynbeeho dvojakost a filosofická neuspořádanost je přičítána rozporu jeho naturalistického přístupu a teleologickým idealismu (Lang 2011: 749).

Toynbeeho práce se dá považovat za předchůdce významné teoretické tradice ve výzkumu mezinárodních vztahů, již je *anglická škola*. V tomto ohledu bývá často zmiňován jeho blízký vztah s Martinem Wightem, jenž je považován za zakládajícího člena této myšlenkové rodiny (Hall 2003: 389). S proudem anglické školy sdílí Arnold Toynbee zejména své balancování mezi idealistickým a realistickým přístupem, respektive jejich kombinováním. I historicko-kulturní přístup, který je pro anglickou školu příznačný, je základní součástí Toynbeeho děl. Dále pak jeho důraz na roli idejí a tvorbu mezinárodních norem, tedy ontologický idealismus, je stejně tak příznačný pro anglickou školu, v níž ideje a normy, popřípadě mezinárodní právo, tvoří podobu „mezinárodní společnosti“ (Dunne 2016: 2–5). Dalším důležitým společným znakem je také odmítnutí pozitivistického přístupu k výzkumu mezinárodních vztahů.

Realismus

Pro správné zařazení a vymezení Masaryka v rámci první debaty o mezinárodních vztazích musím definovat obě debatující strany. Probrat myslitele realistické tradice si nemůžu dovolit opomenout ani proto, že diverzifikovaná debata neprobíhala pouze mezi samotnými idealisty, ale jak tvrdí Wilson, probíhala stejně tak mezi realisty a vymezení názorových proudů tak není zcela jednoznačné (Wilson 1998: 7). Do první debaty tradičně řadíme autory, jejichž teorie jsou známy pod označením klasický realismus. Ty většinou z přesvědčení o špatné lidské přirozenosti věřili, že mezinárodní vztahy nejsou ničím jiným než pouhým bojem o moc vycházejícím z konfliktních mocenských zájmů (Elman a Jensen 2014: 3). Základní rozdíly mezi realisty a idealisty dobře vyjadřuje tato citace:

„Zatímco liberálové věřili v lidskou dokonalost, klasický realismus varoval před vrozenou lidskou touhou po moci a dominanci. Zatímco liberálové podporovali dosahování společných cílů, klasický realismus považoval sledování sobeckého národního zájmu za jedinou prozíravou a rozumnou politiku. Zatímco liberálové kázali možnost lidského pokroku prostřednictvím vzdělání a mezinárodnosti, klasický realismus se zaměřoval na neměnnost a konfliktní povahu mezinárodních vztahů“ (Elman a Jensen 2014: 33).

V následujících řádcích popíšu teorie Edwarda H. Carra a Reinholda Niebuhra.

Edward H. Carr

Důvod, proč Carr napsal své dílo *Dvacetiletá krize*, spočíval v jeho kritickém pohledu na vývoj studia mezinárodních vztahů, jež byla provozována zejména idealistickými mysliteli. Carr kritizoval, že se učenci málo drží faktických dat a namísto toho se soustředí na své vizionářské projekty, kvůli čemuž se jejich práce zdají univerzální a přitažlivé, ale jsou utopické a vedou k neúspěchu, protože nestojí na reálných předpokladech (Carr 1946: 8–9). Principy realismu ve své teorii Carr čerpá zejména z Machiavelliho, podle něhož formuje realistický pohled na fungování mezinárodních vztahů (tamtéž: 63). Podle Carra je klíčovým aspektem moc a její materialistické zdroje, jež určují povahu realismu, která je deterministická, stojící tak proti idealistické tradici založené na morálce a voluntarismu (viz „tabulka č. 7“). Zároveň je podle Carra utopismus postaven více na intelektuální teorii, zatímco realismus stojí na byrokratické praxi (tamtéž: 11–16).

Podle Carra je nutné politiku pozorovat skrze realitu spočívající v lidské přirozenosti, která je jak morální, tak ale také mocichtivá. Podle Carra je v politice fatální chybou, když se vychýlí ať na jednu, nebo na druhou stranu, protože nejde ignorovat ani moc a ani morálka (tamtéž: 97). Carr tímto způsobem odmítal radikalismus a upozorňoval na význam obou těchto aspektů. Stavěl se proti idealistickému tvrzení, že politika by měla být podřízena morálce a namítal, že i morálka vždy souvisí s mocí. Toto tvrzení stavěl na argumentu, že v mezinárodních vztazích chybí nadřazená autorita, která by na morální jednání dohlížela. Navíc upozorňoval na problematiku, že to, co státy často vede k představě o univerzálnosti morálních hodnot je jejich mocenské hegemonické postavení (tamtéž: 63–64). Přesně tuto skutečnost Carr pozoroval na tehdejší podobě versailleského uspořádání, které kritizoval za přehlížení jeho mocenské podstaty (tamtéž: 184–189).

Carr ve víře, že mezinárodní vztahy jsou nepřetržitým bojem o moc, kritizoval, že státy hájící „kolektivní bezpečnost“ jsou jednoduše státy, jimž vyhovuje status quo. Carr tvrdil, že státy bránící status quo nejsou morálně vyšší nežli státy, jimž status quo nevyhovuje. Tyto státy jsou pak kvůli své snaze o změnu systému, jenž vůči nim může

být nespravedlivý, pejorativně označovány za aktéry „mocenské politiky“, přičemž toto označení by mělo být použito pro obě strany (tamtéž: 103–105). Z důvodu absence nadnárodní autority, která by na dodržování morálních hodnot a pravidel dohlížela, se totiž stává z mezinárodních vztahů nepřetržitá soutěž o moc. Proto je pro každý stát nutné budovat svou politiku i na materiálních základech, jež jsou zdroji moci. Hlavním zdrojem moci byla podle Carr vojenská síla, která je takzvanou *ultima ratio* (tamtéž: 109). Za další zdroje moci Carr považoval moc ekonomickou a vliv nad veřejným míněním, který ovšem nemůže fungovat efektivně bez moci vojenské a ekonomické (tamtéž: 113–118, 132–135).

V ohledu na otázku vyvstávající z jeho kritiky, co přesně vede státy o moc usilovat, ovšem Carr jasně neodpověděl (Mearsheimer 2005: 141). Stejně tak Carr neuvádí ani jeden konkrétní faktor způsobující válku. Z jeho kritického díla jsou však patrné dílčí důvody vedoucí ke konfliktům. Těmy důvody jsou nesourodé zájmy států a chybějící nadnárodní autorita. Války jsou tak často způsobeny vychýlením rovnovah moci z důvodu rostoucí moci států následujících protichůdné zájmy. Válka samotná však může být pozitivní, musí totiž být posuzována podle své podstaty, nikoli z pohledu agresivního či obranného charakteru (Carr 1946: 208–209). Násilnou katastrofu ve formě války způsobuje zejména ono přílišné vychýlení politiky se směrem k utopismu či realismu, potažmo k holému moralismu či bezduché touze po moci. Tyto fenomény totiž vedly k odklonu od pragmatických řešení (tamtéž: 70–72).

Z Carrovy kritiky morálky a utopie vychází i kritika myšlenky internacionalismu. Carr tvrdil, že internacionalismus, tedy kosmopolitní myšlenka jednotného zájmu, vychází z mocenské pozice nejsilnější mocnosti, která takto projektuje své ambice stát se hegemone. Stejný princip se týká myšlenky mezinárodní solidarity (tamtéž: 84–85). Podle Carr byla kolektivní bezpečnost politická utopie, protože pokud by to skutečně byl zájem států, tak by bylo poměrně jednoduché takové věci dosáhnout. Ve skutečnosti ale o kolektivní bezpečnost, jak jsem již zmínil, stojí pouze ta část států, které status quo vyhovuje (tamtéž: 10).

Carr nevěřil ani v možnost rozsáhlé mezinárodní spolupráce. Ta musela vždy záviset na vážení jak morálních hodnot, tak také realismu, který bránil idealizaci

mezinárodních institucí. Tato střední cesta vedoucí k „mírové změně“ je, jak Carr poznamenal, cestou nepříjemných kompromisů mezi vírou v to, co je správné a mechanickým vyrovnáním rovnováhy moci (tamtéž: 221–222). Mezinárodní právo podle něj nemohlo být bráno jako právo závazné, protože podléhá zkoušce materiální. Proto realistický pohled na mezinárodní právo podle Carra znamenal, že mezinárodní právo je mocenským nástrojem silnějšího, skrz nějž prosazuje svůj zájem (tamtéž: 173–176). Z tohoto důvodu Carr připouštěl, že porušení mezinárodních smluv může být omluven, pokud pro to něj existuje morální důvod, jímž je jeho nespravedlivé nastavení. Tímto způsobem Carr vysvětlil například prominutí porušení mezinárodní smlouvy Hitlerem po remilitarizaci Porýní (tamtéž: 186–187). Mezinárodním právem není možné mezinárodní spory řešit, protože univerzalizmus není možný (tamtéž: 205).

Carrovo paradigma je celkově spíše kritickým dílem utopické představy o mezinárodních vztazích. Na straně jedné kritizuje určité aspekty utopismu a předkládá jejich realistický protiklad. Na straně druhé tvrdí, že zahraniční politika by měla být řízena jakýmsi kompromisem mezi mocenskou politikou a idealismem. Jasná podoba tohoto kompromisu ovšem není z jeho textu zcela patrná. Carrovo dílo svádí spíše k interpretaci mezinárodních vztahů jeho definovaným realismem.

Reinhold Niebuhr

Reinhold Niebuhr byl americký křesťanský teolog a filosof politologie. Jeho pohled na mezinárodní vztahy je klasifikován jako tzv. křesťanský realismus. Niebuhr se vymezoval vůči idealismu, ale kritizoval zejména utopická očekávání, nikoli idealistické progresivní cíle (Pavlišek 2008: 53–54). Niebuhr ve své teorii vycházel ze tří základních předpokladů. Prvním předpokladem byla nesourodost národních zájmů vedoucí k neustálým konfliktům vyplývajícím z omylnosti přesvědčení o správnosti vlastního jednání. Druhým předpokladem byla potřeba udržování rovnováhy moci, z důvodu nepřekonatelnosti mezinárodní anarchie. Třetím předpokladem pak byl význam znalosti vlastních limitů a potřeby využití všech prostředků v cestě k dosažení svých a širších zájmů. Složitost reality podle Niebuhra vede k tragédii mezinárodní politiky, kdy státníci musí činit „menší zlo“, tedy užít nemorální prostředky, aby naplnili mravně vyšší politické cíle (Niebuhr 2008: xxiv). Niebuhrův křesťanský teologický morálky a jeho

skeptický pohled na politickou realitu společně tvoří podstatu jeho paradigmatu mezinárodních vztahů (viz „tabulka č. 8”).

Niebuhr kritizoval idealistickou představu o tom, že nastává nová epocha, v níž budou státy žít vedle sebe v míru a své spory budou řešit společně a solidárně. Podle Niebuhra není možné, aby vztahy mezi skupinami fungovaly stejně jako vztahy mezi jednotlivci, mezi nimiž je bratrství a spravedlnost přirozenější. Vztahy mezi skupinami, tedy i mezi státy a národy samotnými, jsou podle Niebuhra vždycky politické, nikoli etické. To je dáno také kompetitivním mezinárodním prostředím s absentující nadnárodní autoritou, což vede k nutnosti morálního kompromisu (Niebuhr 2002: 50–51). Proto jsou určovány podíly moci, které se však v konfliktu projevují nejčastěji donucením hrozbou, nikoli reálným využitím těchto donucovacích prostředků (tamtéž: 8). Toto je nejvýraznější prvek Niebuhrovy materialistické ontologie. Niebuhr také varoval, že je nebezpečné řídit zahraniční politiku ideologicky, protože dogmaticnost ideologie vede ke konfliktům a omezení možnosti pragmatických řešení (Niebuhr 2008: 88–92). Ideje jsou tak podle Niebuhra v mezinárodních vztazích určovány mocenskými poměry, které význam idejí výrazně omezují.

Morální kompromis, o němž Niebuhr mluvil, má dvě strany, které jsou důležité pro pochopení jeho teorie. Prvním je morální povinnost států, jež je spojena s využití moci. Podle Niebuhra ten, co má moc, má také možnost ovlivňovat mezinárodní prostředí, ba co víc, měl by být morálně povinen prosazovat morální zájmy v mezinárodním prostředí (tamtéž: 36–38). V tomto ohledu kritizoval Niebuhr pacifismus, protože pacifistické názory podle něj často neeticky přehlíží strašlivé konsekvence války a tyranie (Marty 1974: 354). Niebuhr těmito myšlenkami přijal koncept „spravedlivé války”, tedy války vedené za spravedlivým účelem, jímž bylo například zamezení většího násilí (Pavlišek 2008: 58–61). Niebuhr odmítl tvrzení, že násilí samo o sobě je vždycky nemorální, protože podle něj je vůle, neboli záměr, jenž udává správnost jakéhokoliv jednání. Každý politický čin je však ovlivněn složitými okolnostmi a násilné prostředky musí být využity až ve chvíli, kdy jsou jedinou možností. Tyto záležitosti ovšem nejdou často určit *a priori*. Niebuhr například tvrdil, že komunistickou revoluci by mohlo ospravedlnit pouze to, že by jejich cíl společenské nápravy byl

naplněn. Pokud by se tak nestalo, „ztrácí morální výhodu svého absolutismu” (Niebuhr 2002: 87–89). Morální ideál tak vždy podléhá zkoušce materiální.

V této věci se pak projevuje druhá součást Niebuhrova morálního kompromisu, což je spojeno s lidskou přirozeností, která je omylná. V této věci Niebuhr narážel na význam znalosti limitů vlastní moci. Ty vnímal v několika směrech. Prvním limitem je komplexnost historie a reality, která jednoduše překračuje možnosti lidského chápání. Dalším limitem je skutečnost neslučitelnosti zájmů, což vede k tomu, že každá politická akce je omezená zájmy a mocí ostatních států (Niebuhr 2008: 12–16). Právě na kompromisu a vědomí vlastní nedokonalosti stojí Niebuhrova představa mezinárodní spolupráce. Niebuhrova představa mezinárodní spolupráce tak také stojí také na určité vzájemnosti mezi státy, což je argument proti bezduchému ustupování (Patterson 1999: 48–50). Uvědomění vlastních nedostatků je dalším klíčovým důvodem k Niebuhrovu realismu a je zároveň určitým přirozeným omezením morálního ideálu, vycházejícím z Niebuhrovy myšlenky hříšného člověka (Patterson 2008: 7). V tomto ohledu Niebuhr varoval před extremismem jak náboženským, tak idealistickým. Tvrdil že absolutní ideologický či náboženský radikalismus obvykle dopadá nesnesitelnou krutostí a tyranii (Niebuhr 2002: 89). Podle Niebuhra ani nic absolutního, jako třeba rovnost či mír, nemůže nastat. Absolutní mír není možný, přesto je možné rozhodnout se pro „nelehký mír” s ohledem na závislý na kompromisu, pokoře a mocenské rovnováze (Rich 2003: 286). Samotná mocenská rovnováha je podle Niebuhra cíl, protože hegemonie není udržitelná, vede k aroganci moci ze strany jedné a neudržitelné odpovědnosti ze strany druhé (Niebuhr 2008: 109–116). Myšlenka významu pokory je významným znakem jak Niebuhrovy teorie, tak celé tradice křesťanského realismu (Patterson 2008: 6).

Co se týče odstranění násilí z mezinárodní politiky, tak Niebuhr tvrdil, že státy budou pravděpodobně vždy příliš sebevědomé ohledně správnosti svých zájmů, že zajištění úplného míru a nenásilí je nemožné (Niebuhr 2002: 53). Přesto Niebuhr tvrdil, že určité tendence ke spolupráci existují, ty však musí stát na obou výše zmíněných předpokladech. Kritizoval ovšem idealistické představy o světové vládě, protože podle něj na reálných předpokladech nestály a i přesto, že je podle něj světová vláda k zajištění míru třeba, tak „zřejmě nezbytnost politické integrace globální komunity nezaručuje možnost jejího dosažení” (Niebuhr 2008: 40). Idealisté podle Niebuhra utíkají od

dilematu války, kterému se není možné vyhnout. Mnozí realisté, tvrdí Niebuhr, naopak utíkají od morálního dilematu tvrzením, že boj proti zlu světa jakékoli prostředky. Niebuhrovo řešení je stejně jako u Carra kompromis mezi oběma přístupy. Podoba jejich představy takového kompromisu se však, jak jsme si ukázali, liší. „Lidé a národy musí používat svou moc s cílem učinit z ní nástroj spravedlnosti a služebníka zájmů širších, než jsou jejich vlastní” (tamtéž: 40–41). Národy si ovšem musí být vědomi, že morální účel těchto činů je silně ovlivněn zájmem vlastním a není tak univerzálně platnou hodnotou. Často je egoistická myšlenka univerzálnosti hodnot spojena s maximalizací moci (tamtéž: 41). Niebuhrov přístup tak stojí na jisté dvojakosti. Ta se projevuje v realistické představě o nevyhnutelnosti konfliktů, kde by ovšem užití síly mělo být podřízeno vyšším morálním účelům, které však důvodem komplexnosti mezinárodních vztahů nemohou být zcela objektivně uváženy. Jeho závěr se od Carra liší určitou umírněností v ohledu na roli moci v mezinárodní politice.

Niebuhr nevěřil v to, že by anarchie mohla být zcela překonána, protože solidarita mezi státy je nepravděpodobná. Příkladem mu šla například Společnost národů, která byla postavena na pokrytecké, nepravé solidaritě a proto nebyla schopna zabránit Japonsku zabránit Mandžusku, protože tento akt výrazně nenarušil mocenské zájmy ostatních velmocí, které jsou vždy prioritní (Niebuhr 2002: 53–54). Po druhé světové válce Niebuhr vnímal formující se mezinárodní společenství OSN pozitivně. Nepovažoval ho jako samospásnou instituci, která by mohla překlenout rozdíly mezi jednotlivými národy, ale vnímal ji pozitivně jako mezinárodní arénu umožňující mezinárodnímu společenství posuzovat jednotlivé politiky a tím pádem korigovat jejich omylnost vycházející z přirozeného egoismu (tamtéž: 136–140).

Masarykova koncepce mezinárodních vztahů

Tato kapitola se bude věnovat zpravidla Masarykovi a jeho koncepci mezinárodních vztahů. Jak jsem popsal v úvodu, tato kapitola bude klíčová pro zodpovězení několika výzkumných otázek. První otázka, související i se strukturou kapitoly, je otázka vývoje a změn v Masarykově přístupu k mezinárodní politice. Ta vychází z premisy, že Masarykova koncepce, jak jsem ukázal v kapitole shrnující bibliografii o Masarykovi, se od 90. let 19. století do vzniku samostatného Československa mohla výrazně změnit. V podstatě součástí této otázky je také otázka toho, zda se Masarykův teoretický přístup liší od jeho vlastní politiky a potažmo jak. Tato kapitola nám navíc poskytne celiství obrázek Masarykova pohledu na mezinárodní vztahy, který bude klíčový pro jeho zařazení do první velké debaty o mezinárodních vztazích.

Díličí otázky, které si budu k Masarykově koncepci klást tak budou vycházet z kapitoly předchozí, v níž jsem analyzoval myšlenky idealistických a realistických autorů. V předchozí kapitole jsem představil debatu, v níž zásadní rozkol mezi dvěma tradicemi realismu a idealismu tvořil pohled na mezinárodní politiku z pohledu víry v pokrok a představy o vývoji mezinárodních vztahů. Těmi představami byla víra ve slučitelnost zájmů, ve změnu politických idejí od mocenské politiky k moralismu, vírou v nadnárodní instituce, či kulturní, nebo ekonomickou změnu mezinárodních poměrů v rámci rostoucí vzájemné závislosti. První velká debata nám také ukázala rozmanitost názorů na díličí otázky v mezinárodní politice. Tato kapitola bude vedena stejnými otázkami, které jsem si kladl v kapitole předchozí a výsledkem bude stejným způsobem sestavená tabulka, která může sloužit jako ilustrace díličích shod a rozdílů s autory z předchozí kapitoly.

Následující řádky tak pomohou odpovědět, na čem Masaryk stavěl svou představu o mezinárodních vztazích. Stejně jako u ostatních autorů a celkově v teoriích mezinárodních vztahů bude klíčovou otázkou Masarykova představa o válce a míru. Od této myšlenky se často odvíjí i další myšlenky jako je důvod ke spolupráci či vliv nadnárodních institucí. Bude tak klíčové zjistit, jak Masaryk vnímal pokrok v mezinárodních vztazích. Vůbec představa možnosti v pokrok a morálku utváří zásadní rozdíl mezi idealisty a realisty. V rámci idealismu se podoba vidiny progresu projevovala ve třech typických podobách, tím byla rostoucí vzájemnost a racionalismus aktérů,

podoba domácích institucí zajišťujících určité morální hodnoty a potřeba nadnárodní institucí zajišťujících určité morální hodnoty. V případě realistického uvažování pak naopak roste důraz na význam moci.

V této kapitole představím Masarykův pohled na válku, kterou přisuzoval mocenské nehumanitní politice a od světové války nedemokratickým režimům. V této věci prokážu, že Masaryk nemohl být konzervativním idealistou, protože politiku moci odmítal. V otázce mezinárodní spolupráce představím argumenty vyčleňující Masaryka vůči radikálnímu kosmopolitismu včetně myšlenek institucionalismu. Představím jakým způsobem myšlenka humanity udává Masarykovu představu o mezinárodní demokratické spolupráci a organizaci mezinárodní politiky. V rámci každého období se představím ústřední téma Masarykových textů. Dílčími tématy, jež budu v této kapitole probírat a na nichž ukážu Masarykovu rovinu pohledu, budou otázky revoluce a reformy, která nám pomůže jasněji demonstrovat vývoj Masarykova politického myšlení a změnu podmínek politické reality. Na ní si ukážeme, že Masaryk nebyl vždy zcela konzistentním myslitelem ani politikem, přičemž i přes svůj idealismus vážil i materialistické aspekty.

Masarykova filosofická východiska

V úvodu bych chtěl začít popisem Masarykova přístupu k filosofickému poznání jako takovému, tedy epistemologickému přístupu. Masaryk se popisuje jako zastánce tzv. „realismu“, jenž budu v této práci z důvodu odlišení od realismu v mezinárodních vztazích nazývat *Masarykův realismus*. Masarykův realismus nemůže být zaměňován za realismus, s nímž jsme se obeznámili v předchozí kapitole, tedy realismus v teorii mezinárodních vztahů. Masaryk se snažil přistupovat k poznání, tak aby bylo založeno na skutečných faktech jako přírodní vědy, tedy poznání racionalistické (tamtéž: 128–129). V rámci epistemologie vychází Masaryk ze sociologického pozitivismu Augusta Comta a Stuarta Milla (Pecka a Pána 2017: 230). Masaryk kladl důraz na racionálně-teleologický přístup k poznání, který je založen na obecně srozumitelných a konkrétních výsledcích (Svoboda 2017: 289). Z důvodu, že Masaryk věřil, že politika má vycházet ze správného filosofického poznání, se vymezoval vůči přílišnému historismu strany staročeské a příliš radikálním mladočechům, kteří podle něj nezohledňovali podmínky realisticky (Masaryk 1990: 136). Masaryk se v poznání reality řídí pohlížením na svět s

ohledem na věčnost, tedy „sub specie aeterni”, což se promítá v úsilí o co nejobektivnější poznání světa (tamtéž: 201). Tuto zásadu Masaryk rozvádí, že pravda musí být nacházena pomocí poznání věcí přítomných, které jsou hlavními determinanty ukazujícími skutečné jádro věcí, respektive *smysl* historie a nikoli její fragmenty (Masaryk 1990: 124–125). Tato zásada je podle Patočky epistemologicky comtovsko-objektivistickou zásadou, která odpovídá naturalistickému determinismu (Patočka 1991: 40).

Tento smysl české historie, navozením na Palackého pokus o filosofii českých dějin, nalézá Masaryk v rozřešení náboženské otázky. Ta podle něj, jak píše v *Naší národní krizi*, stejně jako „úpadek v minulosti má smysl *náboženský*, ne *národnostní*” (Masaryk 1990: 202). Skrze historické události českých zemí a myšlenky českých obroditelů nachází Masaryk smysl dějin v *humanitě* (Masaryk 1990: 186). Humanitu, metafyziku, jejíž význam vychází z biblického příkazu „miluj bližního svého”, Masaryk nachází v každé lidské činnosti včetně politiky a mezinárodní politiky, která tak na humanitě má být založena. Humanita vychází z náboženství, ale její smysl se projevuje také v rovině kulturní, národnostní a politické (Zátka 2017: 242–246). Humanita je pro Masaryka etikou a svědomím, jež stojí nad národy. Právě z ní všechny další principy vycházejí (Šimáčková 2017: 382–384). V politické oblasti pro Masaryka znamená svobodu, vzájemnou solidaritu a respekt, což v podstatě symbolizuje heslo Velké francouzské revoluce „volnost, rovnost, bratrství” (Masaryk 1990: 78). Masaryk nachází humanitní úkol i v každodenní činnosti člověka, který se má vzdělávat, pracovat a nacházet pravdu. S tím souvisí i to, že je třeba poznávat i historii a kulturu ostatních a neustále dbát o rozkvět kultury vlastní (tamtéž: 205–206). Humanita se projevuje například i solidaritou ve vzájemné závislosti (Šimáčková 2017: 384). Humanita je zároveň také pracovitostí a kritičností a poctivostí bránící sebeklamu.

V Masarykově epistemologickém pojetí se tedy objevují dva fenomény. Jednak je zde Masarykův důraz a význam individuální mravní odpovědnosti a uvědomělosti na straně jedné a pozitivistického naturalistického chápání smyslu dějin, který nalézá v humanitě. Nedůslednou kombinaci těchto dvou vzájemně se vylučujících filosofii kritizoval ve svých *Třech studiích o Masarykovi* Jan Patočka, který upozorňoval na to, že Masaryk pojal národní, respektive světovou krizi jako krizi, kterou řeší odmítnutím „násilného subjektivismu”, založeném na podmínce subjektivního přijetí mravní

odpovědnosti, jež vede k nevyhnutelnému pozitivistickému cíli, kterým je necírkevní náboženství humanity (Patočka 1991: 36–42). Patočka upozorňoval, že subjektivní podmínka, vycházející z Masarykova racionálně-teleologického přístupu, je naprosto neslučitelná s naturalistickým závěrem o smyslu dějin.

Masarykova koncepce mezinárodních vztahů a její vývoj

Než se pustím do detailního popisu Masarykovy práce, chtěl bych i pro lepší orientaci napřed představit základní znaky Masarykových idejí o mezinárodní politice. Masaryk nerozlišoval idealismus ontologický a politický. Materialismus, který popisuje je reálpolitikou, čili mocenskou politikou, proti níž staví humanity, jež je duchovním základem Masarykovy představy politického idealismu. Ve svých politických rozhodnutích kombinuje prvky jak ontologického idealismu, tak materialismu, přestože materialismus je přítomný více v praktických úvahách než v teorii. Masarykova analýza systému na základě jistých kulturních identit a významu morálky je jednoznačně průkazným jevem jeho ontologického idealismu. Masarykův politický idealismus je pak omezen i materiálními skutečnostmi a zakládá se více na pragmatickém přístupu.

Zvláštní problém může způsobovat abstraktnost pojmů, jež Masaryk používá, jako je kultura, která v jeho díle představuje určitou úroveň pokroku národa a to ať už z hlediska materiálního, tedy technologického pokroku, vědy a vzdělání, tak také z hlediska úrovně demokracie (Masaryk 2005: 349–358). Právě demokracie je další pojem, který Masaryk ne vždy pojímá úplně stejně. Nejčastěji o demokracii referuje v jejím širším společensko-etickém smyslu, kdy není pouze politickým systémem, ale týká se celé společnosti a vnitřní i vnější politiky (Hain 2006: 70–77). S ohledem na Havlíčka také Masaryk upozorňuje na extenzivní význam demokracie, který souvisí nejen se státními a mezinárodními institucemi, ale také mravní opravdovostí jednotlivců, na nichž její síla stojí (Masaryk 2005: 373). Zejména ve *Světové revoluci* pak Masaryk dle mého názoru slovo demokracie prakticky ztotožňuje se svým pojetím humanity (tamtéž: 392–394).

Pravděpodobně největší změnu v Masarykově přístupu představoval způsob jakým Masaryk psal *Novou Evropu*, která oproti předválečnému Masarykovi v *České otázce* získala dichotomický formát, v jehož rámci přisuzuje humanitní ideály

demokratickým systémům. Z druhé strany přisuzuje vlastnosti negativní a šovinistické autokraciím, konkrétně Německu a Rakousku, které jim dříve nepřisuzoval. To se odráží i na trochu jiném vyznění pojetí války. Předválečný Masaryk se jako na viníka války více zaměřuje na reálpolitiku, jež je duchovně indiferentní a vlivem sledování pouze materiálních aspektů bez uplatnění mravních zásad se projevuje militarismem a agresivní politikou (Masaryk 1990: 288). Válečný i poválečný Masaryk je explicitnější a za viníky války označuje aristokracie usilující o nadvládu nad ostatními národy, které se projevují mocenskou politikou a materialismem, jak popsal v *České otázce*. Ve *Světové revoluci* poválečný Masaryk přidává svou tezi o německém titanismu vyplývajícím z moderní krize doby přechodné ztráty náboženství, jež vede vlivem chorobné subjektivizace k násilí (Masaryk 2005: 284–287). Toto tvrzení je problematické jak vzhledem k naturalistickému pojetí světových dějin, tak také vzhledem k otázce vývoje dějin jako takových. Masaryk marxismu vyčítal přičítání imperialismu k problémům kapitalismu, který byl mladším fenoménem a přitom on sám válku, fenomén věky starý, přičítal krizi moderního člověka (Masaryk 2014: 64–65).

Liší se i výklad humanity jakožto mírového principu. *Česká otázka* je více zaměřená na sebe, tedy směrem k českému národnímu programu, jehož cílem je federalizace Rakouska a dohoda s Němci o českém self-governmentu, zatímco *Nová Evropa* je humanitní antitezí šovinistického pangermanismu a aristokracie (Masaryk 1990: 306) (Opat 1992: 30–31). Z toho také vyvstávají klíčová témata politických systémů *Nové Evropy*, jež jsou podle humanity v *České otázce* a *Naší nynější krizi* popisované jako principu „lásky k bližnímu svému“ založené na rovnosti a spravedlnosti, posuzovány. Masaryk aristokraciím v *Nové Evropě* přičítá nacionalistický šovinismus, který je protikladem práva na sebeurčení, jež vychází z práva přirozeného a demokratických principů svobody a rovnosti (Masaryk 2014: 29–33). Humanita je klíčovým pojmem i ve *Světové revoluci*, v níž ji Masaryk využívá při definici demokratického ideálu a motivu mezinárodní spolupráce na základě rostoucí mezinárodní vzájemnosti. *Nová Evropa* a *Světová revoluce* tak rozšiřují Masarykovu myšlenku smyslu dějin, blížících se k humanitě a současně také k míru a většímu významu kulturních aspektů o význam a souvislost s politickými systémy a jejich povahou.

Myšlenku světové spolupráce Masaryk adresuje ve všech třech dílech, ale zabývá se jí důkladněji až po válce. Tím důvodem je rostoucí vzájemnost národů po stránce obchodní, kulturní i bezpečnostní (Masaryk 2005: 346–350). Zejména zmiňuje Masaryk, že jsou si státy bližší, závislejší a jejich suverenita se postupně vlivem této mezinárodnosti zmenšuje (tamtéž: 361–362). Vnímá to ovšem jako jev pozitivní, protože to vede k všeobecnému vzájemnému obohacení. *Novou Evropou* a *Světovou revolucí* přibírá Masaryk do konceptu mezinárodní součinnosti princip národnostní a demokratický spočívající ve svobodě a rovnosti. *Světová revoluce* navíc přináší myšlenku podmínek geografických. Ve všech dílech ovšem Masaryk zdůrazňuje, že mezinárodnost nevede k jednotvárnému kosmopolitismu, ale mezinárodní rozmanitosti (Masaryk 2014: 54). V ohledu na zjištění předchozí kapitoly tak můžeme říct, že Masaryk se svým přístupem více blíží liberalismu než institucionalismu. Vzhledem k teleologickému smyslu humanity a odporu vůči mocenské politice se u Masaryka dá vyloučit i konzervativní idealismus.

Masaryk před válkou

Historický kontext České otázky a Naší nynější krize

Úvodem k prvnímu období Masarykovy teorie a politické práce bych rád popsal hlavní účel, pro nějž Masaryk svá díla *Česká otázka*, *Naše nynější krize*, popřípadě také dílo *Jan Hus* psal. Tyto spisy Masaryk věnoval hledání tomu, co bychom mohli nazvat českou národní filosofií, jejím zdrojům a kořenům. *Česká otázka* a *Naše nynější krize*, psané během 90. let 19. století, reagují na krizi, v níž se nacházela česká politika, jejíž program v rámci dvou hlavních politických stran se nacházel v úpadku (Masaryk 1990: 193). Masaryk v těchto dílech navazuje na program a obsah národního obrození, které nastartovalo probuzení národního cítění, jazyka a vlastenectví českého lidu (tamtéž: 347).

Předválečný Masaryk navazuje na ústřední osobnosti českého obrozeneckého boje, tedy na Dobrovského, Kollára, Jungmanna, Smetanu, Nerudu, Palackého a Havlíčka Borovského a další. Zejména dva poslední zmínění, společně s Kollárem, jsou Masarykovi hlavní inspirací pro formování jeho české národní filosofie. Po kruté porážce českých obrozeneckých pokusů zaznamenané vyhlášením dualismu Rakouska-Uherska

se upozadily české politické vlivy ztrátou autonomie českých zemí, což vedlo k další kulturní, jazykové i politické revoltě (tamtéž: 348–349). Z toho vyplývají také témata, jimiž se Masaryk před válkou zabývá. Mezi ně patří Masarykova *realistická* kritika českých politických stran, jimž vyčítá pasivitu, nekompetentnost a nesoudržnost (Sekyra 2017: 14). Dalšími tématy, jimiž se Masaryk z v rámci národního programu zabýval, byly otázky pangermanismu, panslavismu a austroslavismu. Masaryk se v *České otázce* věnuje také tzv. „otázce malého národa“, která nám bude důležitým tématem v rozlišení Masarykovy teorie a politiky. Tato témata Masaryk analyzuje zejména v návaznosti na myšlenky českých obroditelů, pomocí nichž nalézá i odpověď na otázku *smyslu* našich dějin, který jsme si již vysvětlili (Masaryk 1990: 9–10) (viz „tabulka č. 9”).

Téma války a revoluce v *České otázce* a *Naší nynější krizi*

V *České otázce* a *Naší nynější krizi* není přímo zmíněná odpověď na otázku, co způsobuje válku. Předválečný Masaryk se zaměřuje na politický úkol českého národa, přičemž násilí jednoznačně odmítá a dokonce ho i spojuje s určitými fenomény (tamtéž: 288). Masaryk popisuje, že násilí bylo Herderem, Comtem i Spencerem pojímáno jako přechodnou záležitost (tamtéž: 70). Masaryk konkrétně spojuje násilí s uplatňováním politického materialismu, jímž míní mocenskou politiku, kterou staví jako protipól víry v ducha, svobodu těla i duše, tedy humanity (tamtéž: 288). Zároveň dokazuje i jistou nevýhodnost užití agresivního násilí, když ukazuje na skutečnost, že Francouzská revoluce skončila tak rychle, když „vracela se k těm prostředkům násilí, proti kterým původně povstala, opět celá Evropa – i Francie – spojila se proti ní” (tamtéž: 22).

Mocenská politika tedy vede k násilí. O příčině válek se Masaryk explicitně nezmiňuje, ovšem lze ji vyvodit z příčin násilí. Nehumanitní utlačování českého národa v rakouském státě lze v tomto ohledu vnímat jako jakousi formu násilí, která sama vyvolávala násilnou náladu mezi Čechy. Podle Masaryka ovšem násilí nemůže tento problém vyřešit. K tomu se vztahuje hlavní myšlenka *České otázky* a *Naší národní krize*, jíž je prozření, přijetí humanity a realizace duševní revoluce. To spočívá v poctivé práci, národní uvědomělosti, vzdělanosti, moci duchovní a mravní statečnosti, nikoli tedy v násilí a nenávisti (tamtéž: 120–123, 176). Revoluce duchovní spočívá v programu

pozitivním, nikoli v agresivitě antagonistického, negativního programu (tamtéž: 136–137).

Masaryk stejný princip uplatňuje i v rámci otázky malého národa. Jednoznačně odmítá machiavelismus, neboli mocenskou politiku a prosazuje politiku humanitní, pokrokovou a zásadně nenásilnou, jež má být uplatňována tvrdou prací a pílí (tamtéž 174–176). Masaryk vnímal, že se mezinárodní i vnitřní politika stále socializuje. Právě v této změně vidí příležitost malého národa, který by pomocí násilných praktik neuspěl (tamtéž: 282). V tom se odráží Masarykův pragmatismus a řekl bych dokonce umírněný materialismus, protože Masaryk analyzuje systém, v němž se český národ nachází a dochází k závěru, že samostatný český stát by pravděpodobně skončil jako oběť pangermanismu hrozícímu ze západu, nebo panrusismu hrozícímu z východu (tamtéž: 84). Cílem předválečného Masaryka byla reformace rakouského státu, protože austroslavismus považoval za jistou záruku zachování českého národa (tamtéž: 187). V *Naší nynější krizi* tento problém akcentuje výrazněji, když píše, že „kdyby Rakousko v evropské konflagraci podlehlo a se rozbilo, tedy dostali bychom se k Německu” (tamtéž: 233).

Této situaci Masaryk přizpůsobuje taktéž národní taktiku v otázce revoluce. Masaryk věřil v Rakouskou reformovatelnost a zároveň v rámci humanity jednoznačně odmítl násilí jako prostředek změny, ale pouze jako prostředek nutné obrany (tamtéž: 282–284). Otázku revoluce Masaryk odmítá jednak z důvodu humanity. Ovšem v otázce malého národa vysvětluje, že otázka revoluce souvisí i s jistou výhodností přátelství s Rakouskem a to z důvodu kapacitní převahy sousedních národů, zejména z důvodu hrozby germanizace (tamtéž: 187–188). Masaryk navíc tvrdil, že nepřipouští světové katastrofy a proto v 90. letech 19. století očekával, že habsburské Rakousko bude existovat dál (tamtéž: 233). Stejně tak Masaryk věřil, že zájem Čechů je tím pádem zájem o Rakousko a jejich úsilí musí vést k federaci jeho národů na základě přirozeného práva (tamtéž: 78–79). To podle něj bylo výhodné i z důvodu změn spočívajících v rostoucí vzájemnosti v mezinárodních vztazích.

Vzájemná závislost mezi národy

Masaryk pozoruje, jak vyplývá z jeho analýzy smyslu dějin, změnu spočívající ve větší provázanosti zemí, jejichž vztahy budou fungovat na základě humanity, tedy spravedlnosti a rovnosti jednotlivých národů (tamtéž: 90). Humanita je totiž pro Masaryka nejen otázkou českou, ale otázkou světovou (tamtéž: 236). Masaryk tak v tomto ohledu mluví o Rakousku jako o tzv. člověčenstvu „v malém” (tamtéž: 83–84). V tomto ohledu navazuje Masaryk na myšlenku, již přejímá od Františka Palackého. Tou je myšlenka tzv. „světové centralizace”. To je v podstatě myšlenka rostoucí vzájemné závislosti mezi jednotlivými národy a státy vůbec. Masaryk pozoruje, jak vlivem pokroku zahraniční politika socializuje a že začíná převládat tendence přátelského soužití národů. Navíc si všiml, že kulturní provázaností se pokrokem ve vědě, literatuře, vzdělání se ztrácí význam zbraní v zahraniční politice a vliv přebírá literatura, vzdělanost a obchod. Masaryk byl přesvědčen, že území na němž žije vzdělaný národ nelze již zabrat vojensky tak jako dřív (tamtéž: 232–233). Z tohoto důvodu tvrdí, že svět vede k součinnosti, vede k demokracii ve vnitřní politice a také v politice zahraniční (tamtéž: 233). Vede k rovné a spravedlivé federaci, federaci jednotlivých národů, nikoli zemí (tamtéž: 90). Z pohledu naší typologie idealismu je toto myšlenka liberalistické spolupráce.

Pro Masaryka je to tak právě hlavně politika domácí, jež určuje vztahy mezi státy. Z této myšlenky vyplývá Masarykova taktika zaměřit se v rámci české otázky na politiku pokrokovou spočívající v nenásilí, pracovitosti a všeobecném společenském rozvoji. V tomto ohledu byl Masaryk přesvědčen, že národní zájmy se stávají zájmy světovými (tamtéž: 234–235). „Naše otázka, otázka česká je buď otázkou světovou, anebo otázkou není” (tamtéž: 236). Pro Masaryka tedy měla kulturní vyspělost značnější význam, i v ohledu na přežití národa, nežli měly militaristické či ekonomické aspekty. Na druhou stranu si pravděpodobně uvědomoval i hrozbu spočívající v materiální výhodě, když psal, že federalistická reforma Rakouska-Uherska pomůže zachovat „vzájemnost” mezi národy a pomůže náš malý národ ubránit hrozbě pangermanismu ze západu a panrusismu z východu (tamtéž: 83–84).

Ontologie

Výše napsané nás přivádí ještě ke zhodnocení ontologie Masarykovy teorie. Vzhledem ke smyslu dějin, jenž Masaryk nalézá lze říci, že Masaryk je po stránce ontologické idealistou. Svědkem tomu je i jeho explicitní kritika materialismu jako neblahé a zpátečnické politické ideologii a praxi, jež neodpovídá realitě a vede k násilí. Na druhou stranu se vlivem svého realismu, který má přesah do skutečné politiky, Masaryk dostává i k vlastnímu vážení materiálních skutečností, kdy jednoznačně z důvodu početní převahy okolních států Masaryk upřednostňuje politickou taktiku kulturní a nenásilnou. Odůvodnění k této taktice nalézá také v analýze změny mezinárodní politiky, která stále více spěje ke vzájemnosti národů, v níž rozhodují více známky pokroku kulturního či ekonomického nežli síly hmotné, potažmo vojenské. Patrná je i myšlenka pokroku ve smyslu duchovním, který se projevuje morální kapacitou projevenou v mírumilovnosti a respektu principů svobody, rovnosti a solidarity. Masaryk je tedy ontologicky idealistou, i když materiální předpoklady v jeho politice i poznání jako takovém hrají taktéž určitou roli.

Masaryk za války

Historický kontext *Nové Evropy*

Nejprve, než budu *Novou Evropu* analyzovat po její mezinárodně-teoretické stránce, bude třeba, abych alespoň stručně představil kontext, za nějž vznikla, a který byl do určité míry důvodem, proč Masaryk dospěl k odlišným závěrům než v *České otázce*. První významnou událostí byla anexe Bosny a Hercegoviny v roce 1908, jež vyvolala mezinárodní krizi a nové pochybnosti o vývoji tzv. „východní otázky“ (Seton-Watson 1919: vi) Politika Rakouska vedená zejména proti Srbům výrazně ovlivnila Masarykův pohled na jeho politickou kulturu a stav (Masaryk 2014: 12, 16). V rámci tématu *Nové Evropy* byl rovněž klíčovou událostí německý plán výstavby železnice Berlín-Bagdád. Program Berlín-Bagdád považoval Masaryk za plán spojení centrální Evropy, který je řízen pangermánskou imperialistickou vizí o nadvládě nad státy Rakouska-Uherska, části Balkánu, Malé Asie a Turecka (tamtéž: 18–19, 28). Koncentrace právě na tento německý

plán také pravděpodobně do velké míry souvisí s tím, že se přímo týkal československého území a tedy i české autonomie (tamtéž: 115).

Největším zlomem bylo samozřejmě vypuknutí první světové války. Světovou válku Masaryk vyhodnotil jako historickou událost, jež má rozhodnout o organizaci „Nového světa“ (tamtéž: 34). Posledním důležitým aspektem, který v rámci historického kontextu Masarykovy *Nové Evropy* nemůžeme opomenout, byl program 14 bodů Woodrowa Wilsona, který měl významný vliv na formulaci Masarykova programu o přetvoření Evropy a rozřešení Východní otázky. Zejména Wilsonovo přesvědčení o právu národů na sebeurčení, že „žádný národ nesmí být donucován mít vládu, která není z něho a pro něho“, je významným bodem objevujícím se také v Masarykově programu (tamtéž: 44).

Masarykovu *Novou Evropu* musíme vnímat jako reakci na válečný stav. Velmi patrná je změna diskurzu, který Masaryk v *Nové Evropě* používá. To může souviset jak s vyostřenou politickou situací, tak také s tím, kdo je v *Nové Evropě* adresátem. Tím už není český národ a české opoziční strany, ale jsou jím legionáři a vojáci, kteří projevíli odpor vůči habsburskému Rakousku (Masaryk 2014: 9). Diskurz se samozřejmě mění především i s účelem, jemuž Masaryk *Novou Evropu* zasvětil. Masaryk i za války ovšem jeví známky umírněnosti vyplývající z humanity popsané v *České otázce*. Masarykova *Nová Evropa* je jednak programem na obnovu poválečné Evropy a zadruhé je především antitezí pangermánské koncepce Mitteleuropy, jíž je věnována převládající část knihy (Opat 1992: 30) (viz „tabulka č. 10“).

Teorie světové války a dichotomické dělení aristokracie proti demokracii

Masarykova kritika pangermánské koncepce Mitteleuropy spočívala na stejných zásadách jako Masarykův rozbor násilí vyplývajícího z mocenské politiky, která je protichůdná humanitním idejím a vede k národnímu fanatismu (Masaryk 1990: 60). Mocenskou politiku Masaryk v *Nové Evropě* začíná explicitně spojovat s aristokracií a teokracií a přikládá jí atributy, které v *České otázce* a *Naší národní krizi* nezmiňuje. Velkou změnou je tak nazírání na mezinárodní politiku skrze politické systémy. Tyto atributy jsou v *Nové Evropě* stavěny do dichotomických protikladů, což je další rozdíl od

Masarykova programu před válkou, neboť v něm umírněný Masaryk odmítal radikalizovat svou kritiku vůči monarchickému režimu Rakouska-Uherska. To ovšem do jisté míry vyplývalo i z Masarykovy představy, že se český národ může s rakouským a německým dohodnout (Šolle 1992: 45–48) (Masaryk 1990: 306). Tuto představu Masaryk v *Nové Evropě* opouští. Dichotomická analýza státních systémů je nejjasnějším aspektem Masarykova ontologického idealismu v *Nové Evropě*.

Masaryk vnímal válečný konflikt jako souboj dvou protichůdných světů, toho starého, násilného, s tím novým, pokrokovým. Spojenci, státy Dohody, podle něj byli válečnou stranou, jež zosobňovala principy humanity a pokroku (Masaryk 2014: 24). Těmto principům přisuzoval Masaryk několik atributů, proti nimž stavěl atributy pruské, aristokratické a teokratické (tamtéž: 29). Militarismus byl podle Masaryka výsledkem materialistické povahy pangermánů, kteří věřili především v sílu, hmotu a techniku (tamtéž: 22). Tento materialismus zapřičiňuje, že národní cíle nabývají podoby pouze ekonomické a nacionální, ochuzené o morálku, což dovedlo Německo k myšlence světového nadvlády, čili k rozpoutání imperialistické války (tamtéž: 33). Naopak proti tomu stojí státy založené na právu přirozeném, jehož významnou součástí je také právo na sebeurčení. Toto právo je podle Masaryka vyvozeno z humanitních principů svobody, rovnosti a spravedlnosti, o nichž referoval již v *České otázce* (tamtéž: 25).

Právě tyto principy podle Masaryka zosobňovaly státy s demokratickými systémy, jež jsou zpravidla státy národními. Národnost podle Masaryka nahrazuje organizaci starou, tedy církevní, jejíž princip je stále obsáhlý v monarchiích, v nichž monarcha stále představuje onen „theokratický subjekt moci” (tamtéž: 41–43). Naproti tomu národní demokracie mají základ lidský, protože jsou organizovány na základě přirozených zvyků národnostních, jež se projevují například láskou k mateřštině, ale také svobodě a demokracii (tamtéž: 29, 38–39). Proti této národní přirozenosti pak stojí státy centralizované a národnostně smíšené, které z této své povahy disponují militarismem, jímž upevňují svou moc potlačováním menších národů uvnitř (tamtéž: 49–56).

Těmito státy jsou staré monarchie, neboli aristokracie, jejichž moc vychází z mýtické představy a monarcha se stal „přímo zbožněným subjektem vší moci” (tamtéž: 43). Masaryk tento negativní jev vnímal v Rakousku-Uhersku, jež bylo složeno z devíti

malých národů, které byly drženy v područí teokratických dynastií a byly tak utlačovány německou a maďarskou menšinou (tamtéž: 71). Tento imperialismus má opět svou protivu v demokracii, jež je založena na individualismu, který se v mezinárodním měřítku projevuje ve svobodě jednotlivých národů. Uměle udržované smíšené státy tak mají být nahrazeny státy založenými na právu na sebeurčení, tedy státy národními, přirozenými (tamtéž: 134).

Přirozenost vyplývající z humanismu podle Masaryka povede k tomu, že se tyto svobodné demokratické státy budou, přesně jak už to popsal v *České otázce*, sjednocovat a vytvoří tzv. „federaci národů“ (tamtéž: 52–56) (Masaryk 1990: 232–233). Konec umělé centralizace pod nadvládou jednoho národa, či národnostní minority, tak podle Masaryka povede k míru založeném na národnostním principu, jenž se následně promítne i do projevu mezinárodnosti. Osamostatněné národy východní Evropy, tvrdí Masaryk, nebudou mít primární význam mocenské bariéry proti Německu, protože všechny budou součástí demokratické a nemilitaristické Evropy a budou sousedy dobrými a loajálními. Mocenský význam bariéry budou mít maximálně v případě nevyhnutelné obrany (Masaryk 2014: 119). Masarykova představa poválečného systému je tedy představou demokratického míru založeného na přirozeném právu národů. Myšlenku mezinárodní organizace založené na rozmanitosti, nikoli jednotvárnosti zachovává (tamtéž: 54).

Změna politických ideálů nebo jen změna podmínek?

Zásadní rozdíl mezi *Českou otázkou* a *Novou Evropou* tedy představuje závěr, k němuž Masaryk dochází. Tím závěrem je revoluční řešení této války, tedy uplatnění přirozeného práva na národní sebeurčení a tím vyřešení tzv. východní otázky, demilitarizace a přechodu k národní jednotnosti (tamtéž: 133–137). Z důvodu odklonění od svého umírněného přístupu k radikálnímu násilnému řešení problému Rakouska označil Jaroslav Werstadt změnu Masarykovy politiky jako upuštění od humanitní koncepce a přijetí koncepce nacionalistické. Tuto změnu Werstadt vnímal jako změnu ze společenského nábožensko-mravního reformátora v pragmatického státníka (Šolle 1992: 43–44). Kritiku této změny zastával také socialista Henry Noel Brailsford, jenž ve své, byť nepřímé, kritice, zmínil, že rakouští slované požadovali federaci Rakouska a nikoli samostatnost, která podle něj byla méně bezpečným řešením (Giannakopoulos 2017: 13).

Masaryk si byl změny svého diskurzu vědom, proto je v *Nové Evropě* pravděpodobně tak důsledný v dokazování, že Rakousko-Uhersko a jeho politický systém je nereformovatelný a stejně imperialistický jako systém německý (Masaryk 2014: 16–24). Masaryk navíc prokazoval, poukazujíc na agresivní balkánskou politiku, že je Rakousko na válce neméně vinno nežli Německo (tamtéž: 129). Svůj diskurz vůči Rakousku tak Masaryk v *Nové Evropě* jednoznačně radikálně upravit, když píše:

„Jestliže opravdu něco nenávidím, je to rakušanství, lépe řečeno to habsburské vídeňáctví, ten dekadentní aristokratism honící se po zpropitném, ten falešný, nízký habsburgism, ta nenárodní a přece šovinistická směsice lidí oficiální Vídně“ (tamtéž: 94).

I dualismus Rakousko-Uhersko Masaryk za války adresuje mnohem agresivněji když ho označil za „komplot dynastie s Němci a Maďary proti Čechům“ (tamtéž: 98). Pro porovnání, v *Naší nynější krizi* píše Masaryk, že „zatím arci máme dualism, ale to v hlavní věci nevadí“ (Masaryk 1990: 232).

Vysvětlením změny diskurzu a programu byla válka samotná. Masaryk světovou válku označil jako zlomový boj dvou světů, starého a nového, tedy jako pokračování humanitní revoluce, která je součástí jak českých, tak světových dějin (tamtéž: 104–105). V podstatě se měřítko Masarykovy práce změnilo z úrovně státní na úroveň evropskou, potažmo globální. Na druhou stranu, obě tyto úrovně se dle Masaryka řídí stejnými pravidly, což dokládá Masarykovo označení Rakouska z *České otázky* jako člověčenstva „v malém“ (Masaryk 1990: 83). V *České otázce* Masaryk jasně stanovil podmínku, za níž je třeba bránit se násilím, pokud je národ vystaven sám hrozbě násilí (tamtéž: 136). Tuto podmínku připomíná i v *Nové Evropě* (Masaryk 2014: 134). Masaryk světovou válku považuje za událost měnící světové poměry. Vidí ji jako součást humanitní revoluce, jako souboj světa nového demokratického zaručujícího přirozená práva všem národům a světa starého aristokratického, který je vlivem jeho imperialismu pro malé národy hrozbou (tamtéž: 93). Masaryk tento princip nemění, protože již před válkou hájil válku obranou, což je způsob, jakým v *Nové Evropě* světovou válku z pohledu českého národa interpretuje (Masaryk 1990: 285). Je-li ovšem toto odůvodnění platné je i otázkou

interpretace. V každém případě nám tato problematika ukazuje jistý Masarykův pragmatismus.

Šolle argumentuje tím, že si, tak jak to popisuje před válkou, Masaryk skutečně přál zůstat součástí Rakouska, ale ke stanovisku *Nové Evropy* ho dovedlo až uvědomění si vyčerpaných možností pro reformu habsburského Rakouska (Šolle 1992: 46). Stejně tak tvrdí, že Československo pro Masaryka nebylo konečným cílem a že by raději své cíle realizoval „ve velkém měřítku starého Rakouska” a proto ještě za války prosazoval vytvoření tzv. Středoevropské unie (tamtéž: 52–53). Toto tvrzení skutečně je v souladu s problematikou malého národa představenou v *České otázce*. Na druhou stranu tvrzení, že Masaryk upřednostňoval zachování Rakouska před samostatností československého státu je poněkud problematické vzhledem k jeho vyostřenější argumentaci vztažené k zásadě práva na sebeučení, jež od války prosazoval.

Masaryk již v 90. letech argumentoval, že se blíží světová organizace národů, která bude založena na součinnosti národů a bude postavena na principu národním (Masaryk 1990: 143–144). Tu by podle Masarykovy předválečné definice skutečně mohlo představovat i demokraticky federalizované Rakousko. To ovšem pro Masaryka ztratilo svou podřazeností Německu bezpečnostní výhodu protiváhy pangermanismu, jíž Masaryk popisoval v 90. letech (tamtéž: 232–233) (Masaryk 2014: 16–22). Myšlenkou Středoevropské unie chtěl Masaryk právě tento bezpečnostní problém malého národa, respektive problém malých národů, vyřešit (Kovtun 1990: 197). Dá se tak říci, že myšlenka Středoevropské unie byla programem nahrazujícím bezpečnostní záruku, jíž Masaryk původně viděl v Rakousku, které ovšem nakonec vyhodnotil naopak jako hrozbu. Proto můžeme argumentovat, že Masaryk během války přehodnotil svou umírněnost na základě změny politické situace, která měla význam jak bezpečnostní, tak ideologický.

Masaryk po válce

Historický kontext *Světové revoluce* a její vztah k předchozím dílům

Masaryk *Světovou revoluci* píše již za svého prezidentství v roce 1925. Kromě popisu válečného vývoje Masarykova *Světová revoluce* rozvíjí stejný teoretický základ stojící na humanitě, která protíná celé jeho dílo. Přináší taktéž nový úhel pohledu a zejména rozšiřuje Masarykovu teorii o historickém vývoji světových dějin. Zde Masaryk vychází z hlavní myšlenky *Nové Evropy*, tedy myšlenky nahrazení starého teokratického systému systémem novým, demokratickým. V rámci tohoto tématu poválečný Masaryk analyzuje vývoj mezinárodních vztahů společně s překážkami, jež čekají nové ještě nedokonalé demokracie v cestě k demokratismu dokonalejšímu. Masaryk také rozvíjí svou teorii o původu války. Ovšem hlavní přínos tohoto díla, dle mého názoru, spočívá v upřesnění a objasnění vlivu humanity na formování zahraniční politiky a na teorii o rostoucí vzájemnosti národů. *Světová revoluce* v podstatě doplňuje a reflektuje Masarykovy předešlé myšlenky o mezinárodní politice.

Masaryk se ve *Světové revoluci* oproti *Nové Evropě* znovu vrací k výkladu mezinárodních vztahů s větším důrazem na vývoj dějin a humanitu, tak jako ji pojímá v *České otázce*. Masaryk navazuje na myšlenku demokracie ukončuje šovinistický nacionalismus a vede k humanitě a mezinárodní spolupráci. Stejným způsobem, jako národní demokratické uspořádání stojí na individuální rozmanitosti, stojí také světová organizace na součinnosti spřátelených států. (tamtéž: 375–376). Právě z těchto principů rovnoprávnosti a spravedlnosti získaly národy po revoluční světové válce právo na sebeurčení a mají tak právo na svůj vlastní kulturní i politický vývoj (tamtéž: 334–336) (Čapek 1990: 322). Samotná humanita zmiňovaná vzájemnost, mezinárodnost, světovost z těchto důvodů zahrnuje a právě k humanitě tak, jak jsem již zde i u *České otázky* zmínil, vývoj lidstva směřuje (tamtéž: 318). Tímto způsobem Masaryk znovuobhájil revoluční právo na sebeurčení, kdy sloužilo jako kulturní ochrana před pangermanismem a vycházelo tak z mravního principu humanity (Masaryk 2005: 392) (viz „tabulka č. 11”).

Světová válka je světovou duchovní revolucí

Ve *Světové revoluci* znovu vyvstává Masarykův teleologický pohled na vývoj dějin, který v *Nové Evropě* není jednoznačně zmíněn, přestože na něj Masarykova koncepce Světové války do jisté míry navazuje. V *Nové Evropě* je válka definována jako zlomový okamžik přerodu světového systému, kdy svět směřuje od autokracie ke svobodě a demokracii. Masaryk i ve *Světové revoluci*, jež je podle této premisy pojmenována, popisuje, že světová válka byla revolucí ukončující teokratický absolutismus demokratismem humanitním (Masaryk 2005: 337–338). Podle Masaryka myšlenková revoluce ukončující vládu teokratickou začíná osvícenstvím a Velkou francouzskou revolucí (Čapek 1990: 323–326) (Masaryk 2005: 391). Masaryk stejně jako v *Nové Evropě* ukazuje na rozdílnost programů obou válečných stran, kdy proti sobě stály dvě protichůdné ideje, demokratismus proti aristokratismu, humanitní pokrok proti teokratické centralizaci, národnostní princip proti nacionalistickému šovinismu, humanita proti materialistickému militarismu a darwinismu mocenské politiky (Masaryk 2005: 276–278). Masaryk tvrdil, že národy pokrokové, kulturně a mravně vyšší dovedly svůj vliv rozšířit a upevnit daleko značněji než samotné dobývání (Čapek 1990: 314–315). Historická kontinuita tak vede od nepřátelství a většího významu zbraní ke vzájemnosti, provázanosti, nenásilí, jednoslovně řečeno humanitě (tamtéž: 317–320).

Světová revoluce přináší nový, řekl bych bližší, pohled na Masarykovo vysvětlení pruského militarismu a imperialismu. Masaryk v tomto ohledu odkazuje na své první sociologické dílo *Sebevražda hromadným jevem společenským světové osvěty* z roku 1881. V něm dochází k závěru, že moderní fenomén vysoké sebevraždy je zapříčiněn ztrátou náboženství, tedy ztrátou duchovní a mravní autority (Masaryk 1926: 249–252). Masaryk tvrdil, že za pruským militarismem stál chorobný subjektivismus, který vedl k titanickému pojetí individua, v německém případě národa, jež způsobil dojem osobní povýšenosti, materialismus a mravní úpadek (Masaryk 2005: 286–289). Právě tato analýza, jak ukázal Patočka, je filosofickým rozparem Masarykových myšlenek, kdy se střetává jeho subjektivní pojetí osobní mravní odpovědnosti, jejíž přijetí je řešením moderní krize a objektivistické vysvětlení filosofie dějin, v němž Masaryk pozoruje humanitu jako objektivní smysl dějin (Patočka 1991: 36–44) (Masaryk 2005: 294–296).

Vzájemná závislost a mezinárodní spolupráce

Světová revoluce přináší zejména lepší vykreslení Masarykových myšlenek ohledně mezinárodní spolupráce. Ta souvisí se světovým dějinným pokrokem, který podle Masaryka představovaly národy spojenecké, zejména Spojené království a Spojené státy, jež podporovaly a zosobňovaly národnostní princip, rovnoprávnost s malými národy a demokracii (tamtéž: 295). Jako úkol, především malého národa, v tomto ohledu spatřoval vykonávání světové politiky, tedy přátelstvím s ostatními národy s ohledem na pěstování vlastní kulturní vyspělosti, kterou vnímal jako nejsilnější podstatu mezinárodního vlivu (Čapek 1990: 335). Přirozená pak podle Masaryka je také skutečnost, že demokratické státy spolupracují a uzavírají spolu smlouvy, protože demokratická zahraniční politika znamená všeobecnou svobodu a mír, která je výsledkem touhy všech lidí o všeobecné přátelství (Masaryk 2005: 360). Tato spolupráce je ovšem podmíněna i dalšími skutečnostmi, tedy společnými zájmy, za něž považoval zájmy ekonomické, zájmy bezpečnostní, geografii, politický soulad i geopolitiku (tamtéž: 341–343).

Hlavní hybnou silou mezinárodní spolupráce, vedoucí k Palackého „světové organizaci“, byla podle Masaryka tzv. „kulturní vzájemnost“ a „národní syntéza“. Tyto termíny souvisí s celosvětovým propojením v rámci lidského pokroku ve vědě, filosofii, ale také literatury a umění (tamtéž: 348–350) (Čapek 1990: 315–317). Podle Masaryka se světová politika demokratizuje a směřuje, opět, k jednotnosti založené na demokratickém individualismu (Masaryk 2005: 358–360). Individualizace, tedy národnostní princip, je podmínka v *České otázce* a *Naší nynější krizi* nevyslovená, ba co víc, Masaryk píše, že se světovou politikou musí český národ počítat „ať bychom byli pod vládou tou nebo onou a kdybychom dokonce již byli pod vládou docela svou“ (Masaryk 1990: 233). Z toho můžeme usoudit, že národnostní princip původně nebyl součástí Masarykovy myšlenky mezinárodní spolupráce.

Podle Masaryka vznikla Společnost národů jako nejdůležitější mezinárodní instituce, jež se přímo stává orgánem mezinárodnosti a mezistátnosti (Masaryk 2005: 361–362). Masaryk na to explicitně neupozorňuje, ale nepřikládá Společnosti národů natolik speciální vliv jako velká část idealistů zmíněných v předešlé kapitole. Chápe ji spíše jako výsledek vzájemné závislosti světa, vzniklý na základě dohody národních států

a demokratizace celého systému. To souvisí s tím, že Masaryk upozorňuje, že mezinárodnost se zakládá vždy na národnosti, tedy suverenitě, a je vždy konkrétní a praktickou záležitostí (tamtéž: 375–376). To opět jednoznačně potvrzuje, že Masaryk byl v ohledu na mezinárodní spolupráci spíše liberalista, nežli institucionalista. Přínos mezinárodních institucí k posílení přátelství mezi státy a jejich výhodnost v rámci kulturní a hospodářské výměny (tamtéž: 360). Tímto způsobem pojímá mezinárodní právo obecně, jež podle něj nahradilo světovou centralizaci náboženskou (tamtéž: 372).

Závěr kapitoly

Z diskuze představené v této kapitole vyplývá, že humanita je klíčovou součástí protínající všechna období Masarykovy práce. Humanitní ideály představují smysl dějin, který vede k neustálému pokroku. S Masarykovými myšlenkami se také pojí určité filosofické problémy, které se promítají i do jeho pojetí mezinárodních vztahů. Masaryk často narážel na problém střetu mezi jeho politickými ideály a samotnou politickou skutečností. To lze nejlépe vidět v rozporu mezi poklidnou reformací, kterou prosazoval před světovou válkou a revolucí, která byla zásadním motivem *Nové Evropy*. Masaryk musel národní taktiku přizpůsobit změně stavu mezinárodního systému, kdy proti sobě stály dvě strany, jedna mocensky založená s šovinistickou povahou a proti ní strana etičtější, humanitnější, kam mělo směřovat i samotné Československo (Bednář 1996: 198). Masaryk v *Nové Evropě* víceméně rozšířil úroveň své analýzy z Rakouska na celou Evropu, která byla nyní ohrožena starým imperialismem, jemuž se musela bránit. Bezprostřední pangermánská hrozba dala Masarykovi argument k násilné obraně. Navíc příležitost světové války byla daleko výhodnější situací, kdy se o revoluční čin československé nezávislosti pokusit. Rozsah Masarykova pojetí světové revoluce je i přes jeho vysvětlení sporný a jeví se do jisté míry jako pragmatický krok překonávající ideál *České otázky*, v rámci níž chtěl Masaryk českou otázku vyřešit federací Rakouska po dohodě s českými Němci (Masaryk 1990: 134–135).

Na Masarykově práci je tedy znát jistá forma radikalizace, kdy i v zásadní otázce mezinárodních vztahů se myšlenka humanity jako individuální lidskosti a umírněnosti přenesla na téma politických režimů (viz „tabulka č. 12”). Pro Masaryka pak humanitu v mezinárodních vztazích symbolizovala demokracie, která byla protiváhou starých

imperialistických aristokracií. Podoby těchto režimů pak podle Masaryka víceméně udávaly zahraniční politiku. Smysl a fungování mezinárodní spolupráce Masaryk více rozvíjí také až v období válečném a zejména pak poválečném.

Masaryk jako idealistický myslitel

V předchozí kapitole jsem představil Masarykovy úvahy o mezinárodních vztazích a vypsal jsem klíčová východiska jeho koncepce fungování mezinárodních vztahů. Asi nejvíce jednoznačným závěrem je zařazení Masaryka mezi idealisty v rámci tradičně užívaného dichotomického rozdělení první velké debaty na realisty a idealisty. K takovému výsledku mě dovedly klíčové body vycházející z tradičně jednotlicích prvků idealisty v rámci první debaty.

Prvním důvodem je Masarykův optimistický pohled vycházející z Masarykovy myšlenky humanitního smyslu dějin, jímž je víra v pokrok vedoucí k vytvoření systému mezinárodních vztahů, který bude postaven na solidaritě mezi státy, na rovném nastavení mezinárodního práva a zajištění svobody jednotlivých národů. Dalším idealistickým znakem, jenž protkává celý Masarykův přístup k mezinárodním vztahům, je role morálky, která vychází z jeho teleologické myšlenky smyslu dějin vedoucích k humanitě a která tak má v Masarykových myšlenkách klíčový význam. Určitou, přestože ne totožnou, roli připisovala morálce valná většina idealistů. Ti se pak méně shodovali například v otázkách jejího původu, jímž je lidská přirozenost a kterou ne každý z nich považoval za pozitivní, čili mírumilovnou.

Dalším aspektem je realistická kritika, že idealisté se drží více své utopické představy a neberou dostatečný ohled na anarchickou, materiální a mocenskou povahu mezinárodních vztahů. Tato kritika by dopadala i na Masaryka a jeho spisy. Masaryk konfliktní zájmy a anarchickou povahu mezinárodního systému rozhodně nepovažoval za přirozené či nepřekonatelné aspekty politické reality mezinárodních vztahů. Konfliktní zájmy a mocenskou politiku připisoval Masaryk v *České otázce* reálpolitice jako takové, proti níž stavěl politiku humanitní, morální. Masarykova díla v podstatě sloužila k vysvětlení situace, že politika i mezinárodní vztahy nejsou již pouhým bojem o moc a politika, která je na tomto předpokladu založena a přehlíží tak duchovní hodnoty vede pouze k úpadku kulturnímu a nebude pro ni v nově se formujícím systému místo (Masaryk 2005: 286–289). Po začátku první světové války pak Masaryk konflikt a válku přímo připisuje autokratickým režimům, což je rovněž argument zmiňovaný v textech idealistických myslitelů.

Masarykovy spíše latentně vyřčená teze o demokratickém míru slouží jako argument překonávající anarchii a mocenskou politiku. Anarchií se tak z tohoto důvodu příliš nezabýval, protože věřil, že demokracie a historie spěje k humanitnímu uspořádání celého systému. Tím pádem i demokratická spolupráce v mezinárodních vztazích byla podle Masaryka víceméně přirozeným vývojem vycházejícím ze smyslu dějin. V *Nové Evropě* se objevuje Masarykova kritika špatně nastaveného mezinárodního práva, mezinárodní instituce pro něj přesto nejsou prioritním tématem, ale spíše efektem humanizace mezinárodního systému postaveného na svobodném a spravedlivém soužití rovnoprávných států (Masaryk 2014: 134–142). Tímto Masaryka můžeme vymezit vůči institucionalistům, kteří svoji práci zasvětili zejména roli a potřebě mezinárodních institucí a nadnárodní vlády. Masaryk svým postojem naplňoval spíše liberalistické představy, že budoucnost tkví ve spolupráci a dosahování společných cílů v mezinárodním společenství, které ovšem vychází z dobrovolné spolupráce demokratických států. Pro další bližší upřesnění, kde Masaryk v první velké debatě stál musím jeho myšlenky blíže srovnat s ostatními autory.

Masaryk a idealističtí myslitelé

Kapitola věnující se první debatě nám ovšem rozkryla skutečnost, že skupina idealistů není zcela jasně definovatelnou a rozhodně ne monotónní skupinou. Naopak je idealismus v první debatě zastoupen velice heterogenními přístupy a proto je důležité Masaryka porovnat s názory jednotlivých myslitelů.

Norman Angell

Norman Angell je autorem, jehož teorie mezinárodní vztahů stojí na docela jiných východiscích než přístup Masarykův, což vede k odlišným myšlenkovým postupům a argumentům. Jejich rozdíl je dobře patrný například v ontologii a tím pádem i v logice, již autoři uplatňují. Zatímco Angell uplatňuje spíše materialistickou logiku výhodnosti, Masaryk se soustředí na logiku vhodnosti, u níž ovšem ve *Světové revoluci* argumentuje, že je zároveň i politikou výhodnou (Masaryk 2005: 357). To dobře vypovídá o absenci ontologické ukotvenosti koncepcí první debaty. Myšlenky Masaryka a Angella jsou tak

rozdílné již v jejich základní filosofii. Masarykova teologická mravně orientovaná myšlenka humanity je totiž těžko slučitelná s ekonomickým racionalismem Normana Angella.

Přestože oba myslitelé vnímali pokrok jako přirozený vývoj mezinárodní politiky, každý ho analyzoval v jiném duchu. Masaryk vnímal pokrok jako vývoj od materialismu, který spojoval s mocenskou politikou a morálním indiferentismem, k idealismu, respektive k humanitě, která se projevovala svobodou a vzájemnou solidaritou mezi demokratickými státy (Masaryk 1990: 185–187). Angell sice považuje solidaritu a demokracii také jako výsledek společenského pokroku, ale zatímco Masaryk vnímá vývoj jako pokrok morální, Angell morálku vůbec nepovažuje za jeho součást a pokrok vnímá jako odklon od idealismu směrem k materialismu. V Angellově myšlence pokroku se vlivem rostoucí vzájemnosti a rozšíření vzdělání a demokracie vše posuzuje podle materiální výhodnosti (Angell 2014: 412–416).

I přes tento rozdíl se Masaryk v podstatě shoduje s Angellem ohledně fenoménu rostoucí mezinárodní vzájemnosti, jež vede ke ztrácejícímu se významu mocenské politiky a militarismu. Oba autoři i v tomto ohledu v podstatě tvrdí, že vlivem rozšíření vzdělání a vzájemné závislosti států se do popředí dostávají jiná odvětví politiky jako obchod či kultura, což vede k součinnosti mezi státy. V ohledu na spolupráci a její výhodnost se oba autoři dají označit za liberalisty. Rozdílný je možná důraz, který Masaryk od začátku války přikládal podmínce demokratické spolupráce. Tu do jisté míry přijímá i Angell. Pro něj ovšem byla demokratizace spíše efektem vzájemné závislosti, než její podmínkou. Podle Angella je díky vzájemné závislosti spolupráce výhodná a tím pádem možná i pro autokracie, přestože je považoval za režimy více náchylné k iracionálnímu jednání (Miller 2003: 103–105) (Angell 2014: 406–410). Masaryk, jenž přisuzoval autokraciím charakteristiky zpravidla imperialistické by s tímto závěrem nemohl souhlasit. Předválečný Masaryk však tuto možnost, dle mého názoru, jednoznačně nevyklučuje, neboť v *České otázce* nepodmiňuje mezinárodní spolupráci národnostním principem sebeurčení. Angellovu myšlenku nastupujícího kosmopolitního myšlení nahrazujícího cítění národní by Masaryk, v rámci žádného období, nepřijal (Masaryk 2005: 358–360).

Alfred Zimmerm

Alfred Zimmerm je v této práci jednoznačně nejbližším autorem Masarykovi v rámci jejich koncepcí mezinárodní politiky a jejího vývoje. Přestože Masarykova koncepce humanity vychází z jeho náboženské představy o historickém vývoji a principu Kristova učení, její obsah jakožto smysl historie je velmi podobný Zimmermově představě o dějinném pokroku, která se stejně jako ta Masarykova projevovovala odklonem od materialismu směrem k idealismu, od násilí směrem k solidaritě a od konfliktu směrem ke spolupráci (Markwell 1986: 280–282). Myšlenky dějinného pokroku stály v podstatě na té samé myšlence změny mezinárodního prostředí, které se proměňovalo v souladu s vyšší relevantností morálních principů.

Zimmermova představa vývoje je v mnoha dílčích aspektech téměř totožná s tím, jak Masaryk vnímal probíhající pokrok v mezinárodních vztazích. V Zimmermově koncepci nalezneme, stejně jako u Masaryka, myšlenku pokroku projevujícího se přechodem od mocenského politikaření směrem k politice soudržnosti mezi solidárními a mravně lepšími státy. Také najdeme samotnou myšlenku, která byla v Masarykových pozdějších dílech dominantní, že autokracie byly hlavní příčinou konfliktu a válek a že demokratické uspořádání je klíčovým principem zajišťujícím svobodu, která sama povede ke spolupráci mezi státy (tamtéž: 283–285) (Zimmerm 1928: 180–183). Ne vždy kladou oba autoři stejný důraz na jednotlivé aspekty politiky, ale v podstatě se v těchto věcech shodují. Například demokracii Zimmerm vnímal jako klíčovou k nastolení kolektivní bezpečnosti a míru, protože věřil, že pokud otázka války bude podrobena veřejnému mínění, tak si lidé vyberou mír (tamtéž: 182). Masaryk pojímal vývoj, alespoň v teorii, ještě více optimisticky, když tvrdil, že mezi nemilitaristickými demokraciemi nebude válka v podstatě otázkou a zahraniční politika bude spíše o přátelství a loajalitě (Masaryk 2014: 119) (Masaryk 2005: 360). Zimmerm, jakožto konzervativně-idealistický myslitel, v tomto ohledu stále dbal na zachování velmocenské politiky (Rich 2003: 84–85).

Tato skutečnost je značným rozdílem mezi oběma autory. Zimmerm v podstatě stejně jako Masaryk popisuje mezinárodní spolupráci jako důsledek uplatnění principů svobody, demokracie a suverenity (Markwell 1986: 282–285). Ovšem Společnost národů

si představoval jako společenství suverénních států, které ovšem bude uspořádáno po vzoru koncertu velmocí. Tuto myšlenku postavenou zaprvé na základech mocenské politiky a zadruhé na hierarchickém uspořádání mezinárodního společenství by Masaryk musel vlivem svého důrazu na rovnost mezi národy a kritiky mocenské politiky odmítnout. Otázkou je, byl-li by to problém pro Masaryka i v kontextu *České otázky*, v níž popisoval, že světovou politiku je třeba dělat pod jakoukoli vládou (Masaryk 1990: 233). Důležitou by tak pro něj byla nejspíš otázka mravní podstaty takového uspořádání. V ohledu na princip zachování suverenity a tzv. politiku odpovědnosti by Masaryk Zimmernovu představu pravděpodobně, s ohledem na jeho přízeň Společnosti národů, přijal (Masaryk 2005: 371–372). Argumentem proti by byl Masarykův poválečný důraz na rovnost mezi všemi státy, který s praktikou velmocenské politiky nemohl souznít. Minimálně v oblasti teorie by tak Masaryk s konzervativně-idealistickými názory nemohl souhlasit.

Arnold Toynbee

Zvláštním případem je pro srovnání s myšlenkami Masaryka je koncepce Arnolda Toynbeeho, protože jeho pojetí mezinárodních vztahů je v mnoha ohledech odlišné od ostatních myslitelů, jež jsou stejně jako on klasifikováni jako idealisté. Toynbee má s Masarykem společných několik specifických myšlenek a přístupů k otázkám mezinárodní politiky.

Prvním společným znakem je orientace obou myslitelů na vývoj z pohledu historie. V tomto ohledu se Masaryk od Toynbeeho liší svým optimismem v pohledu na smysl dějin. Přestože oba byli ve svém přístupu idealisté a věřili v progres, Toynbeeho pohled na dějiny byl skeptičtější než ten Masarykův. Toynbee sice věřil, že se lidstvo pomalu přibližuje k určitému duchovnímu pokroku, avšak současně tvrdil, že historie se opakuje v určitých cyklech a pokrok je tím pádem následován duchovním a civilizačním úpadkem (Lang 2011: 769). Myšlenka určitého cyklu dějin je tak neslučitelná s Masarykovým lineárním přístupem ke světovému historickému vývoji. Toynbeeho pohled byl v tomto ohledu do velké míry ambivalentní. Zároveň je zajímavé, že oba autoři sdílejí stejnou filosofickou kontradikci ve svém přístupu, která je způsobena kombinací naturalismu a teleologického idealismu (tamtéž: 749) (Patočka 1991: 39–41).

Druhým společným znakem je preference ontologického idealismu, který je takto dominantní součástí i Masarykova paradigmatu. Toynbeeho myšlení rovněž zahrnovalo pojetí náboženství a mravních hodnot jakožto významné součásti mezinárodních vztahů (Navari 2000: 293–294). Toynbee tuto myšlenku však vlivem své skepse do velké míry opustil a začal přemýšlet více v pojmech materialistické mocenské politiky, kdy anarchie omezuje prostor pro spolupráci (Thompson 1956: 375–376). V tomto ohledu přemýšlel Toynbee víceméně jako institucionalista. V Toynbeeho práci přesto zůstal významný podíl smyslu pro kulturu a morálku, jíž vnímal stejně jako Masaryk jako důležitou podmínku mezinárodní spolupráce. Rozdílem ovšem bylo, že si Toynbee vlivem své vzrůstající skepse představoval jako jedinou možnou cestu k trvalému míru ustavení světové vlády násilnými prostředky, s čímž by Masaryk uvažující pouze o spolupráci suverénních národů nemohl souhlasit (Ditrych 2010: 141). Mezi Masarykem a Toynbeem tak tvoří rozdíl vnímání lidské přirozenosti, respektive optimismus ohledně síly mravních hodnot, což následně mění samotné pojetí vlivu anarchického systému. Z tohoto důvodu měl Masaryk blíže k liberalismu, zatímco Toynbee byl spíše zastáncem institucionalismu, protože liberalistický přístup nepovažoval za dlouhodobě udržitelný.

Toynbee byl ve své ranější práci Masarykovi rozhodně blíže. Jeho následná skepse kvůli zklamání z vývoje Společnosti národů ho však dovedla k představě potřeby vytvořit morální nadnárodní autoritu silou, protože nedůvěřoval, že by mezinárodní spolupráce mohla dlouhodobě fungovat na všeobecném uplatnění přirozeného práva a morální sounáležitosti tak, jak to popisoval Masaryk.

Masaryk a idealistický institucionalismus (Woolf, Brailsford a Noel-Baker)

Masaryk patří k idealistické tradici v teorii mezinárodních vztahů, stejně jako institucionalisté Woolf, Brailsford a Noel-Baker. Masaryk se s institucionalisty shoduje v určitých myšlenkách. Například v důležitosti morálních hodnot v mezinárodní politice a v dalších idealistických aspektech včetně možnosti překonání anarchie. Masaryk ovšem věřil ve větší míře než institucionalisté, že mezinárodní politika se může stát přátelskou a solidární bez nutnosti vytvářet nadnárodní autoritu, která by na světový řád dohlížela. Naopak institucionalisté se domnívali, že změna povahy mezinárodních vztahů by měla

vycházet právě z nastavení určité nadnárodní autority, která by na mezinárodní řád dohlížela. Nižší míra důvěry v morální politiku a důraz na negativní vliv anarchie by se dal považovat za určitý projev vyššího významu materialismu, než bychom mohli spatřit u Masaryka.

Klíčovým rozdílem, kvůli kterému pak tito autoři dospívají k jinému řešení, je příčina válek, kterou je pro institucionalisty především anarchický systém. Anarchický systém většinou podle institucionalistů vede k negativním fenoménům přímo zapříčínujícím válečné konflikty. Těmito fenomény byly pro Woolfa merkantilismus, respektive nacionalismus a pro radikálnějšího Brailsforda nacionalismus, kapitalismus a princip suverenity (Wilson 2000: 176) (Lamb 2011: 485). S Brailsfordem by Masaryk nemohl souhlasit v několika ohledech i když s kritikou mocensky orientovaného nacionalismu, jež byla do určité míry přítomna v myšlenkách všech tří institucionalistů, by Masaryk souhlasil. Masarykova koncepce se s těmito názory rozchází v logice anarchie, skrze kterou k těmto příčinám a k systému jejich řešení institucionalisté dospívají.

Institucionalisté tak přicházejí s řešením, které v Masarykově koncepci mezinárodních vztahů není prioritou. Institucionalisté problém řešení konfliktních mezinárodních vztahů chtějí řešit na nadnárodní úrovni, Masaryk pokrok považuje za duchovní změnu zejména na úrovni individuální, národní a státní. Myšlenka mezinárodní vlády navíc často souvisela s radikální představou o kosmopolitismu převažujícím nad cítěním národním a principem suverenity, jíž zosobňovali Brailsford a Woolf. Masaryk sice rostoucí kosmopolitismus a omezení suverenity vnímal, ale zároveň jasně odmítal myšlenku porušení národnostního principu (Masaryk 2014: 54). V tomto ohledu je Masarykovi Noel-Baker blíže než Woolf a Brailsford, který je vlivem socialistického radikalismu Masarykovi nejbližší (Lloyd 2003: 29–30).

Masaryk a realističtí myslitelé

V diskuzi výše jsem prokázal, že Masarykovy myšlenky jsou víceméně typicky idealistické a v rámci dichotomického dělení první debaty je snadno zařaditelný k idealistické tradici. Na druhou stranu nám druhá kapitola ukázala, že v rámci první

velké debaty se realistická strana taktéž dotýkala určitých idejí, které s idealismem souvisely. Srovnání Masaryka s Carrem a Niebuhrem by mělo této práci dodat další rozměr v ohledu Masarykova zařazení do první velké debaty.

Edward H. Carr

S prvním a prominentním realistou E. H. Carrem, který v podstatě debatu pojmenoval a zkonstruoval, toho Masaryk příliš společného nemá. S Carrem se Masaryk rozchází v tom nejzásadnějším bodě svého chápání mezinárodních vztahů, což je odmítnutí mocenské politiky založené na intrikách a budování mocenských kapacit, jíž Carr svou realistickou kritikou doporučuje (Carr 1946: 184–189). Masaryk v podstatě toto Carrovo doporučení označuje za myšlenku, které vede k válkám a násilí a ztotožňuje ho s autokratickým režimem vládnutí, které je po první světové válce hlavním terčem jeho odporu a proti němuž staví demokracii jako režim humanitní. Naopak Carr vnímá mocenskou politiku jako nutnou pro zachování světového řádu. Masaryk navíc splňuje i další kritéria, jako například přílišný důraz na morálku, které Carr idealistům vytýká (tamtéž: 221–222).

Jednoduše lze uvést, že téměř každý z bodů koncepce těchto dvou myslitelů je jiný, ba co víc, ve většině případů i protichůdný, protože se řídí protichůdnou logikou. Jediné znaky, na nichž by se mohli tito dva myslitelé shodnout tak podléhají jiným předpokladům a nejsou tak zcela totožné. Masaryk a Carr jsou v tomto ohledu vzájemnými protiklady. Určitý problém v této tezi by ovšem mohla hrát otázka Masarykova přístupu k politice reálné, protože, jak jsme si ukázaly v rámci otázky malého národa, Masaryk některé mocenské aspekty ve své analýze vážil. Taková záležitost by korespondovala s tím, že Carr ve své teorii píše, že politika by měla stát na určité synergii realismu a idealismu, kterou ovšem jednoznačně nespecifikuje. Masarykův teoretický přístup, v němž přehlídí význam moci a Carrova teze o nevyhnutelnosti válek a mocenské podstatě mezinárodních vztahů, však definuje jednoznačný rozkol těchto dvou přístupů.

Reinhold Niebuhr

Niebuhr a Masaryk mají několik společných vlastností a témat, které by je mohly filosoficky spojovat. Oba tito autoři jsou teologové a jejich křesťanská víra a morální

hledisko tak tvoří myšlenkový základ jejich paradigmat. Křesťanské hodnoty jsou váženy v podstatě v každé jejich otázce k mezinárodní politice. Oba dva autory ovšem filosofická představa o lidské morálce přivádí ke značně odlišným závěrům.

Neliší se pouze závěry těchto dvou myslitelů, ale liší se dokonce i jejich představy o mezinárodní politice a společnosti jako takové. Z tohoto rozdílu také plyne jejich konečné rozřazení do dvou protichůdných myšlenkových tradic. Zásadní je v jejich myšlení pojetí reality, od něhož se odvíjí i způsob, jakým pohlížejí na morální stránku jednání jedinců i států. Prvním důležitým bodem je lidská přirozenost. Tu Niebuhr nepojímá jako přirozeně dobrou, respektive klade důraz na skutečnost, že lidská přirozenost je zároveň dobrá, ale také omylná a hříšná (Patterson 2008: 7). Oproti tomu Masaryk jako idealista pojímal humanitu jako duševní základ a především jako cíl každého jedince (Masaryk 1990: 269–270). Oba myslitelé se shodovali na určitých společenských překážkách vedoucí k odklonu od mravního jednání. Zde také tkví klíčový rozdíl. Niebuhr byl narozdíl od Masaryka přesvědčen o nepřekonatelnosti složitosti politické reality, která člověka svádí k činům nemravním a často ho také nutí nemorální čin udělat v ohledu na větší dobro (Niebuhr 2008: xxiv). Niebuhr tak nebyl příliš optimistický ohledně světového vývoje a neměl takovou víru v možnost společenské nápravy, jíž Masaryk pojímal například v zápase mezi autokraciemi a demokraciemi. S touto odlišností souvisí také Niebuhrův důraz na omylnost člověka a absenci univerzálních hodnot, alespoň co se týče komplexních oblastí politiky a sociální reality (Niebuhr 2002: 50–51).

Morální cítění vede oba autory k podobným cílům, které však naplňují úplně jinými prostředky. Niebuhr přichází s řešením určitého druhu mocenské politiky, jejímž cílem není maximalizace moci a nadvláda, ale jistý kompromis založený na mocenské rovnováze a diskuzi mezi jednotlivými státy. V této věci se trochu vzdaluje svým představám o zlé povaze světového systému a převládá jeho teologická myšlenka základní morální hodnoty lásky k bližnímu svému. Řekl bych, že takovéto řešení se podobá Masarykovým myšlenkám v *České otázce*, kde v podstatě připouští negativní realitu dualismu Rakouska-Uherska a více se soustředí na morální a realistické jednání utlačovaného českého národa (Masaryk 1990: 135–136). Samozřejmě Masaryk mocenskou politiku jako takovou zatracoval, ovšem většinou ji spojoval s maximalizací

moci a násilím. To však Niebuhrovo řešení nepředstavovalo. Dle mého názoru se Masaryk od války, i přes svou snahu o realistické poznání, stává silnějším idealistou. Niebuhrovým pohledem by se to pravděpodobně dalo vyjádřit, že se Masaryk stal oním egoistou s univerzalistickou představou o správné podobě světového systému (Niebuhr 2008: 40–41).

Pojetí egoismu je v ohledu na Masaryka další zajímavý aspekt jeho teorie. Niebuhrovo tvrzení, že hegemonické postavení svádí člověka nebo stát hledět na politické záležitosti univerzalistickou optikou je v podstatě velmi podobná Masarykově představě uvedené ve *Světové revoluci*, že příčinou války a násilí stojí titanismus, tedy přespřílišná subjektivizace a individualizace „vedoucí k solipsismu a egocentrismu, tj. k duchovnímu a mravnímu osamocení“ (Masaryk 2005: 286). Oba autoři jsou v tomto ohledu podobní, ačkoli Niebuhr spojuje titanismus zejména s mocí jako takovou a Masaryk titanismus spojuje s absolutismem a krizí přechodné doby od středověku k době nové (Niebuhr 2008: 41) (Patočka 1991: 36–44).

V podstatě stejné je to s představami obou autorů o mezinárodní spolupráci. Tam, jelikož je to v úvahách obou spíše navazující téma na hlavní myšlenku jejich koncepcí, se rozcházejí v otázce slučitelnosti zájmů. Oba autoři vnímají rostoucí vzájemnou závislost, ale zatímco u Masaryka tato vzájemnost vede k růstu demokratických a kulturních hodnot, u Niebuhra vede vzájemnost spíše k větší opatrnosti a odpovědnosti (Čapek 1990: 314–317) (Patterson 1999: 48–50). Přestože oba přirozeně svým vlastním způsobem nepřijímají myšlenku kosmopolitní vlády se jejich myšlenky rozcházejí i v možnosti pokroku a rozsahu spolupráce mezi státy. S Niebuhrem tak Masaryk sdílí v podstatě základy křesťanské morálky a do určité míry také touhu po realistickém poznání světa, ve kterém ovšem svým odlišným vnímáním reality dochází také k odlišným závěrům.

Závěr

Masaryk byl myslitelem a státníkem a natolik vlivnou osobností, že se jeho dílem zabývalo a stále zabývá velké množství historiků a filosofů. Tato práce nám pomohla ukázat, že se Masaryk svou teoretickou prací, jejíž významnou část věnoval i mezinárodní politice, dá zařadit do kontextu první velké debaty o mezinárodních vztazích. V rámci zjednodušeného rozdělení na idealisty a realisty jsem Masaryka jednoznačně identifikoval jako myslitele, který svými východisky i svými závěry jednoznačně naplňuje představu o meziválečných idealistech. Masarykovy ideje humanitní zahrnovaly vidinu duchovního pokroku, který se projevoval i v mezinárodních vztazích, jejichž podoba procházela změnou k větší vzájemné závislosti vedoucí k vyššímu významu národní kultury a slučitelnosti národních zájmů.

Co se týče zařazení Masaryka do kontextu rekonstruované debaty mezi samotnými idealisty, tato práce poskytla odpověď, že Masaryk kvůli odmítnutí mocenské politiky a velmocenské hierarchie mezinárodní politiky nelze zařadit ke konzervativním myslitelům. Ovšem jistou umírněností a důrazem na zachování principu suverenity bychom Masaryka nemohli zařadit ani k idealistům radikálním, jejichž představy vedly k rozsáhlé změně podoby mezinárodního systému a kosmopolitismu. V ohledu na otázku mezinárodní spolupráce jsem Masaryka zařadil k liberalisticky smýšlejícím idealistům. Důvodem k tomuto zařazení mi byla Masarykova představa o rostoucí mezinárodní vzájemné kulturní i hospodářské vzájemnosti, která podle něj vedla k mezinárodní socializaci a omezení vlivu militaristické moci na úkor společenské vzdělanosti a kultury. Z těchto důvodů byla otázka nadnárodní autority dohlížející na mezinárodní pořádek v Masarykově koncepci mezinárodních vztahů spíše druhořadým tématem.

Srovnání s jednotlivými mysliteli první velké debaty pomohlo rozkrýt další problematiky Masarykova zařazení související mimo jiné s problematikou dvojakosti, kterou myslitelé v období formujícího se studia mezinárodních vztahů projevovali. Koncepce mezinárodních vztahů v první debatě často disponovaly protichůdnými závěry, filosofickou neuceleností či změnou na základě vyvíjející se politické skutečnosti. Tento fenomén se týkal také Masaryka, jehož koncepce se s první světovou válkou začala více soustředit na témata domácích politických institucí, které se dostaly do středu jeho

teoretického zájmu. Změna Masarykova přístupu byla zřetelná i v jeho praktickém přístupu. V období před válkou Masaryk prosazoval umírněnou nenásilnou dohodu s Rakouskem, zatímco po vypuknutí války začal tuto historickou událost považovat za revoluci a prosazoval naplnění českých zájmů požadavkem samostatnosti v souvislosti s principem národního sebeurčení a demokracie. Změna národní taktiky přináší také otázku Masarykova pragmatismu v ohledu na využití příhodné situace na prosazení národní samostatnosti.

Neucelenost teorií se promítala také do vyhodnocení Masarykovy pozice v rámci idealistické tradice. Jak jsem ukázal, koncepce Alfreda Zimmerna byla té Masarykově v podstatě nejbliž. Blízké jsou si jejich koncepce ontologickým idealismem v ohledu na politické režimy a důrazem na morální hledisko mezinárodní politiky, které se vlivem pokroku stává dominantním aspektem mezinárodních vztahů. Oba myslitelé morálku v zahraniční politice ztotožňovali s demokratickými režimy, proti nimž stály režimy autokratické projevující se mocenskou politikou vedoucí ke konfliktům. Zimmernova dvojakost se ovšem projevovala současně jeho konzervatismem, jenž souvisel s myšlenkou zachování principu velmocenské politiky koncertu velmocí, tedy zachováním mocenské rovnováhy. V rámci teorie postavené na rovném postavení suverénních národních států by s tímto návrhem Masaryk nemohl souhlasit. Ovšem vezmeme-li v potaz Masarykovu analýzu z *České otázky*, v níž dbá na dohodu s Rakouskem v ohledu na Německou hrozbu, tak by pravděpodobně velmocenský systém založený na ochraně národních suverenit odmítnout nemusel.

S ohledem na umírněnost předválečného Masaryka jsem také při srovnání s Niebuhrem upozornil na podobnost přístupu v pohledu na uplatnění morálky v mezinárodní politice. Niebuhr hovořil o politice umírněné, v níž by státy měly dbát na mravní politiku a přitom neopouštět principy mocenské rovnováhy, které zajišťují bezpečnost i ochranu před svým vlastním egoismem. Morální kompromis přijímá i předválečný Masaryk, který je schopen minimálně dočasně tolerovat nerovné postavení českého národa v Rakousku-Uhersku. Klíčový rozdíl u těchto dvou autorů ovšem tvoří jejich protikladný pohled na svět, politickou realitu a pokrok. Současně může mezi těmito dvěma autory vytvářet rozdíl skutečnost, že Masaryk se soustředil především na otázku malého národa, zatímco Niebuhrova koncepce se týkala politiky Spojených států.

K myšlence mezinárodní spolupráce Masaryk přistupoval podobně liberalisticky jako Norman Angell. Oba myslitelé v tomto ohledu kladli důraz na rostoucí vzájemnou závislost, která mění dosavadní poměry mezinárodních vztahů. Na tuto vzájemnou závislost ovšem oba autoři nahlíželi z docela jiné perspektivy. Zatímco Angell uplatňoval ekonomický racionalismus a logiku výhodnosti, Masaryk ve své koncepci logiku vhodnosti a výhodnosti v otázce mezinárodní spolupráce v podstatě ztotožňoval. Jiná filosofická východiska pak oba autory vedly k jiným závěrům a podmínkám slučitelnosti národních zájmů a zatímco Masaryk vnímal změnu mezinárodního systému perspektivou idealistickou, Angell věřil, že změna přináší větší význam materialismu.

Filosofická východiska byla zajímavým aspektem porovnání Masaryka s Arnoldem Toynbeem, protože oba autoři se soustředili na historický vývoj světa a uplatňovali ontologický idealismus. Rozdílný pohled na vývoj a lidskou povahu ovšem vedl tyto dva autory k rozdílnému přístupu ke spolupráci, v rámci níž Masaryk vnímal jako klíčovou změnu demokratizaci a kulturní vyspělost, zatímco Toynbee se soustředil na význam mocenské rovnováhy a potřeby překonání mezinárodní anarchie.

Masaryka tedy můžeme bezpečně definovat jako idealistického myslitele. Různorodost koncepcí idealismu a celkových představ o podobě politické reality a mezinárodních vztahů ovšem dopadá i na jeho zařazení, kdy není možné jeho myšlenky jednoznačně přirovnat k jednomu ze zde zmíněných autorů či k nějakému kritériu, které jsem v rámci typologie idealismu určil.

Seznam použité literatury a pramenů

Angell, N. (2014). *The Great Illusion: A Study of the Relation of Military Power to National Advantage* (Duke Classics).

Ashworth, L. M. (2006). Where are the idealists in interwar International Relations? *Review of International Studies* 32, 291–308.

Ashworth, L. M. (2009). Rethinking a Socialist Foreign Policy: The British Labour Party and International Relations Experts, 1918 to 1931. *International Labor and Working-Class History* (75), s. 30–48.

Baer, Josette (2000). Imagining Membership: The Conception of Europe in the Political Thought of T. G. Masaryk and Václav Havel. *Studies in East European Thought* 52 (3), s. 203–226.

Bankowicz, Marek (2021). *Masarykova teorie demokracie* (Praha: Nakladatelství Karolinum).

Bednář, M. (1996). *České myšlení* (Praha: Filosofický ústav AV ČR).

Brailsford, H. N. (2002). *The War of Steel and Gold* (Blackmask Online).

Brewin, C. (2003). Arnold Toynbee, Chatham House, and Research in a Global Context, In: Long, D. – Wilson, P. eds., *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Idealism Reassessed* (Oxford: Clarendon Press), s. 79–99.

Carr, E. H. (1946). *The Twenty Years' Crisis 1919 – 1939: An Introduction to the Study of International Relations* (Londýn: MacMillan & CO. LTD).

Crawford, R. M. A. (2005). *Idealism and Realism in International Relations: Beyond the Discipline* (Taylor & Francis e-Library).

- Davies, D. (1932). An International Police Force?. *International Affairs* 11 (1), s. 76–99.
- Ditrych, J. (2010). Anarchie a utopie v díle G. Lowese Dickinsona. *Mezinárodní vztahy* 45 (2), s. 135–148.
- Dresler, J. (1990). *Masarykova abeceda* (Praha: Melantrich).
- Drulák, P. (2003). *Teorie mezinárodních vztahů* (Praha: Portál).
- Dunne, T. (2016). *Inventing International Society: A History of the English School* (Palgrave Connect).
- Egerton, G. W. (1983). Collective Security as Political Myth: Liberal Internationalism and the League of Nations in Politics and History. *The International History Review* 5 (4), s. 496–524.
- Elman, C. – Jensen, M. A. (2014). *Realism Reader* (Londýn a New York: Routledge).
- Emmert, F. (2017). *Tomáš Garrigue Masaryk: Myslitel a prezident* (Brno: CPress).
- Giannakopoulos, G. (2018). Internationalism between national questions and imperial considerations: Henry Noel Brailsford and the transformations of Central and Eastern Europe (1898–1919). *History of European Ideas*, s. 1–16.
- Hain, R. (2006). *Teorie státu a státní právo v myšlení T. G. Masaryka* (Praha: Karolinum).
- Hall, I. (2003). Challenge and Response: The Lasting Engagement of Arnold J. Toynbee and Martin Wight. *International Relations* 17 (3), s. 389–404.
- Harbottle, M. (1982–1983). Philip Noel-Baker: A Tribute. *International Affairs* 59 (1), s. 87–88.

- Heilbrunn, J. (2003). The Case for Norman Angell. *The National Interest* (127), s. 34–42.
- Herz, J. H. (1950). Idealist Internationalism and the Security Dilemma. *World Politics* 2 (2), s. 157–180.
- Kane, C. (2022). R. W. Seton-Watson and the Making of Czechoslovakia. *New College Notes* 18 (10), s. 1–11.
- Kieval, H. J. (1990). Masaryk and Czech Jewry: the Ambiguities of Friendship, In: Winters, S.B. ed., *T. G. Masaryk (1850–1937)* (Londýn: Palgrave Macmillan), s. 302–327.
- Kohák, E. (2010). Člověk Masaryk: Od myšlenky k činu. *Listy.cz* (5) (<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=105&clanek=051005>, 2. 3. 2023).
- Kovtun, G. J. (1990). *The Spirit of Thomas G. Masaryk (1850–1937)* (Palgrave Macmillan UK).
- Kumar, K. (2015). The Return of Civilization—and of Arnold Toynbee?. *Comparative Studies in Society and History* 54 (4), s. 815–843.
- Kvaček, R. (2017). O novodobé české státotvornosti. In: Svoboda, J. – Prázdny, A. eds., *Česká otázka a dnešní doba* (Praha: Filosofia), s. 109–116.
- Lamb, P. (2011). Henry Noel Brailsford's Radical International Relations Theory. *International Relations* 25 (4), s. 479–498.
- Lang, M. (2011). Globalization and Global History in Toynbee. *Journal of World History* 22 (4), s. 747–783.
- Leventhal, F. M. (1973). H. N. Brailsford and Russia: The Problem of Objectivity. *Albion: A Quarterly Journal Concerned with British Studie* 5 (2), s. 81–96.

Lloyd, L. (2003). Philip Noel-Baker and Peace Through Law, In: Long, D. – Wilson, P. eds., *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Idealism Reassessed* (Oxford: Clarendon Press), s. 25–57.

Long, D. (2003). Conclusion: Inter-War Idealism, Liberal Internationalism, and Contemporary International Theory, In: Long, D. – Wilson, P. eds., *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Idealism Reassessed* (Oxford: Clarendon Press), s. 302–328.

Machovec, M. (2005). *Česká státnost* (Praha: Nakladatelství Vyšehrad).

Masaryk, T. G. (1926). Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty (Praha: Čin).

Masaryk, T. G. (1990). Česká otázka: Snahy a tužby národního obrození / Naše nynější krize: Pád strany staročeské a počátkové směry nových (Praha: Nakladatelství Svoboda).

Masaryk, T. G. (2005). *Světová revoluce: Za války a ve válce 1914–1918* (Praha: Masarykův ústav AV ČR).

Masaryk, T. G. (2014). *Nová Evropa* (Praha: Městská knihovna v Praze).

Markwell, D. J. (1986). Sir Alfred Zimmern Revisited: Fifty Years on. *Review of International Studies* 12 (4). 279–292.

Marty, M. E. (1974). Reinhold Niebuhr: Public Theology and the American Experience. *The Journal of Religion* 54 (4), s. 332–359.

Mearsheimer, J. J. (2005). EH Carr vs. idealism: the battle rages on. *International Relations* 19 (2), s. 139–152.

Millen-Penn, K. (1995). Democratic Control, Public Opinion, and League Diplomacy. *World Affairs* 157 (4), s. 207–218.

Miller, J. D. B. (2003). Norman Angell and Rationality in International Relations, In: Long, D. – Wilson, P. eds., *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Idealism Reassessed* (Oxford: Clarendon Press), s. 100–121.

Navari, C. (1989). The Great Illusion Revisited: The International Theory of Norman Angell. *Review of International Studies* 15, s. 341–358.

Navari, C. (2000). Arnold Toynbee (1889–1975): Prophecy and Civilization. *Review of International Studies* 26 (2), s. 289–301.

Niebuhr, R. (2002). *Moral Man and Immoral Society: A Study in Ethics and Politics* (Westminster John Knox Press).

Niebuhr, R. (2008). *The Irony of American History* (Chicago a Londýn: The University of Chicago Press).

Noel-Baker, P. (1924). The Growth of International Society. *Economica*, 262–277.

Noel-Baker, P. (1926). Disarmament. *Economica* (16), s. 1–15.

Noel Baker, P. (1978) A message for all nations. *Bulletin of the Atomic Scientists* 34 (5), s. 9.

Nykl, H. (2020). T. G. Masaryk's The Spirit of Russia: between Positivism, Axiology and Orientalism. *Studies in East European Thought* 72 (2), s. 101–115.

Opat, J. (1992). Masarykovo evropanství jako pojem a politický program, In: Syllaba, T. – Klíma, Z. eds., *Masaryk a myšlenka evropské jednoty: sborník příspěvků konference na filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve dnech 13. - 14. června 1991* (Praha: Centrum pro Desk-Top Publishing FF UK), s. 30–39.

Patočka, J. (1991). *Tři studie o Masarykovi* (Mladá Fronta).

Patočka, J. (2003). Vzpomínka a zamyšlení o Rádlovi a Masarykovi. *Reflexe* 24, s. 77–92.

Patterson, E. (1999). Niebuhr and his Critics: Realistic Optimism in World Politics. *International Relations* 14 (5), s. 47–65.

Patterson, E. (2008). Christianity and Power Politics: Themes and Issues, In: Patterson, E. ed., *Christianity and Power Politics Today: Christian Realism and Contemporary Political Dilemmas* (Palgrave Macmillan), s. 1–21.

Pavliscek, K. (2008). Reinhold Niebuhr, Christian Realism, and Just War Theory: A Critique, In: Patterson, E. ed., *Christianity and Power Politics Today: Christian Realism and Contemporary Political Dilemmas* (Palgrave Macmillan), s. 53–72.

Pecka, E. – Pána, L. (2017). Masarykův realismus a formování české politické kultury, In: Svoboda, J. – Prázdny, A. eds., *Česká otázka a dnešní doba* (Praha: Filosofia), s. 229–240.

Pick, O. (1992). Masaryk a Nová Evropa: Současné problémy a staré ideje. In: Syllaba, T. – Klíma, Z. eds., *Masaryk a myšlenka evropské jednoty: sborník příspěvků konference na filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve dnech 13. - 14. června 1991* (Praha: Centrum pro Desk-Top Publishing FF UK), s. 60–66.

Pojar, M. (2019). *T.G. Masaryk and the Jewish Question* (Praha: Karolinum).

Porter, B. (2003). David Davies and the Enforcement of Peace, In: Long, D. – Wilson, P. eds., *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Idealism Reassessed* (Oxford: Clarendon Press), s. 58–78.

Pospišil, C. V. (2018). *Masaryk iritující a fascinující* (Karolinum).

Pugh, M. (1980). Pacifism and Politics in Britain, 1931–1935. *The Historical Journal* 23 (3), s. 641–656.

Rich, P. (1992). Reinhold Niebuhr and the Ethics of Realism in International Relations. *History of Political Thought* 13 (2), s. 281–298.

Rich, P. (2003). Alfred Zimmermann's Cautious Idealism: The League of Nations, International Education, and the Commonwealth, In: Long, D. – Wilson, P. eds., *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Idealism Reassessed* (Oxford: Clarendon Press), s. 79–99.

Sedláček J. (1988). Naród a idea narodowa. Nacjonalizm T. G. Masaryka by Jarosław Kiliński. Review by: Jan Sedláček. *Sociologický časopis* 34 (4), s. 484–487.

Sekyra, L. (2017). Návraty české otázky, In: Svoboda, J. – Prázdny, A. eds., *Česká otázka a dnešní doba* (Praha: Filosofia), s. 13–16.

Seton-Watson, R. W. (1919). *Europe in the Melting-Pot* (Londýn: Macmillan and co.).

Skilling, H. G. (1992). Masaryk a Slováci, In: Syllaba, T. – Klíma, Z. eds., *Masaryk a myšlenka evropské jednoty: sborník příspěvků konference na filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve dnech 13. - 14. června 1991* (Praha: Centrum pro Desk-Top Publishing FF UK), s. 140–144.

Skilling, H. G. (1994). *T. G. Masaryk: Against the Current, 1882–1914* (Palgrave Macmillan).

Stojka, R. (2017). Patočková kritika Masarykovy filozofie českých dějin, In: Svoboda, J. – Prázdny, A. eds., *Česká otázka a dnešní doba* (Praha: Filosofia), s. 337–354.

Svoboda, J. (2017). Ideová východiska Masarykovy „České otázky“ a jejich aktualizace, In: Svoboda, J. – Prázdny, A. eds., *Česká otázka a dnešní doba* (Praha: Filosofia), s. 289–314.

Syllaba, T. (1992). T. G. Masaryk o demokratické budoucnosti Evropy, In: Syllaba, T. – Klíma, Z. eds., *Masaryk a myšlenka evropské jednoty: sborník příspěvků konference na filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve dnech 13. - 14. června 1991* (Praha: Centrum pro Desk-Top Publishing FF UK), s. 8–16.

Sylvest, Casper (2004). Interwar Internationalism, the British Labour Party, and the Historiography of International Relations. *International Studies Quarterly* 48, s. 409–432.

Šolle, Z. (1992). Masarykova cesta k Nové Evropě, In: Syllaba, T. – Klíma, Z. eds., *Masaryk a myšlenka evropské jednoty: sborník příspěvků konference na filozofické fakultě Univerzity Karlovy ve dnech 13. - 14. června 1991* (Praha: Centrum pro Desk-Top Publishing FF UK), s. 40–59.

Tatinec, T. (2014). Statecraft and Leadership in Europe: The Case of Tomáš Garrigue Masaryk. *Journal of Arts and Humanities* 3 (8), s. 65–78.

Thompson, K. W. (1956). Toynbee and the Theory of International Politics. *Political Science Quarterly* 71 (3), s. 365–386.

Villanueva, Ricardo (2019). The Marxian influence on Leonard Woolf's theory of imperialism. *International Relations*, s. 1–22.

Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics* (Cambridge University Press).

Wilson, P. (1998). The Myth of the 'First Great Debate'. *Review of International Studies* 24 (5), 1–15.

Wilson, P. (2000). Carr and his Early Critics: Responses to The Twenty Years' Crisis, 1939-46, In: Wilson, P. ed., *EH Carr* (Londýn: Palgrave Macmillan), s. 165–197.

Wilson, P. (2003). Introduction: The Twenty Years' Crisis and the Category of 'Idealism' in International Relations, In: Long, D. – Wilson, P. eds., *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Idealism Reassessed* (Oxford: Clarendon Press), s. 1–24.

Wilson, P. (2011) Idealism in international relations, In: Downing, K. ed., *Encyclopedia of power* (Thousand Oaks), s. 332–333.

Wilson, P. (2015). Leonard Woolf, the League of Nations and peace between the wars. *The Political Quarterly* 86 (4), s. 532–539.

Zátka, V. (2017). Masarykova idea osvícenského humanismu. In: Svoboda, J. – Prázdny, A. eds., *Česká otázka a dnešní doba* (Praha: Filosofia), s. 241–262.

Zimmern, A. E. (1923). Nationalism and Internationalism. *Foreign Affairs* 1 (4), s. 115–126.

Zimmern, A. E. (1928). The Prospect of Democracy. *Journal of the Royal Institute of International Affairs* 7 (3), s. 153–191.

Zimmern, A. E. (1934). International Law and Social Consciousness. *Transactions of the Grotius Society* 20, s. 25–44

Resumé

This thesis focuses on Tomáš G. Masaryk and his ideas, which together form his own paradigm of international relations. The central aim of this work is to determine how we could classify Tomáš G. Masaryk within the framework of the theory of international relations. In the context of the first great debate on international relations, this thesis addresses the issue of the dichotomous division between traditions of idealism and realism. The work also deals with the reconstruction of this debate, within which it analyzes the diversity of the idealistic tradition, in which conservative and radical approaches, as well as liberal and institutionalist ones, are found.

The thesis distinguishes three periods in which Masaryk formed his concepts of international relations and follows the development that led him from a more moderate concept of humanity and interdependency to the idea of a world revolution in which democratic regimes replace old, aristocratic ones. A concept similar to democratic peace is also reflected in Masaryk's vision of international cooperation, which he considers a natural development associated with the growing interdependence between states and which he conditions by a democratic international order.

Due to his idea of spiritual and moral progress and criticism of power politics, Masaryk can be clearly defined as an idealist thinker. When compared to individual authors, Masaryk's ideas most closely resemble the ones of Alfred Zimmern, who placed a similar emphasis on the importance of moral responsibility and democracy in international relations. However, Zimmern's conservative approach to preserving the order of the "Concert of Europe" contradicts Masaryk's rejection of *realpolitik*. Certain similarities were also found with the concepts of Angel and Toynbee. There is also a certain similarity between Masaryk and Niebuhr, whose concepts, however, differ in his contrasting perception of political reality.

Přílohy

Tabulka č. 1 - Angellova koncepce mezinárodních vztahů

Základní koncept	teorie vzájemné závislosti
Převládající ontologie	materialismus
pokrok v MV	ano
Role morálky	ne
Příčina války	Nacionalismus, anarchie (vede k nacionalismu), iracionalita
Cesta k míru	vzájemná závislost , vzdělání
Důvod k mezinárodní spolupráci	Vzájemná závislost (nevýhodnost izolace), ekonomický blahobyť
Vliv mezinárodních institucí	Překonání anarchie (mír), ekonomický blahobyť
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ne

Tabulka č. 2 - Zimmernova koncepce mezinárodních vztahů

Základní koncept	Politika odpovědnosti
Převládající ontologie	idealismus
pokrok v MV	ano
Role morálky	ano
Příčina války	Autokracie, mocenská politika
Cesta k míru	Demokracie, vzdělání, rovnováha moci (koncert velmocí)
Důvod k mezinárodní spolupráci	Mír, kulturní mezinárodní vzájemnost, morálka
Vliv mezinárodních institucí	Socializace národů, kolektivní bezpečnost, rovnováha moci (mír)
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ne

Tabulka č. 3 - Woolfova koncepce mezinárodních vztahů

Základní koncept	Mezinárodní vláda
Převládající ontologie	materialismus (nadnárodní autorita určuje pravidla)
pokrok v MV	ano
Role morálky	spíše ne (musí být zajištěna institucionálně)
Příčina války	Anarchie → nacionalismus (merkantilismus)
Cesta k míru	Mezinárodní vláda (kolektivní bezpečnost, rovnováha moci, právo, kosmopolitismus)
Důvod k mezinárodní spolupráci	Vzájemná závislost, mír, morálka
Vliv mezinárodních institucí	Překonání anarchie , silné mezinárodní právo
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ano

Tabulka č. 4 - Noel-Bakerova koncepce mezinárodních vztahů

Základní koncept	Silné mezinárodní právo
Převládající ontologie	X
pokrok v MV	ano
Role morálky	ano
Příčina války	anarchie, zbrojení
Cesta k míru	Zdokonalení mezinárodního práva, silné sankční mechanismy, odzbrojení
Důvod k mezinárodní spolupráci	(potřeba nadnárodní autority) Mír, bezpečnost, morálka
Vliv mezinárodních institucí	Překonání anarchie, silné mezinárodní právo, odzbrojení
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ne (vláda práva zajišťující rovnost mezi státy)

Tabulka č. 5 - Brailsfordova koncepce mezinárodních vztahů

Základní koncept	Kosmopolitní socialismus
ontologie	materialismus
pokrok v MV	ano
Role morálky	ano
Příčina války	Anarchie → mocenská politika, kapitalismus, princip suverenity, nacionalismus , nerovný systém
Cesta k míru	Kosmopolitismus, socialismus
Důvod k mezinárodní spolupráci	morálka, solidarita, bezpečnost
Vliv mezinárodních institucí	institucionalizace spolupráce (forma federace) , překonání nacionalismu
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ano

Tabulka č. 6 - Toynbeeova koncepce mezinárodních vztahů

Základní koncept	Historie civilizací
ontologie	Idealismus
pokrok v MV	Ano (s určitými pochybnostmi)
Role morálky	Ano
Příčina války	anarchie, mocenská politika, úpadek morálky, nacionalismus, neslučitelnost zájmů
Cesta k míru	Změna duchovní/idejí, společná identita, světový řád
Důvod k mezinárodní spolupráci	Morálka, moc (záleží na idejích)
Vliv mezinárodních institucí	překonání anarchie, silné mezinárodní právo, socializace
kosmopolitní/nadnárodní vláda	Nereálná, ale potřebná

Tabulka č. 7: Carrova koncepce mezinárodních vztahů

Základní koncept	Realistická kritika idealismu
ontologie	materialismus
pokrok v MV	ne
Role morálky	ne (hodnoty nejsou univerzální)
Příčina války	nesourodost zájmů, anarchie, přílišný utopismus, touha po moci
Cesta k míru	není zcela možný - konflikty může mírnit kompromis mezi realismem a idealismem (ústupek ze subjektivních morálních hodnot na základě mocenských poměrů)
Důvod k mezinárodní spolupráci	následování mocenských zájmů
Vliv mezinárodních institucí	nástroj k prosazení mocenského zájmu nejsilnějšího státu
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ne

Tabulka č. 8: Niebuhrova koncepce mezinárodních vztahů

Základní koncept	náboženská pokora (křesťanský realismus)
převažující ontologie	materialismus
pokrok v MV	nepravděpodobný
Role morálky	ano
Příčina války	nesourodost zájmů, anarchie , egoismus
Cesta k míru	není zcela možný - pokora, pragmatismus (namísto ideologie), znalost vlastních limitů
Důvod k mezinárodní spolupráci	morální hodnoty (náboženská pokora), mír (logika vhodnosti)
Vliv mezinárodních institucí	malý (mezinárodní diskuze)
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ne

Tabulka č. 9: Masarykova koncepce mezinárodních vztahů v *České otázce* a *Naší nynější krizi*

ontologie	idealismus
pokrok v MV	nevyhnutelný
role morálky	ano
příčina válek	(nepřímo) mocenská politika (=materialismus, duchovní indiferentismus)
cesta k míru	humanita , přirozené právo
důvod mezinárodní spolupráce	kulturní výměna, bezpečnost
vliv mezinárodních institucí	X
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ne
řešení české otázky	reformace (rakouská federace národů)

Tabulka č. 10: Masarykova koncepce mezinárodních vztahů v *Nové Evropě*

ontologie	idealismus
pokrok v MV	ano
role morálky	ano
příčina válek	aristokracie, mocenská politika, nacionalismus
cesta k míru	humanita, sebeurčení , demokracie
důvod mezinárodní spolupráce	kulturní výměna, bezpečnost, národnostní princip
vliv mezinárodních institucí	X
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ne
řešení české otázky	revoluce (sebeurčení)

Tabulka č. 11: Masarykova koncepce mezinárodních vztahů ve *Světové revoluci*

ontologie	idealismus
pokrok v MV	ano
role morálky	ano
příčina válek	titanismus, mocenská politika, aristokracie
cesta k míru	humanita, sebeurčení, demokracie
důvod mezinárodní spolupráce	kulturní a hospodářská vzájemnost, národnostní princip
vliv mezinárodních institucí	sbližování států a národů, kulturní a hospodářský rozvoj
kosmopolitní/nadnárodní vláda	ne
zdroje vlivu v mezinárodních vztazích	kulturní vyspělost
řešení české otázky	hájí revoluci → demokratická spolupráce

Tabulka č. 12: Srovnání jednotlivých období Masarykova pohledu na mezinárodní vztahy

	Česká otázka	Nová Evropa	Světová revoluce
epistemologie	vědecký pozitivismus (mírný racionalismus)		
ontologie	idealismus	idealismus	idealismus
pokrok v MV	ano	ano	ano
role morálky	ano	ano	ano
příčina válek	(nepřímo) materialismus (=duchovní indiferentismus, mocenská politika)	aristokracie, mocenská politika	titanismus, mocenská politika, aristokracie,
cesta k míru	humanita , přirozené právo	humanita, sebeurčení , demokracie	humanita , sebeurčení , demokracie
důvod mezinárodní spolupráce	kulturní vzájemnost, bezpečnost	kulturní vzájemnost, bezpečnost, národnostní princip	kulturní a hospodářská vzájemnost, národnostní princip
vliv mezinárodních institucí	X	X	sblížení států a národů, kulturní a hospodářský rozvoj
kosmopolitní/nadnáro- dní vláda	ne	ne	ne
řešení české otázky	reformace (rakouská federace národů)	revoluce (sebeurčení)	demokratická spolupráce

